

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ ve DENETİMİ BİLİM DALI

OKUL YÖNETİCİLERİNİN VE ÖĞRETMENLERİN AKRAN
ZORBALIĞINA İLİŞKİN TUTUMLARI VE MÜDAHALE
STRATEJİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Pınar AKAR ÇEVİLİK

Malatya–2013

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ BİLİM DALI

OKUL YÖNETİCİLERİNİN VE ÖĞRETMENLERİN AKRAN
ZORBALIĞINA İLİŞKİN TUTUMLARI VE MÜDAHALE
STRATEJİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Pınar AKAR ÇEVİLİK

Danışman: Doç. Dr. Mehmet ÜSTÜNER

Malatya–2013

KABUL VE ONAY

T.C.

İnönü Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı

Pınar AKAR ÇEVLİK tarafından hazırlanan OKUL YÖNETİCİLERİNİN VE ÖĞRETMENLERİN AKRAN ZORBALIĞINA İLİŞKİN TUTUMLARI VE MÜDAHALE STRATEJİLERİ başlıklı bu çalışma, 15.11.2013 tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmzalar

Başkan: Prof. Dr. Burhanettin DÖNMEZ

Üye: Doç. Dr. Mehmet ÜSTÜNER (Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Niyazi ÖZER

O N A Y

...../...../201...

Prof.Dr.Celal ÇAKAN

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Mehmet Üstüner'in danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Akran Zorbalığına İlişkin Tutumları ve Müdahale Stratejileri** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Pınar AKAR ÇEVLİK

Ay'a ve ağaçlara ...

ÖN SÖZ

Bu araştırmanın temel amacı, ilköğretim okullarında gözlemlenen akran zorbalığı davranışlarına ilişkin, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin farkındalığını ve bu tür davranışlara karşı tercih edilen müdahale davranışlarını ortaya koyabilmektir. Zorbalıkla mücadelede, okulun ve öğretmenlerin gösterecekleri doğru ve etkili yaklaşımların önemi büyüktür.

Bu çalışmanın tamamlanmasında, kendisini, gelecekte doğru kararlar alıp, uygun müdahale yöntemleriyle zorbalıkla mücadele edecek eğitimcilerin yetiştirilmesine adanmış birçok kişinin katkısı vardır. Öncelikle, yüksek lisans eğitimine başladığım ilk andan itibaren, gerek eğitimci kimliği gerekse akademisyenliği ile, bana hem örnek hem de ilham kaynağı olan, ne zaman olumsuzluklardan, çaresizliklerden bahsetsem ‘sen halledersin’ diyerek beni yine yeniden başlamaya ikna eden, yalnızca öğrencisi değil aynı zamanda meslektaşları da olduğumu sürekli hatırlatıp hata yapma, vazgeçme, tembellik yapma haklarımı unutturan, sayın danışmanım Doç. Dr. Mehmet ÜSTÜNER’e;

Kendimi tanımama, anlamama, doğru değerlendirmeme bilerek veya bilmeyerek fırsat verdiği, zayıf yönlerimi bilip kuvvetli yönlerimi ortaya koyabileceğim çalışmalarla beni cesaretlendirdiği, en yoğun zamanlarında bile zamanını ve güler yüzünü esirgemediği, akademik birikimi, mesleki etik anlayışı, hayatın kendisine pozitif bakışı, iradesi, disiplini, çalışkanlığı ve doğruculuğuyla bize örnek olduğu için sayın Yrd. Doç. Dr. Necdet KONAN’a;

Bir sene boyunca Eğitim Yönetimi ve Denetimi konusunda bizleri yetiştiren değerli öğretmenlerim Prof. Dr. Burhanettin DÖNMEZ’e, Prof. Dr. Battal ASLAN’a, Yrd. Doç. Dr. Mahire ASLAN’a ve Yrd. Doç. Dr. Sevim ÖZTÜRK’e;

Ders aşamasında derslerin eğlenceli ve verimli geçmesini sağlayan, tez döneminde de moral kaynağı olan sınıf arkadaşlarım Hatice SÖNMEZ’e, Rıfat ASLAN’a, Emrah DUMRUL’a ve özellikle teknik konularda her başım sıkıştığında yanımda olan Servet ATİK’e, Ali KORKUT’a ve Ferhat HAN’a,

Onlar bilmese de böylesine zorlu bir serüvene atılmama dolaylı veya dolaysız katkısı olan, serüven süresince yaptıklarıyla ve yapmak istedikleriyle bana ilham

kaynağı olan, serüvenin tamamlanmasına sadece bir yerlerde var olarak bile büyük katkı sağlayan, sevdiğim, saydığım, örnek aldığım arkadaşlarım Derya DUMAN’a, Fatoş KILÇIK’a, Müge SELÇUK’a, Yasin KAYIŞ’a ve Can YALÇINKAYA’ya ve çok değerli öğretmenim Sayın Ceylan ERTUNG’a,

Bu yüksek lisans dönemi boyunca ne zaman teşekkür etmeye çalışsam ‘ben ne yaptım ki, her şeyi sen kendin başardın’ diyerek teşekkürümü geri çeviren, oğluma annesinin yokluğunu hiç hissettirmeyerek, tadı çıkarılamayan hafta sonlarını ve yıllık tatilleri dert etmeyerek, eş ve anne olmamın ötesinde bir ben olduğunu da kabul ederek beni destekleyen eşim Harun ÇEVLİK’e ;

‘Anne ödevlerin bitti mi? Anne bir sonraki uzun tatilde sen de bize katılır mısın? Anne işin bittiğinde post-it’lerini ben alabilir miyim? Anne kitabını sesli okur musun?’ ve daha nice göz yaşartıcı ve gülümsetici soruların kaynağı, gururum, onurum anlayışlı, olgun ve akıllı oğlum Dağhan Barış’a,

Aramıza katılması daha az uyku, daha az enerji ve daha az zaman demek olan ama aynı zamanda fazlasıyla umut ve neşe kaynağı minik bebeğim Deniz Poyraz’a,

Tanımaktan, beraber zaman geçirmekten, karşılıklı bir şeyler paylaşmaktan her zaman mutluluk duyduğum, her birinin bir gün muhteşem işlere imza atacağından emin olduğum, çıktığım yolculukta hem omuzlarımdaki sorumluluk hem de iyilik melekleri olan, isimlerini buraya yazmakla bitiremeyeceğim sevgili öğrencilerime;

SONSUZ TEŞEKKÜRLER...

ÖZET

OKUL YÖNETİCİLERİNİN VE ÖĞRETMENLERİN AKRAN ZORBALIĞINA İLİŞKİN TUTUMLARI VE MÜDAHALE STRATEJİLERİ

AKAR ÇEVLİK, Pınar

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet ÜSTÜNER

Kasım - 2013, XIX +153 sayfa

Bu araştırmanın dört temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki araştırmaya katılan öğretmen ve yöneticilerin okullarda yaşanan akran zorbalığına ilişkin farkındalıklarının ne düzeyde olduğunu betimlemektir. İkincisi; araştırmaya katılan öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığını ciddiye alma düzeylerinin zorbalık türlerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Araştırmanın üçüncü temel amacı; araştırmaya katılan öğretmen ve yöneticilerinin karşılaştıkları zorbalık davranışlarına müdahale etme düzeylerinin davranışın türüne göre değişip değişmediğini belirlemektir. Araştırmaya katılan öğretmen ve yöneticilerin, hangi tür zorbalık davranışına hangi müdahale davranışıyla karşılık verdiklerini belirlemek de araştırmanın dördüncü amacıdır.

Araştırmanın evrenini, Malatya ili merkez ilçe belediye sınırları içerisinde yer alan ilköğretim okullarında görev yapan öğretmen ve yöneticiler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi belirlenirken, evreni oluşturan öğretmen ve yöneticilerin tamamına ulaşmanın mümkün olmadığı düşünüldüğünden, ilk olarak araştırmanın yapılacağı ulaşılabilir okullar belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini, belirlenen okullarda görev yapan ve araştırmaya katılmayı kabul eden öğretmen ve yöneticiler oluşturmaktadır.

Araştırmada, biri öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığına ilişkin algılarını ve bu davranışlara karşı kullandıkları müdahale davranışlarını belirlemeyi amaçlayan, diğeri okul yöneticilerinin zorbalık tanımlarını, zorbalığa müdahale

stratejilerini, ve zorbalıkla mücadelede kullanılabilecek müdahale önerilerini belirlemeyi amaçlayan iki ayrı anket kullanılmıştır.

Öğretmenlere uygulanan ankette, Yoon ve Kerber'in (2003), Craig, Herderson ve Murphy'nin (2000) *Zorbalık Tutum Anketi'nden* aldıkları, ikisi sosyal zorbalık, ikisi fiziksel zorbalık, ikisi sözel zorbalık davranışı özellikleri taşıyan 6 senaryo yer almaktadır. Senaryolar, araştırmacı ve üç İngilizce öğretmeni tarafından Türkçeye çevrilmiş ve araştırmanın amacına uygunluğu akran zorbalığı konusunda uzman akademisyenlerin görüşleri alınarak belirlenmiştir.

Ankette, her senaryo ile ilgili dört soru yer almaktadır. Sorular, öğretmenlerin hangi tür davranışları zorbalık olarak algıladığını, bu davranışları ne kadar ciddiye aldığını, karşılaştıkları zorbalık davranışlarına müdahale etmeye ne kadar istekli olduklarını ve tercih ettikleri müdahale davranışlarını belirlemeye yöneliktir. Cevaplar öğretmenlerin cinsiyet, mesleki kıdem, branş ve çalıştıkları okulun sosyo ekonomik düzeyi değişkenleri açısından analiz edilmiş ve verilerin yüzde ve frekans değerleri belirlenmiştir. Bu değişkenler açısından, öğretmenlerin zorbalığı tanıma düzeyleri, bu davranışları ne kadar ciddiye aldıkları, karşılaştıkları zorbalık davranışlarına müdahale etme düzeyleri, ve tercih ettikleri müdahale davranışlarının farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Ki-Kare testi analizi yapılmıştır.

Elde edilen istatistiksel bulgular sonucunda; a) öğretmenlerin en fazla fiziksel ve sözel zorbalık en az ise sosyal zorbalık türündeki davranışları zorbalık olarak gördükleri, b) fiziksel ve sözel zorbalık türlerini sosyal zorbalık türüne oranla daha fazla ciddiye aldıkları, c) davranışın türüne bakmaksızın, her bir zorbalık olayına yüksek oranda müdahale edecekleri, d) karşılaşılan herhangi bir zorbalık davranışında en fazla tercih edilen müdahale stratejilerinin, “zorbalıkla yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşmak” ve “zorbalık yapan öğrenciyi rehberlik, okul idaresi ya da ailesine bildirmek” olduğu, e) en az tercih edilen yöntemlerin ise “görmezden gelme” ve “ceza verme” olduğu ortaya çıkmıştır.

Okul yöneticilerine uygulanan ikinci anket ise ilgili alan yazın taraması sonucu elde edilen bilgiler ışığında, araştırmacı tarafından hazırlanan on adet açık uçlu sorudan oluşmuştur. Sorular okul yöneticilerinin zorbalığın ne olduğuna ilişkin görüşlerini, zorbalığa karşı ne tür müdahale davranışlarında bulunduklarını ve okul yönetimi olarak zorbalıkla mücadele konusunda ne yapmakta olduklarını belirlemeye yönelik sorulardır.

Elde edilen veriler sonucunda, okul yöneticilerinin, zorbalık tanımlarının farklılık gösterdiği, en fazla fiziksel zorbalık türüne vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Buna ek olarak yöneticiler zorbalığın okulun her yerinde gerçekleşebileceğini söylemektedirler. Mücadelede en büyük görevin rehber öğretmenlere ve sınıf öğretmenlerine düştüğünü belirten yöneticiler, ailenin ilgisinin ve verdiği eğitimin zorbalıkla ilişkisine de dikkat çekmektedirler. Ayrıca yöneticiler, en sık başvurdukları yöntemin öğrenciyi uyarmak ve onunla konuşmak olduğunu belirtmektedirler.

Anahtar sözcükler: Akran Zorbalığı, Sözel Zorbalık, Fiziksel Zorbalık, Sosyal Zorbalık, Müdahale Stratejileri.

ABSTRACT

THE ATTITUDES AND INTERVENTION STRATEGIES OF SCHOOL ADMINISTRATORS AND TEACHERS ABOUT PEER BULLYING

AKAR ÇEVLİK, Pınar

Master's Degree, İnönü University, Institute of Educational Sciences

Department of Educational Administration and Supervision

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ustuner

November 2013, XIX +153 pages

Essentially there are four main aims of this research; the first of which is to elaborate on the degree of awareness of participant teachers and school administrators on peer bullying behaviours in schools. The second aim is to find out how seriously the participant teachers and school administrators react to peer bullying behaviours and whether the degree of this reaction differs with various types of bullying behaviours. The third main aim is to identify the teachers and school administrators' intervention levels in bullying behaviours they witness and whether the level of these interventions vary with the type of bullying behaviour. Finally, it is aimed to set down the kind of intervention behaviours the teachers and school administrators prefer for each of the bullying types.

The population of this research comprises of teachers and administrators working at the primary schools within the central district of Malatya province. When defining the sample, since it would not be possible to reach each and every one of the teachers and school administrators in the population firstly the schools at which this study would take place were determined. The sample of this research is made up of the teachers and school administrators who are working at the foredetermined schools and were willing to participate in the study.

Two distinct surveys were used in this research. The first survey identifies the teachers' perception of peer bullying and the intervention behaviours they use for the bullying behaviours. The second survey reveals the school administrators' definition of

bullying of school administrators and their intervention strategies for bullying, as well as their suggestions to be used when intervening in bullying behaviours.

The first survey consists of six scenarios that Yoon and Kerber (2003) took from Craig, Herderson and Murphy's (2000) "*Bullying Attitudes Questionnaire*", two of which carry social bullying behaviour characteristics, another two carry physical bullying behaviour characteristics and the last two carry verbal bullying characteristics. The scenarios have been translated into Turkish by the researcher and 3 English teachers, and have been found relevant to the study and acknowledged by academists that specialized on peer bullying field.

There are four questions for each of the scenarios in the survey. The questions aim to identify what kind of behaviours the participant teachers perceive as bullying and how seriously they take these behaviours, how willing they are to intervene in bullying behaviours they encounter and the intervention behaviours they display. The responses were analysed in the light of their gender, professional seniority, branch and socio-economic status of the school they work at, and the obtained data's percent values and frequencies were identified. In sight of these variables; Chi-square test was carried out to analyse the participant teachers' degree of awareness and how seriously they reacted to these behaviours, their intervention levels regarding the bullying behaviours they face and their choice of intervention behaviour.

The result of the statistical findings are as follows: a) teachers most commonly perceive physical bullying as a bullying behaviour and social bullying as the least commonly, b) teachers take physical and verbal bullying behaviours more seriously than social bullying behaviours, c) regardless of the type of behaviour most teachers will intervene d) in any type of bullying encountered, the most commonly preferred intervention strategies are "to talk to the bully about his unacceptable behaviour" and "to inform of the bully to the counselling service, schoolboard or the bully's parents" e) the least preferred strategies are "to ignore" and "to punish".

The survey used on school administrators consists of ten open-ended questions prepared by the researcher in light of in-depth study of the subject. The questions aim to identify how school administrators define bullying, what kind of intervention behaviours they use against bullying and how they currently handle bullying as the schoolboard. It is found that school administrators' definitions of bullying greatly vary,

and that, like teachers, they emphasize physical bullying type the most. Additionally, school administrators say that bullying may be seen anywhere in the school. Stating that the greatest responsibility falls upon guidance counselors and the teachers, school administrators point out the correlation between family care, family education and bullying. Furthermore, the school administrators remarked that ‘warning the student’ and ‘talking to him/her’ are the methods they most commonly use.

Key words: Peer Bullying, Verbal Bullying, Physical Bullying, Social Bullying, Intervention Strategies.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
ONUR SÖZÜ	iii
İTHAF	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	x
İÇİNDEKİLER	xiii
TABLolar LİSTESİ	xvii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu	1
1.1.1.Problem Cümlesi	8
1.1.2.Alt Problemler	8
1.2.Amaç	9
1.3.Önem.....	9
1.4.Varsayımlar	11
1.5.Sınırlılıklar	11
1.6.Tanımlar	12
BÖLÜM II	13
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	13
2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
2.1.1 Zorbalık nedir?	13
2.1.2. Zorbalık Türleri	18
2.1.3. Zorbalığın Görülme Sıklığı	20
2.1.4 Zorbalık ve Cinsiyet İlişkisi	23

2.1.5. Zorbalık ve Yaş İlişkisi	25
2.1.6. Zorbalığın Tarafları	27
2.1.6.1 Zorba	27
2.1.6.2 Kurban	29
2.1.6.3 İzleyiciler:	33
2.1.7. Zorbalığın Nedenleri	35
2.1.7.1. Bireysel Faktörler:	36
2.1.7.2. Aile İle İlgili Faktörler:	38
2.1.8. Zorbalığın Sonuçları	40
2.1.9. Zorbalığı Önlemede Okulun ve Öğretmenin Rolü	43
2.1.10. Zorbalığı Önlemeye ve Müdahaleye Yönelik Stratejiler	49
2.2 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	55
2.2.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	55
2.2.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	60
 BÖLÜM III	 68
YÖNTEM	68
3.1YÖNTEM	68
3.1.1 Araştırmanın Modeli	68
3.1.2 Çalışma I	69
3.1.2.1 Evren ve Örneklem	69
3.1.2.2 Veri Toplama Araçları	71
3.1.2.3 Verilerin Analizi	73
3.1.3 Çalışma II	74
3.1.3.1 Çalışma Grubu	74
3.1.3.2 Veri Toplama Araçları	74
3.1.3.3 Verilerin Analizi	75

BÖLÜM IV	76
BULGULAR VE YORUM	76
4.1. Çalışma I	76
4.1.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	76
4.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	84
4.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	95
4.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	105
4.2. Çalışma II	
4.2.1. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	114
4.2.2. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	119
4.2.3. Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum	123
BÖLÜM V	126
SONUÇ VE ÖNERİLER	126
5.1 SONUÇLAR	126
5.1.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	126
5.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	127
5.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	128
5.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	129
5.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	131
5.1.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	132
5.1.7. Yedinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar	133
5.2 ÖNERİLER	133
5.2.1 Araştırmacılara öneriler	133
5.2.2. Uygulayıcılara Öneriler	135

KAYNAKÇA	136
EKLER	145
1. Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Yazısı	145
2. Çalışma I- Uyarlanmış Zorbalık Tutum Anketi	145
3. Çalışma II- Okul Yöneticilerinin Zorbalığa İlişkin Görüşleri Anketi	145
4. Analiz Sırasına Göre Senaryolar	153

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo No	Tablo Başlığı	Sayfa
1-	Zorba ve Kurban Özellikleri	32
2-	Kız ve Erkek Kurbanların Ailelerinin Özellikleri	39
3-	Zorba ve Zorba/Kurbanların Ailelerinin Özellikleri	39
4-	Olweus'un Müdahale Programı	53
5-	Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Bağımsız Değişkenlere Göre Dağılımlarını Gösteren Frekans ve Yüzde Değerleri	70
6-	Sözel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	77
7-	Sözel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	78
8-	Fiziksel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	79
9-	Fiziksel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	80
10-	Sosyal Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	81
11-	Sosyal Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	82
12-	Sözel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri.....	84
13-	Sözel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri.....	85

14- Fiziksel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	87
15- Fiziksel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	88
16- Sosyal Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	90
17- Sosyal Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	91
18- Sözel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	94
19- Sözel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	96
20- Fiziksel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	97
21- Fiziksel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	99
22- Sosyal Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	101
23- Sosyal Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri	103
24- Cinsiyet Değişkenine Göre Öğretmenlerin Örnek Zorbalık Davranışlarına Karşı Tercih Edecekleri Yöntemlerin Frekans ve Yüzdeleri	106
25- Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Öğretmenlerin Örnek Zorbalık Davranışlarına Karşı Tercih Edecekleri Yöntemlerin Frekans ve Yüzdeleri	108
26- Branş Değişkenine Göre Öğretmenlerin Örnek Zorbalık Davranışlarına Karşı Tercih Edecekleri Yöntemlerin Frekans ve Yüzdeleri	110
27- SED Değişkenine Göre Öğretmenlerin Örnek Zorbalık Davranışlarına Karşı Tercih Edecekleri Yöntemlerin Frekans ve Yüzdeleri	112
28- Okul Yöneticilerinin Karşılaşılan Zorbalık Davranışlarının Türlerine İlişkin Görüşleri	117
29- Okul Yöneticilerinin Karşılaşılan Zorbalık Davranışlarının Sebeplerine İlişkin Görüşleri	118

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde, problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, problemin önemi ve araştırmanın amacı açıklanmıştır. Daha sonra ise varsayımlar, sınırlılıklar ve araştırma ile ilgili bazı kavramların tanımlamalarına yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

İnsanlık tarihine bakıldığında, insanın terk etmeyi başaramadığı ya da istemediği başlıca dürtüsünün saldırganlık ve şiddet olduğu görülmektedir. Şiddet; hayatta kalmak, varlığını devam ettirmek, hükmetmek ve kazanmak için insanın hem silahı hem de savunma mekanizması olmuştur. Buna kanıt olarak insanlık tarihinde birçok unsurun değişmesi ya da yok olmasına karşılık, varlığını istikrarlı bir şekilde sürdüren ender olgulardan birinin savaş olması gösterilebilir.

Köknal (2000:20) şiddeti tanımlarken “kızgınlık, öfke, kin, nefret ve düşmanlık gibi duygu durumlarının etkinlik kazandığı bir saldırganlık biçimi” ifadesini kullanmaktadır.

Doğası gereği toplumsal bir varlık olan insanın, diğer insanlardan kopuk ve ayrı yaşaması beklenemez. Birlikte yaşamayı öğrenen, sosyalleşen, üreten ve paylaşan insan şiddet dürtüsünü kontrol etmeyi öğrenebilmiştir. Ne var ki, bu dürtünün ne zaman, ne şekilde ve neden ortaya çıkabileceğini kestirmek mümkün olmayabilir.

Dolayısıyla bu kadar iç içe olunan ve sıklıkla o ya da bu şekilde maruz kalınan, cinsiyet, yaş, dil, din, ırk, eğitim düzeyi ya da ekonomik düzey ayırt etmeyen şiddet, hem eğitim bilimcilerce hem de insan psikolojisi üzerine çalışan bilim adamlarınca yıllardır üzerinde önemle durulan konulardandır.

Toplumsal bir varlık olan insan, toplumsallaşmayı ailesinden sonra okuldan öğrenir. Okulun birinci işlevi herkesçe bilinen öğretim görevini içerir (Yavuzer, 2012). Okul bireylere meslek edinme ve bilimsel gelişmeleri takip edip onlara uyum sağlayabilme için gerekli temel bilgilerin öğretildiği kurumdur. Okulun ikincil işlevi ise

bireyin sosyalleşmesini sağlamasıdır. Eğitimin de, yaşama hakkı gibi insanın doğuştan getirdiği temel haklardan biri olduğu düşünülürse, okulun üstlendiği sorumluluğun önemi daha da belirginleşmektedir. Okullar, bireylerin bu haklarından mahrum kalmamaları için güvenli ve güvenilir ortamlar sağlamakla yükümlüdür.

Ancak son yıllarda, medyanın işlevselliğinin artmasıyla, gerek yazılı basın gerekse görüntülü basın şiddet ve saldırganlık eylemlerinin okullarda eğitim-öğretimi aksatıcı ve ona zarar verici bir boyuta geldiğini gözler önüne sermektedir. İrfaner (2009), Türkiye Büyük Millet Meclisi internet sitesinden elde edilen bilgilere göre okullarda üç sene gibi bir sürede (2004-2007) 8856 öğrencinin karıştığı 4379 şiddet olayının meydana geldiğini belirtmiştir. Söz konusu rapor incelendiğinde gerçekleşen eylemlerinin neredeyse %50'sinin *zorbalık* olarak nitelenen davranışları içerdiği görülmektedir.

Zorbalık, şiddetin bir türüdür. Her zorbalık davranışı şiddet gibi algılanabilir ancak her şiddet davranışı zorbalık olarak adlandırılmaz. Örneğin, kişinin kendini savunmak amacıyla gösterdiği bir kerelik saldırganca bir davranış zorbalık sayılamaz. Ya da oyun esnasında iki arkadaşın anlaşmazlık yaşayıp birbirine vurması da zorbalık değildir. Aynı şekilde yolda yürürken yanlışlıkla ayağınıza basan birini tepkisel bir hareketle itmek de zorbalık sayılmamaktadır. Çünkü zorbalık herhangi bir sebebe bağlı olmaksızın sürekli, aynı hedef ya da hedef grubuna ve bilinçli bir şekilde uygulanan saldırganlık çeşididir. Aynı zamanda zorbalıktan söz edebilmek için, saldırganlığın güçlüden güçsüze yöneltilmesi gerekmektedir. Eşit güçler arasındaki saldırganlık da zorbalık sayılmamaktadır.

Orpinas ve Horne'un (2006:23) da belirttikleri gibi, şiddet, saldırganlık ve zorbalık davranışlarını sınıflandırma girişimi çoğunlukla eksik ve kusurlu olacağı gibi, ortaya konulan sonuç geniş bir kabul de görmeyecektir. Yine de bu davranışları sınıflandırmaya çalışmak sorunun çeşitlerine ilişkin farkındalığı arttıracığından önemli bir girişimdir.

Şiddet ve zorbalığın örtüştüğü alanlar olduğu gibi farklılaştığı alanlar da vardır. Zorbalığın fiziksel boyutta ortaya çıktığı durumlar, örneğin; dövme, vurma, tekme atma gibi zorbaca eylemler aynı zamanda şiddet olarak kabul edilmektedir. Ama zorbalığın dalga geçme, alay etme, kızdırma, lakap takma gibi fiziksel olmayan boyutlarda ortaya çıktığı yani şiddetten ayrıldığı geniş bir boyutu da vardır. Bu tür davranışlar şiddet unsurları içermediğinden şiddet olarak kabul edilmemektedir (Pişkin, 2002).

Okullarda gerçekleşen öğrenci zorbalığı ile ilgili en çok referans gösterilen çalışmalar İsveç'in Bergen Üniversitesi'nde Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Dan Olweus tarafından gerçekleştirilmiştir. Olweus zorbalığı; okullarda bir öğrencinin diğer bir öğrencinin ya da öğrencilerin belli bir zaman aralığında tekrar eden olumsuz hareketlerine maruz kalmak suretiyle mağdur olması biçiminde açıklamaktadır. Zorbalıkta ayrıca güç dengesizliği de söz konusudur. Bu da zorbalığa maruz kalan öğrencinin kendini savunmada güçlük çektiğini göstermektedir. Ayrıca çoğu zorbalık açık bir kışkırtma ya da tehdit var olmadığı halde ortaya konan saldırgan davranıştır (Olweus, 2005:9). Görüldüğü gibi zorbalık olgusu Olweus tarafından zorbalığı yapana göre değil zorbalıktan etkilenene göre tanımlanmaya çalışılmıştır.

Olweus'un bahsettiği olumsuz hareketler genellikle sözel olarak tehdit, aşağılayıcı isim takma, fiziksel olarak iteklemek, vurmak, tekme atmak, çimdiklemek ve/veya fiziksel temas ile diğer öğrenciyi rahatsız etmek olarak sıralanabilir. Bu iki türden farklı ve tespiti diğerlerine göre daha zor olan, aynı zamanda da aslında üzerinde en çok durulması gereken bir diğer zorbalık türüyse sosyal zorbalıktır. Bu durumda kurban bir ortama girdiğinde ya aşağılayıcı yüz mimikleriyle karşılaşır, ya ortamda dışlanır ya da bir grubun üyesi olması çeşitli karalama yöntemleriyle engellenir (Olweus, 2005).

Zorbalık davranışlarının birçok sebebi olabilir. Örneğin öğrencinin cinsiyeti, genetik geçmişi, yetiştirildiği sosyal çevre, aile tutum ve davranışları, arkadaş çevresi ve okul ortamı öğrencinin zorbalık davranışlarının sebepleri hakkında ipuçları verebilir. Ancak yapılan araştırmalar göstermiştir ki (Olweus, 2005) zorbalık yalnızca belli bir yaş grubunun, belli bir okul türünün, belli bir ekonomik ve sosyal seviye grubunun ya da belli bir cinsiyetin sorunu değildir. Zorbalık davranış öğrencileri “ekonomik seviyesi düşük” ailelerin “ergenlik çağındaki” “erkek” çocuklarında görülebileceği gibi; “zengin” ailelerin “iyi eğitilmiş” “kız” çocukları arasında da görülebilir. Görüldüğü gibi zorbalık tarafları bakımından da kolayca tanımlanabilecek bir kavram değildir. Ancak elbette bu durum bir genelleme yapılmayacağı anlamına gelmemelidir. Yapılan araştırmalar (Olweus, 2005; Craig, 1998; Çinkır ve Karaman-Kepenekçi 2003) zorbalığın erkekler arasında daha sık görülen bir davranış olduğunu göstermektedir. Erkekler dolaysız yani sonuçları da gözlemlenebilir fiziksel zorbalık davranışlarına daha yatkınken (vurma, itme, yaralama gibi), kızlar dolaylı denilen gizli kalması saklanması

ya da inkar edilmesi daha mümkün olan sosyal zorbalık davranışlarına (dedikodu çıkarma, dışlama gibi) yatkındırlar. Tabii ki, bu bulgulara davranışların farklı doğası gereği gözlemlenebilme ya da rapor edilebilme imkanlarının da etkisi vardır. Yani erkekler daha çok zorbalık davranışı gösterirler demek aslında “erkeklerin yatkın oldukları zorbalık türlerini tespit etmek daha kolaydır” anlamına da gelebilmektedir. Aynı şekilde kızlar erkeklere göre daha az zorbalık davranışı sergilerler demek de “kızların zorbalık eğilimi ya da tercihleri dışarıdan bakıldığında anlaşılması zordur” demek olabilir.

Zorbalık yalnızca zorba üzerinden tanımlanabilecek bir kavram değildir. Zorbanın kim olduğu, nasıl bir geçmişe, karaktere, aile yapısına sahip olduğu, onu zorbalığa iten sebepler bize zorbalığın yalnızca bir boyutunu anlatabilmektedir. Oysa zorbalıktan bahsedebilmek için ortamda bir de kurbanın ya da kendini kurban gibi hisseden birinin olması gerekmektedir. Zorbalığı tam ve doğru bir şekilde anlayabilmek için eylemlere dahil olan kurban ve izleyicileri de tanımak şarttır.

Zorbalıkla ilgili alan yazın tarandığında zorba, kurban ve izleyicileri tanımlayabilecek çokça özelliğin olduğu görülmüştür. Örneğin zorba kişi; güçlüdür, kendine güvenir, düşünmeden hareket eder; kurbanı ile aynı yaştadır ya da ondan büyüktür; sözel zekası ve okul başarısı düşüktür; akranlarına, ebeveynlerine, öğretmenlerine, kardeşlerine yani herkese karşı saldırgandır; ihmal eden, düşmanca, etkisiz bir ailedendir; ilgisiz ve saldırgan bir babası vardır; kendine benzer zihinsel yapıda, çevresinde çok sayıda kolayca hükmedilen düzenbaz vardır; kurbanlarıyla empati kurmaz, vicdan azabı çekmez; heyecan duymaz, güç ve kontrol duygusu için zorbalık yapar (Akt. Balanüye, 2007).

Yine aynı araştırmacı (Balanüye, 2007) mağdur özelliklerini ise şöyle aktarmıştır: yalnızdır, çevresinde az sayıda arkadaşı vardır; zayıf, küçük ya da fiziksel özellikler bakımından farklıdır; kaygılıdır, girişken değildir, memnun etmeye heveslidir, çabuk kabullenir; sosyal olarak güvensizdir; fiziksel ya da öğrenme engeli vardır; fazla koruyucu annesi, eleştiren, fazla ilgilenmeyen babası ya da hükmedici bir kardeşi vardır.

Ayrıca alan yazının üzerinde önemle durduğu bir kavram da zorba/kurbanlardır. Bu tipler kimi zaman zorbalık yapıp kimi zaman da zorbalığa maruz kalabilmektedir. Zorba olma potansiyeline sahiptirler, ya da kendisi zorbalığa maruz kaldığı için eline fırsat geçtiğinde kendi de zorba olabilir.

Zorbalık, hem yapan hem de mağdur olan çocuk açısından çok ciddi sorunları beraberinde getirmektedir. Zorbalık yapanlar bir süre sonra bulundukları toplum tarafından dışlanarak yalnız kalmakta ya da yanlarında sadece kendileri gibi zorbalık yapan arkadaşları kalmaktadır. Zorbalık davranışının bir yaşam tarzına dönüşmesi, zorbanın ileriki yıllarda daha büyük ve ölümcül suçlara bulaşabileceği anlamına gelebilir. Zorba saygı duyulmayan ve dahası sevilmeyen bir birey olarak hayatına devam etmek zorunda kalabilir.

Mağdur öğrenci için durum daha vahim olabilir. Bu eylemlerin mağdurlar üzerinde bıraktığı fiziksel ve ruhsal etkileri azımsanamayacak kadar fazladır (İrfaner, 2009). Korku ve dışlanmışlık mağdurda mide bulantısı, bayılmalar, panik ataklar gibi fiziksel belirtilere sebep olabileceği gibi, öz güveni düşük, asosyal kişilik gelişiminde de önemli bir faktör olacaktır. Newman (2010), yapılan birçok çalışmanın okul tetikçilerinin öğrenim hayatları boyunca zorbalığa maruz kaldığını, intikam duygusuyla dolu olduklarını ve ödeşmek istediklerini gösterdiğini belirtmiştir. Kısacası, zorbalık mağdurları da potansiyel birer suçluya dönüşebilmektedirler.

Elbette böyle ciddi bir konunun yalnızca mağdur ve zorba üzerinde bir etkisi olmayacaktır. Zorbalık davranışlarına maruz kalmasa da, taraflardan biri olmasa da bu tür davranışlara şahit olan izleyiciler de çok etkilenmektedirler. Bu etkileşim, izleyici konumundakilerin kendilerini zorbayla mı yoksa mağdurla mı özdeşleştirdiklerine göre değişebilir. Örneğin mağdura daha yakın hisseden bir izleyici aynen mağdur gibi, okuldan ve arkadaşlarından soğuma, sisteme ve okula karşı bir güvensizlik hissine kapılabilir. Buna ek olarak zorbaya yönelik bir sempati de geliştirebilirler. Bu iki durumda ortaya çıkan sonuç şudur: Zorbalığa müdahil olan taraflara karşı takındığı tutum, izleyiciyi birden bire zorba ya da kurban rolüne büründürebilir.

Swearer ve Dolla'a (2001:7) göre, zorbalık kavramına ekolojik bir perspektiften bakıldığında zorbalığın yalnızca zorbalık yapan çocuğun karakterinden ortaya çıkmadığını, aynı zamanda akranlarının, öğretmenlerinin ve okuldaki diğer yetişkin ilgililerin davranışlarından, okul yerleşkesinin fiziksel özelliklerinden, ailevi faktörlerden, kültürel özelliklerden ve hatta toplumsal özelliklerden de kaynaklandığını söylemek mümkündür.

İster yetişkinlerden ister diğer çocuklardan kaynaklansın, bütün çocuklar acıdan, aşağılanmadan ve korkudan bağımsız yaşama hakkına sahiptirler (Tattum; 1994:7). Okullar gözetimleri altındaki çocuklara güvenli ve güvenilir bir çevre yaratmak gibi bir

sorumluluğa sahiptir ki ebeveynler çocuklarının her türlü zorbalıktan korunacağı bilgisiyle rahatlıkla onları teslim edebilsinler.

Dolayısıyla bu denli önemli bir konuda, öğretmenlerin taraf olmamak gibi bir lüksleri yoktur. Bandura'nın (1973) sosyal öğrenme teorisine göre bireyler gözlem yaparak öğrenirler. Öğrenciler de zorbalık davranışlarını ve bu tarz davranışlara müdahale yöntemlerini öğretmenlerini izleyerek öğreneceklerdir. Ne var ki, birçok araştırmada görülen odur ki; öğretmenler türlü sebeplerle zorbalık davranışları karşısında tarafsız olmayı yeğlemektedirler. Öğretmenlerin zorbalık davranışlarına neden müdahale etmediği ile ilgi çeşitli nedenler ileri sürülmektedir. Örneğin; öğretmenlerin bu tarz davranışların farkında olmaması, zorbalığı tanımamaları, nasıl etkili bir cevap vereceklerini bilememeleri, ya da müdahale etmemeleri gerektiğine ilişkin yanlış inanışları bunlar arasında sayılabilir (Jeffrey, Miller ve Linn 2001:144).

Öğretmenlerin zorbalık davranışlarına müdahalede neden yetersiz kaldığına dair birçok araştırma vardır. En önemli sebeplerden biri öğretmenlerin zorbalık davranışını tanıma ve tanımlamada başarılı olmadıkları olarak belirtilmiştir. Öğretmen söz konusu davranışın basit bir tartışma mı yoksa zorbalık mı olduğuna karar veremeyebilir. Bazı durumlarda ise davranışı hafife alabilir ya da fazlaca büyütebilir.

Ayrıca zorbalık davranışlarının en sık görüldüğü alanlara bakıldığında okul bahçesi veya öğretmenlerin gözlem yapabilme şanslarının çok az olduğu buna benzer yerler olduğu görülmektedir. Şahit olunmayan bir davranışa müdahale etmek öğretmeni taraf gibi gösterebilir. Yanlı davranmak ya da haksızlık yapabilme olasılığı müdahalede caydırıcı olabilmektedir.

Başka bir sebep ise zorbalığa maruz kalan çocukların bu durumu türlü sebeplerle ailelerinden ve öğretmenlerinden saklamalarıdır (Craig, Henderson ve Murphy, 2000). Arkadaşlarından göreceği tepki, durumun daha kötüye gidebileceğine ilişkin korku, öğretmenin gücüne dair inançsızlık, kendini suçlama gibi sebepler kimi zaman öğrenciyi durumu konuşmaktan alıkoyabilmektedir. Bu yüzden de, kendisine rapor edilmemiş bir zorbalık davranışıyla ilgili öğretmenin bir şey yapması mümkün olmayabilir.

Bazı durumlarda ise öğretmenler zorbalık davranışını fark etseler bile müdahale etme konusunda isteksiz olabilirler. Kendilerini müdahalede yetersiz ya da yetkisiz görebilirler (Stephensen ve Smith, 1989). Bazen de öğretmenler zaten yapmaları

gerekeni yaptıkları düşüncesiyle belirli durumlara müdahalede pasif kalabilirler. Görmezden gelme ve olurlarına bırakma da kimi zaman bir müdahale davranışı olarak düşünülebilir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğunun zorbalığın farkında olduğunu belirten Kalliotis (1994) problemin büyüklüğünü hafife aldıklarını eklemektedir (Akt. Reid, Monsen ve Rivers, 2004).

Kimi durumlarda da öğretmenler zorbalığın çocukluğun bir parçası olduğunu düşündüklerinden müdahale etmemeleri gerektiğine inanırlar. Böylece çocukların karşılaştıkları problemlerle baş etme yeteneği kazanacaklarını düşünürler. Elbette belli ölçülerde baş edebileceği, üstesinden gelebileceği durumlarda çatışmayı, uzlaşmayı ve kendini korumayı öğrenmesi için çocuğa bir şans verilmelidir (Dökmen, 2008:159). Ancak bu durumların hangi durumlar olduğuna doğru karar vermek gereklidir. Zorbalık sorununun mücadelesiyle ilgili gerek okul içinde gerekse aile tarafından gerçekleştirilen çalışmaların istenilen sonuca ulaşamamasının başlıca nedenleri; davranışların gelişim sürecinin bir getirisi olduğuna, kişilik gelişiminin bir sebebi olduğuna, ya da müdahale edildiğinde daha da artacağına olan inançtır. Bu ve benzeri önyargılar okullarda bu tür davranışların artmasına sebep olabilmektedir.

Müdahalede yetersiz ya da etkisiz kalma ile ilgili sıralanan sebepler, kimi zaman telafisi olmayan sonuçlar doğurabilir. Sosyal öğrenme teorisi, saldırganlık davranışlarının önlenmediğinde ya da cezalandırılmadığında artma eğiliminde olduğunu söylemektedir. Zorbalar öğretmenlerinin müdahalesi olmadığında davranışlarının kabul edilir olduğunu düşünebilmekte ve davranışları pekiştirilmiş olmaktadır. Herhangi bir müdahalenin olmaması, zorbaya daha fazla bir güç ve otorite sağlamakta, kurbanını daha da yıpratması için elverişli ortam sağlamaktadır. Bu şekilde pekiştirilmiş zorbalığın, şiddetin daha zararlı çeşitlerine dönmesi de mümkündür.

Bütün bu sonuçlar göz önüne alındığında zorbalık davranışlarına kimi zaman şahit olan ve hatta kimi zaman maruz da kalan öğretmen, yönetici ve diğer personelin konuyla ilgili bilgilendirilmesi, mücadele ve müdahale yöntemleriyle ilgili eğitilmesi şart gibi görünmektedir. Gerek öğretmenlerin lisans eğitimleri süresince gerekse meslek içi eğitimlerde öğrendikleri bilgiler yoluyla, karşılaşılabilecekleri öğrenci zorbalığı davranışlarına karşı hazırlanmış olmaları gerekmektedir.

Bu çalışmanın da birincil amacı, öğretmen ve yöneticilerin zorbalık olarak nitelendirilen davranışlara ilişkin farkındalıklarını tespit etmektir. Bu tür davranışlara

şahit olduklarında, “Öğretmenler müdahale etmeye ne kadar gönüllü oluyorlar ve tercih ettikleri müdahale davranışlarının durumu ne kadar ciddiye aldıklarıyla herhangi bir ilişkisi var mıdır yok mudur?” sorularına cevap bulmaksa ikincil amaçtır. Son olarak ise zorbalık davranışına şahit olmuş ya da davranıştan haberdar olmuş öğretmen ve yöneticilerin en sık başvurdukları müdahale stratejisini tespit etmek amaçlanmaktadır.

1.1.1. Problem Cümlesi

İlköğretim okullarında öğretmen ve yöneticilerin öğrenciler arasındaki zorbalık davranışlarına ilişkin farkındalık düzeyleri ve bu tür davranışlara karşı müdahale davranışları nelerdir?

1.1.2. Alt Problemler

1. Öğretmenler bir davranışın zorbalık olup olmadığını ayırt edebilmekte midirler?
2. Öğretmenlerin sözel, fiziksel ve sosyal zorbalık türlerini önemseme dereceleri; öğretmenin cinsiyetine, kıdemine, branşına ve görev yaptığı okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyine göre değişiklik göstermekte midir?
3. Öğretmenlerin şahit oldukları bir zorbalık davranışına müdahale etme olasılıkları öğretmenin cinsiyetine, kıdemine, branşına ve görev yaptığı okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyine göre değişiklik göstermekte midir?
4. Öğretmenlerin şahit oldukları bir zorbalık davranışına müdahale etme stratejileri;
 - a) Zorbalık davranışının türüne,

- b) Öğretmenin cinsiyetine, kıdemine, branşına ve görev yaptığı okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyine göre değişiklik göstermekte midir?

5. Okul yöneticileri okullarındaki zorbalık davranışını nasıl tanımlamaktadır?

6. Okul yöneticileri zorbalık davranışlarına şahit olduklarında ne yapmaktadırlar?

7. Okul yöneticilerinin zorbalıkla mücadelede başvurdukları yöntemler nelerdir?

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı, ilköğretim okullarında gözlemlenen öğrenci zorbalığına karşı öğretmen ve okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarına ilişkin farkındalıklarını ve müdahale davranışlarını belirlemektir. Araştırmacı zorbalığa dair algının tanımlanmasının ve muhtemel müdahale yöntemlerinin tartışılmasının zorbalığın azaltılmasına katkıda bulunacağına inanmaktadır. Bu yüzden konuyu derinlemesine anlamak üzere alan yazın taranmıştır. Zorbalık yüzyıllardır var olan bir problem olmasına rağmen araştırmacılar gerek dünyada gerekse ülkemizde konu üzerinde çalışmakta oldukça geç kalmışlardır. Bu çalışmanın da alanda konu üzerinde yapılacak çalışmalara bir ışık tutması beklenmektedir.

1.3. Önem

Hargrove (2010) “İki Kızın Hikayesi” adlı makalesinde öğrenci zorbalığına maruz kalmış iki öğrenciden bahsetmektedir. Bunlardan ilki 15 yaşında İrlandalı bir göçmen olan Phobe Prince’dir. İntiharının ardından gazetelerin attığı “Dokuz Genç Bir Kızın İntiharına Sebep Olan Zorbalıkla Suçlandı.” manşeti hayret vericidir. Phobe, “popüler” bir çocukla kısa süreli bir ilişkisi olduğu için üç aydır (neredeyse okula başladığı ilk günden beri) acımasızca zorbalığa maruz kalmaktadır. Phobe’nin annesi bütün bu olanların öncesinde okulu ziyaret etmiş, ilgilileri bilgilendirmiş, ancak “çocuk çocuktur” ya da “olanlar normaldir” gibi bir tepkiyle karşılaşmıştır. Bunun yanı sıra

diğer “iyi öğrenciler” de Phobe’yi maruz kaldığı zorbalığa karşı destekleyici herhangi bir girişimde bulunmamışlardır.

İkinci öykü ise Bella adlı üstün yetenekli bir altıncı sınıf öğrencisine aittir. Bella, ana sınıfından beri beraber olduğu arkadaşları tarafından dışlanmaya başlamıştır. Okul hayatını felakete çeviren bir “kız çetesi” tarafından, gözetmenlerin gözü önünde okul bahçesinde itilip kakılan, yemekhanede yemeği dökülen, spor saatinde “yanlışlıkla” üzerine atlanan Bella, diğer birçok üstün yetenekli çocuk gibi hayatın doğru ve yanlışlarına duyarlı ve kendisine yöneltilen bu zulmün nedenini bir türlü anlayamayan bir öğrencidir. Ancak ne mutludur ki durumu ailesiyle paylaşır ve öncelikle onlardan bu gibi durumlarla baş etme yöntemlerini öğrenir. Daha sonra Bella’nın annesi öğretmeniyle konuşur, sürece okul rehber öğretmeni de dahil olur. Birlikte yürüttükleri okul içi bir kampanyayla okulu Bella’ya zehir eden öğrencilerin ondan özür dilemelerini sağlarlar.

Biri acı diğeri mutlu sonla biten bu iki örnek zorbalığa müdahalenin ve yetişkinlerin uyguladıkları doğru stratejilerin ne kadar hayati önem taşıdığını gözler önüne sermektedir.

Dünyada çok sayıda ülkenin başlıca problem olarak algıladığı öğrenci zorbalığı konusunun ülkemizde de üzerinde durulması gereken bir konu olduğu açıktır. Türkiye’de geleneklerden gelen otoriter, kuralcı, tek (öğretmen) merkezli eğitim anlayışının yerini yavaş yavaş öğrenciyle okul arasında gelişen diyalogu arttıran ve tarafların birbirlerine karşı sorumluluklarını ve birbirlerinden beklentilerini değiştiren bir anlayışa bıraktığı bu dönemde zorbalığın bir sorun olmaktan çıkması beklenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmayla okullara ve öğretmenlere okul içinde sıkça karşılaştıkları zorbalık davranışları ve tutumlarıyla baş etmede ne kadar başarılı olduklarını ve daha başka neler yapılabileceğini göstermenin önemli olduğu düşünülmektedir.

Konuyla ilgili yapılan ön çalışmada yurtiçinde yapılan “zorbalık” temalı çalışmaların genellikle zorbalığın tanımlarına ve çeşitlerine, farklı değişkenlerle olan ilişkisine, nedenlerine ve sonuçlarına odaklanıldığı görülmüştür. Öğrenci zorbalığı denince konuyla birinci dereceden muhatap öğretmen ve okul yöneticilerinin algılarının

ve zorbalığa karşı okul içinde gerek öğretmenler gerekse okul yöneticilerince geliştirilen stratejilerin tespitinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

- 1- Akranlar arası zorbalık davranışlarına bütün ilköğretim okullarında rastlanmaktadır.
- 2- Öğretmen ve okul yöneticilerinin öğrenciler arası zorbalık davranışlarına ilişkin gözlemleri vardır.
- 3- Öğretmenler ve okul yöneticileri okul ortamında öğrenciler arası zorbalık davranışlarıyla karşılaştıklarında bir davranışta bulunmaktadır.
- 4- Öğretmenler ve okul yöneticileri karşılaştıkları zorbalık davranışlarına gösterdikleri müdahale davranışları ile ilgili yanıtladıkları anket sorularına samimi yanıtlar vermişlerdir.

1.5. Sınırlılıklar

- 1- Araştırma 2011-2012 eğitim öğretim yılında Malatya ili merkez ilköğretim okullarında görevlerini sürdürmekte olan öğretmen ve okul yöneticilerini kapsamaktadır.
- 2- Araştırmanın öğretmenlerle yürütülen bölümünde zorbalık türlerinden yalnızca sözel, fiziksel ve sosyal zorbalık türlerine yer verilmiştir.

1.6. Tanımlar

Araştırmada sık kullanılacağı düşünülen başlıca anahtar kavramların araştırmaya özgü anlamları şunlardır:

Zorbalık (Akran Zorbalığı): Bir ya da birkaç öğrencinin; kendisini güçsüz hisseden ve kendini savunamayacak durumda olan başka bir öğrenciye; vurma, itme, tokat atma, alay etme, lakap takma, kızdırma, küçük düşürme, dışlama, yalnız bırakma, tehdit etme, eşyalarını alma gibi kasıtlı ve sürekli bir şekilde zarar verici davranışlarda bulunmasıdır (Pişkin, 2002).

Sözel zorbalık: Tehdit, alay etme, isim takma gibi davranışlar.

Fiziksel zorbalık: İtme, vurma, saçını çekme gibi davranışlar.

Sosyal zorbalık: Dışlama, engelleme, jest ve mimiklerle rahatsız etme gibi davranışlar.

Zorba: Okulda yukarıda bahsedilen olumsuz davranışları gösteren öğrenci.

Kurban: Okulda olumsuz davranışlara maruz kalan öğrenci

İzleyiciler: Bu olumsuz davranışa şahit olanlar ve/veya müdahale edenler.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde okullarda görülen akran zorbalığı ile ilgili yapılan alan çalışmalarının taranması sonucu elde edilen bilgilere yer verilecektir. Öncelikle zorbalığın tanımı, türleri, tarafları, görülme sıklığı, cinsiyet ve yaşla bağlantısı, neden ve sonuçları anlatılacak, sonrasında da zorbalıkla mücadelede okul ve öğretmenin rolü ve kullanılan müdahale stratejileriyle ilgili edinilen bilgilere yer verilecektir.

2.1.1 Zorbalık nedir?

Günümüzde yalnızca eğitim bilimcilerini değil, aynı zamanda psikologları, sosyologları, hukukçuları, kolluk kuvvetlerini ve hatta politika üreticilerini dahi üzerinde düşünmeye zorunlu bırakan bir olgudur zorbalık. Gerçekleştiği yer ve zaman, muhatapları, sebepleri ve sonuçları, tanımlayanın amacı değiştikçe zorbalık tanımının kendisi de değişiklikler göstermektedir.

Zorbalık, tanımlanması hiç de kolay olmayan bir kavramdır; kimi zaman şiddet ve saldırganlık kavramlarıyla karıştırılabilir ya da bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılabilirler. Ancak elbette ki bu kavramlar arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Zorbalığın tanımlarına bakıldığında görülen odur ki; zorbalık şiddet ve saldırganlık içerir ancak her şiddet ya da saldırganlık davranışı zorbalık olarak adlandırılmamaktadır. Bir davranışın zorbalık sayılabilmesi için bir takım özelliklere sahip olması gerekir. Örneğin yolda yürürken ayağına bastığı için karşısındakine

yumruk atan bir kişi saldırganca davranmış ve şiddete başvurmuş olur fakat yaptığıının zorbalık olduğu söylenemez. Bu örnek incelendiğinde, kişinin anlık ve tepkisel olarak, bir kereye mahsus, tanımadığı birine bir saldırganlık davranışı gösterdiği görölmektedir. Zorbalık olabilmesi için davranışın sistematik, sürekli, bilinçli bir seçim sonucu belirli bir kişi veya gruba yönelik gerçekleşmesi gerekmektedir. Ayrıca zorbalık davranışı her zaman bir sebebe bağlı olmayabilir; herhangi bir provokasyona bağlı olmaksızın da gerçekleşebilir.

Saldırganca bir davranışın sergilendiği bir sahnede, niyet ve davranışın oluşumunda söz konusu olan etmenler onun bir zorbalık mı yoksa basit bir tartışma ya da şakalaşma mı olduğuna karar vermede önemli kriterlerdir. Bu öznel etmenler hem yetişkinler (öğretmenler ve aileler) hem de öğrenciler için zorbalık “nedir” ve “ne değildir”i anlatmada sorun çıkarabilir. Dışarıdan bakıldığında iki arkadaşın arasındaki bir kavga ya da arkadaşlar arasında eğlenme amaçlı yapılan şakalaşmalar olarak algılanan davranışlar aslında güçlünün güçsüze uyguladığı zorbalıklar olabilir. Böyle durumlarda özellikle dikkat edilmesi gereken noktalar, davranışın sıklığı, davranışın kimler arasında gerçekleştiği ve yöneldiği kişi üzerindeki etkidir. Lane (1994:96) zorbalık davranışlarının çok belirgin olandan gizli saklı, belirsiz olana doğru çok geniş bir yelpazede değerlendirilebileceğini söylemektedir. Şiddet veya saldırganlık içeren her davranış zorbalık gibi adlandırılmaz belki ama ortaya çıkardığı stres durumu benzerdir. O yüzden de zorbalığı diğer davranışlardan ayırırken davranışın o niyetle gerçekleşip gerçekleşmediğine ya da maruz kalan tarafından nasıl yorumlandığına bakılması gerekmektedir.

Bu anlamsal karmaşayı ortadan kaldırmak amacıyla bu bölümde zorbalık kavramının çeşitli araştırmacılar tarafından nasıl tanımlandığına bakılacaktır.

Zorbalık terimi ilk kez İskandinavyalı araştırmacılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. 1969’da yazdığı son derece popüler makalesinde, Heinemann, adını *mobbing* koyduğu bir durumdan bahsetmiştir (Roland, 1994). Bir tıp doktoru olan Heinemann, bu terimi, hayvanlar arasında farklı olan hayvana karşı yapılan kitlesel saldırıyı ifade etmek için kullanan Konrad Lorenz’den ödünç almıştır. Elbette bu terim zorbalık davranışlarını tam anlamıyla karşılamamaktadır ancak makale öyle büyük bir ilgiyle okunmuştur ki birçok araştırmacı çalışmalarına bu makaleden yola çıkarak yön vermiştir.

Zorbalık konulu çalışmalar daha sonra Norveçli araştırmacı Dan Olweus'un konuya ilişkin araştırmalarıyla ciddi bir ivme kazanmıştır. Norveç'ten sonra diğer Avrupa ülkelerinde örneğin İngiltere'de Stephensen ve Smith (1989), Sharp ve Smith (1994), İspanya'da Barrio ve ark. (2008), Amerika'da Espelage ve Swearer (2004), Orpinas ve Horne (2006), Kanada'da Atlas ve Pepler (1998), Avustralya'da Rigby ve Slee (1991); Türkiye'de ise Karaman-Kepenekçi (2003), Pişkin (2002,2010), Koç (2006) gibi araştırmacılar çeşitli ve kapsamlı araştırmalara imza atmışlardır. Zorbalık terimini açıklamaya çalışan bütün bu araştırmacılar Olweus'un tanımından yola çıkarak zorbalık davranışlarını anlamaya ve bu tanıma yeni boyutlar eklemeye çalışmışlardır.

Olweus'a göre zorbalık (2005:9) “bir öğrencinin sürekli ve uzun süre, bir ya da birkaç öğrenci tarafından olumsuz davranışlara maruz kalması”dır. Olweus olumsuz davranışları; “karşısındakine bilerek ve isteyerek, acı çektirmek ya da onu incitmeye, yaralamaya rahatsız etmeye yeltenmek amaçlı saldırgan tutumlar” olarak açıklamıştır. Bu olumsuz davranışlar tehdit etmek, laf atmak, alay etmek ve isim takmak gibi sözel dışavurumlar olabileceği gibi, vurmak, itmek, tekmelemek, çimdiklemek gibi fiziksel davranışlar şeklinde de gözlemlenebilir.

Ancak yine aynı yazara göre, zorbalık terimi aşağı yukarı aynı güce sahip iki öğrencinin kavga etmesi ya da tartışması durumunu tanımlamada tercih edilecek kavram olmamalıdır. Çünkü zorbalıktan bahsedebilmek için güçlerde bir dengesizlik olmalıdır. Zorbalık herhangi bir sebepten daha üstün olan kişiden daha zayıf olana uygulanan bir şiddet şeklidir.

Kısacası, herhangi bir incitme belli başlı koşullar altında zorbalık olarak kabul edilse bile, yukarıda verilen tanım “tekrar tekrar gerçekleşen ve sürekli olan” olumsuz davranışlara vurgu yapmaktadır. Bundaki amaç, bir öğrenciye belli bir zamanda yapılan ve bir başkasına belli bir durumda yapılan pek de ciddi olmayan olumsuz davranışları yukarıdakilerden ayırabilmektir (Olweus,2005).

Besag (1989:14) da kendi tanımında davranışın sürekliliğine ve güçlü-güçsüz dengesine dikkat çekmiştir. O'na göre zorbalık; karşı koyma gücü olmayan biri ya da birilerine, güçlü konumundakilerce kendi çıkarları ve zevkleri için korku yaratma amacıyla tekrar tekrar uygulanan fiziksel, psikolojik, sosyal ve sözel saldırılardır.

Kendi tanımından yola çıkarak problemin dört boyutu olduğunu söyleyen Besag (1989:14); bu boyutları şu şekilde sıralamaktadır: Zorbalık;

- a) Sözel, fiziksel veya psikolojik olabilir,
- b) Sosyal olarak çok kabul gören bir davranış formunda olabilir; örneğin, kasıtlı olarak, birilerini küçük hissettiren ve stres oluşturan akademik, sportif ya da sosyal alanda çok başarılı olmak.
- c) Yalnızca olduğu esnada değil aynı zamanda gelecekteki muhtemel saldırılarla ilgili de kaygı uyandıran tekrar eden saldırılar şeklinde olmalıdır.
- d) Güçlü olanın güçsüz olan üzerindeki baskınlığıyla ifade edilmektedir.

Besag'da ve Olweus'ta görülmekte olan güçlü güçsüz dengesizliğine vurguya benzer bir vurgu Stephenson ve Smith (1994:45) tarafından yapılan tanımda da öne çıkmaktadır. Zorbalığın gücü kötüye kullanmak olduğunu söyleyen araştırmacılar, daha büyük bir üstünlük statüsüne sahip olan zorbanın kaçınılmaz olarak kazanan, daha düşük bir üstünlük statüsüne sahip olan kurbanın ise kaçınılmaz olarak kaybeden olacağını belirtmektedirler.

Roland (1994) ise zorbalığı, “Zorbalık, bir kişi ya da bir grup tarafından *yönetilen* ve kendini savunamayacak bir kişiye *yöneltilen* uzun süreli fiziksel ve psikolojik şiddettir.” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımda vurgulanan öge zorbalığın tek yönlü ve uzun süreli bir şiddet türü olduğudur. Diğer bir deyişle, ortamda iki taraflı bir çatışma değil, güçsüz olanın kurtulmaya ve kaçmaya çalıştığı dengesiz bir durum vardır.

Zorbalığı gücün sistematik bir biçimde kötüye kullanılması olarak tanımlayan Sharp ve Smith (1994), her sosyal grupta, gerek sayısal büyüklük veya yetenek açısından olsun, gerekse kişisel güç veya hiyerarşik bir kazanımdan dolayı olsun, güç ilişkileri olabileceğini ve bu gücün kötüye kullanılabileceğini vurgulamaktadırlar. Araştırmacılara göre bu kötüye kullanma kültürel ve sosyal durumlara bağlı olsa da insan doğasının olmazsa olmazıdır. Bu kötüye kullanma sistematikse, sürekli tekrar ediyorsa ve planlanmışsa adı artık zorbalık olmaktadır.

“Zorbalık, kişiler arasında geçen basit bir saldırganlık olayından daha fazlasıdır.” diyen Fitzgerald (1999:1), kendi tanımında acıya ve yaralanmaya sebep olan

bir zorbayla, kontrol edilmezse ya da müdahale edilmezse uzun süre devam edecek baskıcı davranışlardan muzdarip olan bir kurbanın arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Zorbalık; önceden tasarlanmış, acı ve zarar verme niyetinde olan, yayılma ve/veya yaygınlaşma riski taşıyan, ısrarcı ve zalimce bir davranıştır ve doğası gereği anlık müdahaleler gerektirmektedir.

Zorbalık davranışı Sampson (2002) tarafından kendilerini sayı, büyüklük ya da güç farkı yüzünden savunamayacak ya da çok çabuk incinebilen öğrencilere tekrar tekrar uygulanan duygusal, sözel ve fiziksel saldırılar olarak tanımlanmıştır. Kurban kendini bir ya da birden çok sebepten savunmasız hissedebilir: yeteri kadar sayısal çoğunluğa sahip olmayabilir, yaşça daha küçük ya da fiziksel olarak daha güçsüz olabilir ya da zorbalığı gerçekleştiren öğrenci kadar duygusal anlamda dayanıklı olmayabilirler (Smith ve Brain, 2000).

Bütün bu tanımlara bakıldığında araştırmacıların değişik öğelere vurgu yaptığı görülmektedir. “Tekrar ve güç dengesizliği” unsurları bütün dünyaca kabul görmese de tanımlarda en yaygın kullanılan öğelerdir (Smith ve Brain, 2000). Lee (2004:13) zorbalığı anlamak için tanımlarda geçen ortak ve benzer öğeleri şu şekilde sıralamıştır:

- a) Niyet (açık, önceden planlanmış, bilinçli ve acımasız)
- b) İncitme (acı, stres, korku, üzüntü ve yalnızlık)
- c) Tekrar (bir kereden fazla, tekrar tekrar, sürekli)
- d) Süre (uzun süre, devamlı)
- e) Güç (duygusal baskı, fiziksel güç)
- f) Provokasyon (desteklenmiş, istenen)

2.1.2. Zorbalık Türleri

Alanyazın incelendiğinde zorbalığın tanımlarının belli başlı birtakım kavramlar üzerinde odaklandığı görülmektedir. Aynı durum zorbalığın türlerini tanımlarken de karşımıza çıkmaktadır. Zorbalığı tanımda ve tanımlamada davranışın doğasının anlaşılması öncelikli koşul olmaktadır. Bu yüzden de Olweus (2005), kurbanda bariz bir saldırının olduğu dolaysız zorbalıkla, bilerek ve isteyerek ortamdaki dışlamayı ve uzaklaştırma şeklinde ortaya çıkan dolaylı zorbalığı birbirinden ayırmanın yararlı olacağını söylemektedir. Olweus (2005) tehdit, alay etme, dalga geçme ve isim takmayı içeren **sözel zorbalık**; vurma, itme, tekmeleme gibi davranışları içeren **fiziksel zorbalık**; sözel ya da fiziksel herhangi bir temasın olmadığı, sadece mimik ve jestlerle rahatsız etme, ya da gruptan dışlama gibi davranışları içeren sosyal **zorbalık** diye üç tip zorbalıktan bahsetmektedir.

Eliot (1997) zorbalık türlerini dört gruba ayırmıştır (Akt. Çinkır-Kepenekçi, 2003).

- a) Bedensel:** itme, tekme atma, yumruklama, saç kulak çekme, bedensel kaba şaka, silah veya bıçak ile saldırma ya da korkutma amaçlı kullanılan her tür fiziksel şiddet.
- b) Sözel:** ad takma, alay etme, söylenti yayma, çirkin takılmalar, tehdit etme, sözel kaba şaka, hakkında kötü şeyler yazma, incitici notlar bırakma.
- c) Duygusal:** gruptan dışlama, ayrımcılık, aşağılama, eşyalarına zarar verme, eşyalarını ya da parasını zorla alma, kasıtlı olarak arkadaşça davranmama.
- d) Cinsel:** sarkıntılık, elle taciz, cinsellik içeren sözler söyleme.

Türkiye’de Pişkin (2010) tarafından yapılan çalışmada çocuklar için zorbalık türleri fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarıp yayma ve bireyin mal ve eşyalarına zarar verme şeklinde beş boyutlu sınıflandırılmıştır. Ayas ve Pişkin (2011) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada ise yukarıda sıralanan zorbalık türlerine altıncı bir boyut olarak cinsel zorbalık bölümü de eklenmiştir.

Son yıllarda teknolojik-elektronik iletişim araçlarına erişim oldukça kolaylaşmıştır. SMS, sohbet odaları, online (çevrimiçi) oyunlar ve son olarak da sosyal paylaşım sitelerinin yaygın kullanımı beraberinde yeni bir zorbalık türü de getirmiştir. Farklı

kaynaklarda elektronik zorbalık, internet tacizi ve internet zorbalığı olarak da adlandırılan (Akt. Bayar 2010) **sanal zorbalık**, uygunsuz mesajlar, tehdit, yanlış/asılsız haberler yayma veya engelleme yollarıyla kullanıcıları zor durumda bırakabilmektedir. Rivers (2003) “Teknolojideki yeni gelişmeler ve bunların zorbalık davranışlarıyla bağlantısını vurgulayan araştırmalar öğrencilerin %6’sı kadarının okuldayken tehdit içeren e-posta ve telefon mesajı aldığını göstermektedir” demektedir. Aynı şekilde bir başka çalışma ise cep telefonlarının öğrencilerin %16’lık bir kısmının zorbalık veya tehdit mesajları aldığını belirtmesiyle zorbalık için en sık kullanılan araç olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca %7’si internette sohbet odalarında, %4’ü ise e-posta aracılığıyla taciz edildiklerini bildirmiştir (Akt. Reid, Monsen ve Rivers 2004). Özdemir ve Akar (2011) lise öğrencilerinin sanal zorbalığa ilişkin görüşlerine yer verdikleri çalışmalarında, cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi gibi demografik değişkenlerin sanal zorbalık üzerinde bir etkisi olmadığını, ancak günlük internet kullanım süresi beş saati aşan katılımcıların diğer gruplara göre daha fazla sanal zorbalık yaptıklarını saptamışlardır. Topçu (2008) ise çalışmasında sanal zorbalığa dahil olanların %21.4’ünün haftada 1 ila 3 saat, %17.9’unun ise 4 ila 7 saat bilgisayar ve/veya internet kullandığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca araştırmacı daha önce başka araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalardan da yola çıkarak Türkiye’de örneklemelerin %35 gibi ciddi bir oranla sanal zorbalık davranışlarına dahil olduklarını belirtmektedir.

Zorbalık üzerine yapılan araştırmalar arttıkça, zorbalık kavramının anlamı da kapsadığı alan da gelişmiştir. Koç’un (2006) European Comminty’den (2001) uyarladığı tabloda zorbalığın farklı türlerine de yer verilmektedir.

Sözel zorbalık: Sürekli olarak kızdırma, isim takma, alay etme, tehditler ve dedikodu yayma.

Fiziksel zorbalık: İtme, çimdik atma, yumruklama, tekme atma ve silah kullanma.

Duygusal (dolaylı) zorbalık: Dışlama (sen oynamayacaksın), alay konusu etme ya da utandırma.

Başkasına ait bir şeyi alma zorbalığı: Birisini cebindeki para, şeker ya da değerli bir şeyleri vermeye zorlama.

Saklama zorbalığı: Elbise, kitap, oyuncak ve para gibi değerli şeylerin gizlice alınması ve saklanması.

İrkçi zorbalık: Bireyin etnik kökeni, elbisesi, beden yapısı, şivesi ile alay etme, ırkçı duvar yazıları yazma ya da hareketlerde bulunma.

Davranış zorbalığı: Yumruk gösterme, yüz ekşitme, fiziksel rahatsızlığını göstermek için el kol hareketleri yapmak.

Bozucu zorbalık: Sınıftaki çalışmaların ve ev ödevlerinin üzerini karalamak veya oynanan bir oyunu bozmak.

Cinsel zorbalık: İstenmeyen fiziksel temas (cinsel tacizde bulunmak) ya da küfür niteliğindeki ifadeler ve hareketlerde bulunmak.

2.1.3. Zorbalığın Görülme Sıklığı

Alanyazında üzerinden en çok durulan konulardan biri de zorbalıkla ne kadar sıklıkla karşılaşıldığıdır. Araştırmacıların katılımcılara yönelttikleri “Ne sıklıkla zorbalığa maruz kalmaktasınız?” ya da “Ne sıklıkla zorbalığa başvurmaktaasınız?” sorularıyla elde ettikleri bulgular zorbalık olgusunun üzerinde durulmayı ne kadar hak ettiğinin de bir göstergesi sayılmaktadır. Zorbalık davranışlarıyla karşılaşma oranları ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye ve hatta şehirden şehre değişiklik gösteriyor olsa bile, araştırmacıların hemfikir olduğu konu zorbalığın çok yaygın bir davranış şekli olduğudur. Olweus (2005: 17) 1980’lerde ve 1990’ların başında zorba/kurban probleminin daha da mı yaygınlaştığını yoksa bir azalma mı gösterdiğini söyleyebilmek için yeterli verinin olmadığını ancak, zorbalığın bundan 10-15 sene öncesine göre daha ciddi bir hal aldığına ve daha yaygın olduğuna dair işaretlerin olduğunu söylemektedir.

1983 yılının sonbahar döneminde ülke genelinde yapılan bir araştırmaya dayanarak, zorbalığın Norveç okullarında geniş bir öğrenci kitlesini etkileyen bir problem olduğunu belirten Olweus (2005), yedi öğrenciden birinin zorba ya da kurban olarak bir şekilde zorbalığa dahil olduğunu belirtmiştir.

Del Barrio ve arkadaşları (2007) İspanya’da 1999-2006 yıllarını kapsayan uzamsal bir çalışma yapmışlardır. Araştırmanın sonunda bu yedi yıl zarfında belli başlı zorbalık olaylarında bir azalma tespit edilse de hala azımsanmayacak sayıda öğrencinin zorbalığa maruz kaldığı ortaya çıkmıştır.

Nansel ve arkadaşları (2001) Amerika Birleşik Devletleri genelinde devlet okullarında ve özel okullarda okuyan 6. sınıftan 10. sınıfa kadar 15686 öğrenciyle bir çalışma yürütmüşlerdir. Araştırmada 1998’in bahar döneminde Dünya Sağlık

Örgütü'nün Okul Çağındaki Çocuklarda Sağlıklı Davranış araştırmasına katılan öğrencilerin %29.9'unun zorbalığa dahil olduğu görülmüştür. Bunların %13'ü zorba, %10.6'sı kurban, %6.3'ü ise hem kurban hem zorba olarak dahil olmuşlardır. Zorbalığın görülme sıklığı oranının 6-8. sınıflarda 9-10. sınıflara göre daha yüksek olduğu da gözlemlenmiştir. Orpinas ve arkadaşları (2000) Teksas'ta 6. ve 8. sınıflar arasında öğrenim gören 9377 öğrenciden “geçen hafta ne sıklıkla, ne tür bir zorbalığa maruz kaldıklarına dair” veriler toplamışlardır. Elde ettikleri bulgular şu şekildedir: %49'una geçen hafta en az bir kere lakap takılmış, %43'ü itilmiş, %23'ü tekmelenmiş ya da tokatlanmış, %23'ü duygusal olarak incitilmiştir.

Kanada'nın Toronto şehrindeki bir okulda 27 öğrenciyi, zorbalık davranışının sıklığı ve zorbalığın doğası hakkında bilgi toplamak üzere, video kamerayla ve ses kayıt cihazlarıyla izleyen Atlas ve Pepler (1998) 28 saatlik bir gözlem sonucunda 60 ayrı zorbalık davranışı tespit etmişlerdir. Bu zorbalık davranışları saatte iki kez ve kısa süreli olmakla birlikte, kız ya da erkek öğrenciler arasında oransal farklılık göstermemektedir. Sınıftaki diğer öğrencilerin zorbalık davranışlarına gerek pasif gerekse aktif olarak %85 oranında müdahil oldukları da tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak araştırmacılar zorbalık davranışının sınıf içindeyken sınıf arkadaşlarıyla bulunulan iletişimden ortaya çıktığı ve sınıf içi aktivitenin türüyle ve zorbalığa karışmış öğrencilerin karakteristik özelliğiyle ilişkili olduğu yorumunu yapmaktadırlar.

“Öğretmenler değişimin anahtarıdır” diyen O'Moore (1997) İrlanda okullarındaki zorbalığı araştıran ulusal çapta bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın sonunda ilkokulda öğrencilerin %43'ünün ya kurban ya zorba ya da zorba-kurban olarak zorbalık olaylarına dahil olduğu bulunmuştur. Öğrenciler arası zorbalığın bu kadar yüksek bir oranda olması da araştırmanın bir başka bulgusuyla açıklanmıştır. Birinci kademe ilkokul öğretmenlerinin %27'si, ikinci kademe ilkokul öğretmenlerinin ise %53'ü zorbalığı problem olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Araştırmacıya göre bu durum çocukların zorbalığa uğradıklarını öğretmenlerine ya da ailelerine söylemekte neden isteksiz olduklarını açıklamaktadır. Zira zorbalığa uğrayan birinci kademe ilkokul öğrencileri %65 oranında ikinci kademe öğrencileri ise %84 oranında öğretmenlerini haberdar etmediklerini söylemektedirler (Akt. Walsh 2005)

Timm ve Eskill- Blockland (2011) Güney Afrika'nın Mamelodi adlı sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan düşük seviyedeki bir yerleşkesinde yaptıkları durum

çalışmalarında Güney Afrika okullarındaki zorbalığın yaygınlığını araştıran önceki çalışmalara referans vermişlerdir. Araştırmacıların çalışmalarında söylediklerine göre, zorbalık oranları Cape Town ve Durban liselerinde %36,3, Mpumalanga'daki kırsal okullarda %11,8 ve Tshwane'deki liselerde %61'dir. Ulusal çaptaki bir çalışmada ise lise öğrencilerinin %41'inin zorbalık vakalarına karıştığı belirtilmiştir. Araştırmacılar ilkokullara ait verilerin olduğu herhangi bir çalışmaya rastlamadıklarını söylemişlerdir.

Ergün (2011), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde öğrenim görmekte olan 2137 ortaöğretim öğrencisiyle yaptığı çalışmada KKTC'de zorbalığın ne kadar yaygın bir problem olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin %19,2'sinin kurban, %4,7'sinin zorba ve %5,5'inin zorba/kurban olduğu tespit edilmiştir. Akran zorbalığı çeşitlerine bakıldığında öğrenciler sıklıkla sözel ve ilişkisel zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre akran zorbalığının her bir türünde daha fazla yer almaktadır. Altıncı sınıfta akran zorbalığına maruz kalma diğer sınıflara göre daha sık olmaktadır. Okul başarısı, benlik saygısı, ebeveyn tutumları, anne-babanın eğitimi, kardeş sayısı ve akran zorbalığı arasında ilişki tespit edilmiştir. Araştırmanın en önemli sonuçlarından biri ise Türkiye Cumhuriyeti uyruklu göçmen öğrencilerin kendi yaşlıtlarına göre daha sıklıkla akran zorbalığına maruz kaldıklarıdır.

Türkiye'de, örneklemi sosyo-ekonomik düzeyi düşük okullardan seçilen 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin oluşturduğu çalışmada, Özkan ve Çifçi (2010) okullarda yaşanan zorbalığın ciddi boyutlara ulaştığını gözler önüne sermektedir. Araştırmanın bulgularına göre; öğrencilerin yarısından fazlasının itme (%62,7) davranışına maruz kaldığı, erkeklerin büyük çoğunluğunun (%58,9) tekme ya da tokat, kızların büyük çoğunluğunun (%61,4) saç, kulak çekme gibi fiziksel zorbalık davranışına maruz kaldığı görülmüştür. Sözel zorbalık türünde öğrencilerin yarıya yakınının isim takma (49,2%) davranışına maruz kaldığı, erkeklerin en çok hakaret ve küfür davranışına (%58,8) maruz kaldığı, kızların ise en çok dedikodu yayma davranışına (%60,9) maruz kaldığı görülmüştür. Duygusal zorbalık türünde ise öğrencilerin en çok ayrımcılık davranışına (%35,3) maruz kaldığı, erkeklerin en çok ayrımcılık yapma davranışına (%47,1), kızların ise en çok eşyaya zarar verme davranışına (%62,2) maruz kaldığı görülmüştür. Cinsel zorbalık türünde ise öğrencilerin büyük çoğunluğunun elle rahatsız etme davranışına (%24,1) maruz kaldığı, erkeklerin büyük çoğunluğunun cinsellik içeren sözler söyleme davranışına (%63), kızların ise daha çok elle rahatsız etme

davranışına (%39,4) maruz kaldığı görülmüştür. Araştırmanın çarpıcı bulgularından biri de zorbalığa maruz kalan öğrencilerin durumla baş etme sürecinde en az (%17,3) rehberlik servisinden destek almaya yönelmeleridir. Atik (2006) ise yine ilköğretimde 6. 7. ve 8. sınıflarda okuyan 742 öğrenci ile yaptığı çalışmasında ulaştığı sonuçlara göre öğrencilerin %4,6'sı zorba, %21,3'ü kurban, %6,5'i zorba/kurban, %44,7'si hiç karışmamış, ve %22,9'u ise karışmamış olarak belirlenmiştir. Zorbaların en çok başvurduğu zorbalık davranışları ise şunlardır: isim takma, dalga geçme, yaralayıcı şekilde alay etme, gruptan dışlama ya da görmezden gelme, jestler veya konuşma şekli ile ilgili kötü yorumlar yapma. Görüldüğü gibi araştırmacının bulguları en sık görülen zorbalığın sözel zorbalık türündeki davranışlar olduğunu göstermektedir. Karaman-Kepenekçi ve Çinkır (2006) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin %60,5'i itildiklerini, %36,1'i bedenlerine yönelik kaba şaka yapıldığını, %33,5'i saç ya da kulaklarının çekildiğini, %24,3'ü tekme-tokat atıldığını belirtmişlerdir. Bu araştırmada ayrıca, öğrencilerin %52'sine lakap takıldığı, %40,2'siyle alay edildiği, %37,6'sına laf atıldığı, %17,1'inin tehdit edildiği, %30,6'sının küçük düşürüldüğü, %25,4'üne ayrımcı muamele yapıldığı, %24,3'ünün eşyalarına zarar verildiği, %16,9'unun gruptan dışlandığı, %23,3'ünün cinsel içerikli sözlerle muhatap kaldıkları, %8,2'sine elle sarkıntılık yapıldığı ve %15,6'sının cinsel tacize uğradığı saptanmıştır. (Akt. Pişkin ve diğerleri, 2011)

2.1.4 Zorbalık ve Cinsiyet İlişkisi

Bugüne kadar zorbalık üzerine yapılmış çalışmaların çoğu cinsiyet farkını incelemeyi ihmal etmişlerdir. Bu yüzden de zorba ya da kurban olarak karakterize edilen kadınlarla, zorba ya da kurban diye adlandırılan erkekler aynı özelliklere mi sahiptirler sorusu hala cevap beklemektedir (Gottheil ve Dubow 2001:27).

Espelage, Mebane ve Swearer (2004:16) “erkekler kızlardan daha mı fazla saldırgandırlar?” sorusuyla başladıkları makalelerinde, farklı disiplinlerin (sosyoloji, psikoloji, eğitim bilimi gibi) saldırganlığı çalışırken karşılaştıkları zorluğun saldırganlık araştırmalarındaki iki tarihi eğilimin sonucu olabileceğini iddia etmektedirler. Bunlardan birincisi; sosyologlar ve kriminoloji uzmanları tarihsel olarak erkekler arasındaki saldırganlığa öncelik vermişlerdir. Dolayısıyla de erkekler bu tür

araştırmalarda daha fazla temsil edilebilmişlerdir. İkincisi ise; saldırganlığın bir formu olarak ortaya çıkan ve kişilerin adını lekelemek veya ilişkilerine zarar vermek şeklinde gerçekleşen “ilişkisel saldırganlık”ın daha “kızsal” bir saldırganlık türü olduğuna dair inançtır. Dolayısıyla erkekler kızlardan daha çok fiziksel zorbalığa bulaşır ya da kızlar erkeklere oranla daha fazla ilişkisel saldırganlık özelliği taşır gibi genellemelerin her çocuğu ya da genci temsil edemeyeceğine vurgu yapmaktadırlar.

Olweus (2005) araştırma sonuçlarından ortaya çıkan genel kanının, erkeklerin kızlara oranla daha fazla zorbalık olaylarına karıştıklarını ve daha çok dolaysız zorbalık olaylarında yer aldıklarını belirtmektedir. Zorbalığa maruz kalan kız öğrencilerin %60’ı başta erkekler tarafından olmak üzere %20’si ise hem kızlar hem erkekler tarafından zorbalığa uğradıklarını rapor etmişlerdir. Erkeklerin %80’inden fazlası da erkeklerin zorbalığına maruz kaldıklarını söylemişlerdir. Erkeklerin lehine olan bu sonuçların kızların zorbalığının önemsenmeyeceği anlamına gelmediğini belirten araştırmacı, kızların da hemen hemen erkeklerle aynı oranda dolaysız zorbalığa maruz kaldığını belirtmektedir.

Smith, Sharp, Eslea ve Thompson (2004:99) 1989–90 döneminde gazete manşetlerine düşen “İngiltere zorbalığın başkenti mi?” sorusunun ardından meclisin gündemine gelen okullardaki zorbalık olaylarının önüne geçebilmek için İngiltere’nin Sheffield bölgesinde yürütülen projenin içeriğini, aşamalarını ve sonuçlarını sundukları çalışmalarında projenin genel olarak olumlu etkisi olduğunu söylemektedirler. Ancak Smith, Ananiadou ve Cowie (2003) erkekler ve kızlar farklı zorbalık türleri uygulamakta ve farklı zorbalık türlerine maruz kalmaktadır diyerek “bizler dolaylı zorbalıkla ve/veya kızların zorbalığıyla etkili bir şekilde baş edebiliyor muyuz” diye sormaktadırlar. Bu soruyu da erkeklerin zorbalığından daha az görülse de kızların zorbalığının Sheffield projesi sonucunda daha az oranda azalma gösterdiğini, erkeklerin zorbalık puanlarının projenin uygulandığı 4 okulda da düşmeye devam etmesine rağmen kızlarınki sadece bir okulda düşüş kaydetmiştir diyerek cevaplamaktadırlar. Dolayısıyla, çalışmalarının sonunda müdahale politikaları ve içerikleri dolaysız zorbalık kadar dolaylı ve ilişkisel zorbalığı da dikkate almalıdır önerisinde bulunmaktadır.

Farklı türlerdeki liselerde okuyan 600 öğrenci ile gerçekleştirilen çalışmada Ayas ve Pişkin (2011) cinsiyetin hem zorba hem de kurban olma açısından anlamlı bir değişken olduğu sonucuna varmışlardır. Çalışmalarında zorbalığı “fiziksel zorbalık,

sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık” olmak üzere altı boyutta ele alan araştırmacılar, erkeklerin zorbalık puanlarının bütün zorbalık türlerinde kızlardan daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Kurban olma durumunda ise erkekler sözel zorbalık dışında yine bütün zorbalık türlerinde kızlardan daha fazla puana sahiptirler.

2.1.5. Zorbalık ve Yaş İlişkisi

Alan yazında zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalmanın yaşla ilişkisini araştıran pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Kimi araştırmacılar eğitimi kademelere ayırarak (anaokulu, ilk-orta-lise gibi) kimi de okunan sınıfları baz alarak araştırmalar yapmaktadır.

Özellikle kasten fiziksel yaralama, duygusal incitme veya bir şeyi birinden zorla almak anlamında kullanıldığında zorbalığın küçük çocuklarda ne zaman başladığını söylemek zordur (Chazan, 1994:33). Kendinin ve diğerlerinin duygularını anlayabilecek bir bilişsel düzeye gelmedikçe çocuklar bilerek ve isteyerek bir başkasını incitemez diyen Maccoby (1980; Akt: Chazan 1994:33) çocukların şiddetle tanışmasında aile ve medyanın rolünü de önemli bulmaktadır. Ayrıca, ilerleyen yaşlarda suça karışma riskinin ve zorbalığın en önemli belirtilerinden biri de küçük yaşlardaki saldırganca davranışlar olduğu unutulmamalıdır (Lane, 1994; Olweus, 2005).

Bergen’de yapılan çalışmanın sonucunda zorbalık davranışlarının büyük bir kısmının yaşça büyük çocuklarca gerçekleştirildiği sonucuna ulaşan Olweus (2005) 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin %50’den fazlasının büyük öğrenciler tarafından zorbalığa maruz kaldıklarını bildirdiklerini söylemektedir. Ortaokul ve liseye gelindiğinde ise zorbalık davranışında bulunma oranları hem kızlarda hem erkeklerde düşmektedir. Bu düşüşün en hızlı yaşandığı senenin de öğrencilerin kendilerine kurban bulmakta en zorlandıkları sene olan 7. sınıf olduğunu söylenmektedir. 7. sınıfta öğrenciler okulun en küçükleri olduğundan zorbalık yapacak birilerini bulmaları güçtür.

470 ortaokul öğrencisinden elde ettikleri bulgularla öğrencilerin sınıf düzeyi ve cinsiyeti bakımından zorba, kurban olma ve zorbalık ile ilgili düşünce ve duygularının değişip değişmediğini sorgulayan Jeffrey, Miller ve Linn (2001:148) şu sonuçlara

ulaşmışlardır: a) Altıncı sınıfların çoğu zorbalığa maruz kalmıştır. En yüksek zorbalık oranlarına sahip sınıf yedinci sınıftır. Yapılan ki-kare testinde “hiç” zorbalık yapmadığını belirtenlerin sekizinci sınıflara oranla daha çok beşinci sınıfta olanlar olduğu gözlenmiştir. Sekizinci sınıfların %60’ı en az bir kez zorbalık yaptığını belirtirken bu oran beşinci sınıflarda sadece %20’dir. b) Zorbalığa uğrayanlara karşı kayıtsız tutum oranı sekizinci sınıflarda beşinci sınıfların dört katıdır (%9-%36). Beşinci sınıfların %30’u zorbalığın kendilerini üzdüğünü söylerken, bu oran sekizinci sınıflarda %12’dir. Şahit olunan bir zorbalıkla ilgili duygularını sekizinci sınıflar en fazla kayıtsızlık duygusuyla özdeşleştirirken (%36), beşinci sınıflar korkuyla (%49) ilişkilendirmektedir. c) Öğrencilerin zorbalık olaylarındaki rollerine dair görüşleri de sınıflara göre değişiklik göstermektedir. Sekizinci sınıflar daha çok zorbaya yardım ettiklerini bildirirken, beşinci sınıflar kurbanı destek olduklarını söylemektedir.

Ergenliğin yetişkin rollerine ve değerlerine bir meydan okuma dönemi olduğunu söyleyen Pellegrini ve Long (2004:109) bu dönemde gençlerin sosyal hayatlarındaki değişikliklere vurgu yapmaktadırlar. Öncelikle, fiziksel ve hormonal değişiklikler cinsel olgunlaşma ve karşı cinse ilgiye olan artışla ilişkilendirilmektedir. Özellikle erkekler ele alındığında, fiziken büyüme sosyal hiyerarşide yeniden bir düzenlemeye sebep olmakta ve daha büyük ve daha güçlü erkekler küçüklere oranla daha baskın olmaktadır. İkinci olarak da, ergenlik döneminde, çocuklar destekleyici, küçük ve samimi ilkökul gruplarından çıkıp daha az destekleyici, kalabalık bir ortaokul grubuna geçiş yapmaktadır. Bu geçişte saldırganlık akranlar arasında bir statü elde etmek için kullanılan bir araca dönüşmektedir. Araştırmacılar, uzamsal bir çalışmada ilkökulun son sınıfı olan beşinci sınıftan ortaokulun ilk yılları olan altıncı ve yedinci sınıfa geçen öğrencileri izlemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre; zorbalık beşinci sınıftan altıncı sınıfa geçerken artmış, altıncı sınıftan yedinci sınıfa geçerken ise azalmıştır. Buna paralel olarak da hâkimiyet altıncı sınıfa geçişte düşmüş, yedinci sınıfta artmıştır. Özetle, yeni bir okula geçiş yapan öğrenci belli bir statü kazanabilmek için saldırganlığın bir türü olan zorbalık davranışlarına başvurmakta, istediği statüyü elde edip gücünü ispat ettiğinde ise zorbaca davranışları bırakmaktadır.

2.1.6. Zorbalığın Tarafları

Her ne kadar bir genelleme yapılamasa da, zorbalık akranların birlikte olduğu hemen hemen her sosyal ortamda görülebilir. Bu yüzden, öğrenciler çeşitli zorbalık durumlarında çeşitli rollere bürünebilirler. Çocukların her zaman aynı rolde olmaları beklenemez (Orpinas ve Horne, 2006:16-17). Birçok araştırma göstermiştir ki, herhangi bir durumda zorba olan bir öğrenci başka bir durumda kurban olabilmektedir. Araştırmalara bakıldığında zorbalık sürecine dahil olanlar üç kategoride incelenmektedir: zorbalar, kurbanlar ve izleyiciler.

2.1.6.1 Zorba

Olweus (2005) zorbaların genellikle, şiddete ve şiddet araçlarına diğer öğrencilere nazaran daha olumlu bir tutum takındıklarını belirtmektedir. En belirgin özelliklerinin akranlarına karşı gösterdikleri saldırganca davranışlar olduğunu belirten araştırmacı, bu davranışları aynı zamanda öğretmenlerine ve ailelerine de gösterdiklerini vurgulamaktadır.

Olweus her ne kadar kızlar hakkında yeterli çalışma yapmamışsa da, zorbayı tanımlarken bu iki cinsiyetin farklılığının göz önünde bulundurulmasına dikkat çekmektedir. Olweus zorbayı (erkek öğrenciler bazında değerlendirerek) “fiziksel güçlülükle bağlantılı saldırgan tepkilere sahip olan” olarak tanımlamaktadır. Yazara göre zorba, etrafında onu izleyen ve en azından ondan hoşlanıyormuş gibi görünen grup için popülerdir. Çoğunlukla zorbalar kendileriyle ilgili olumlu algılara sahip kendilerinden hoşnut kişilerdir.

Kendileri hakkında son derece olumlu görüşlere sahip olan zorbalar, kurbanlara yönelik herhangi bir empati kurmazlar ve ortamda baskın olma ihtiyaçları çok güçlüdür (Olweus, 2005). Zorbalık son derece bencilce bir tutumdur. Zorba, kurbanının üzerinde yarattığı etkinin bilincinde olmaksızın saldırganca davranışlarından kazanç elde etmeyi planlar. Zorbaların negatif imajlarını ortadan kaldırmak ve/veya özgüvenlerini kazanmanın en iyi yolunun diğerlerine yöneltilen saldırganca davranışlar olduğuna inandıkları sıklıkla rastlanılan bir durumdur.

Lee (2004:38), kendi zorba tanımını yapmadan önce “saldırgan çocukla” “saldırgan zorba” arasındaki farka dikkat çekmektedir. Ona göre, agresif zorbalar kendilerine uygun bir kurban bulma arayışındayken, agresif çocuklar rastgele bir kurban seçebilirler. Yazar burada zorbanın varlığının bir kurbanın varlığına bağlı olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır.

Stephenson ve Smith (1994:52) çalışmalarında zorba olarak nitelenen grubun içinde farklı karakterlere sahip küçük bir grubun (%18) bulunduğunu söylemektedirler. Neredeyse tamamen erkeklerden oluşan ve araştırmacıların “*kaygılı zorbalar*” diye adlandırdığı bu grup diğer zorbalara göre daha az popüler ve daha az öz güvenlidir. Bu grup bilinen geleneksel zorba algısıyla örtüşmemektedir.

Ortega ve Smith sosyo ekonomik düzeyi düşük çevrelerdeki okulların öğrencilerinin daha çok zorbalık olaylarına karıştıklarını öne sürdükleri çalışmalarında düşük sosyo-ekonomik çevreden olan çocukların %33’ünün diğerlerine sürekli zorbalık yaptıklarını tespit etmişlerdir (Akt, McEachern ve diğerleri, 2005)

Çınkır ve Karaman-Kepenekçi’nin (2003) 128 eğitimcinin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmalarında elde ettikleri sonuçlar incelendiğinde, zorba öğrencilerin çoğunlukla erkek (%69.53), başarısız (%64.84), yaşça büyük (%39.06) ve iri yarı öğrenciler (%33.59) olduğu görülmektedir. Aynı zamanda araştırma bulguları göstermektedir ki; eğitimciler, öğrencilerin zorbalığa başvurmadaki en önemli nedenin “öğrencilerin sorunlarını nasıl çözeceklerini bilmemeleri” olduğunu düşünmektedirler. Benzer bir çalışma da Kartal ve Bilgin (2009) tarafından yürütülmüştür. Araştırmacılar bir önceki araştırmadan farklı olarak sorularını hem öğrencilere hem de öğretmenlere yöneltmişlerdir. Bu çalışmanın en dikkat çekici bulgularından biri, zorbalığı yapan kişilere ilişkin soruya öğretmenlerce zorbalığın en çok “bir grup” tarafından yapıldığına dair verilen cevaplardır. Araştırmacılar bu sonucun öğrenciler arasındaki gruplaşmaların ve çeteleşmelerin varlığına yaptığı vurgudan dolayı kayda değer olduğunu söylemektedirler.

John (2011) çalışmasında Coloroso’nun (2002) zorba tanımına şu şekilde yer vermektedir: onlar her türlü farklı şekil ve büyüklükte olabilirler; bazıları büyük bazıları küçüktür; bazıları zeki bazıları pek de zeki değildir; bazıları çekici, bazıları pek de çekici değildir; bazıları popüler bazılarıysa neredeyse kimse tarafından sevilmezler.

Zorbaları neye benzediklerinden yola çıkarak tanıyamazsınız, onları ancak nasıl davrandıklarına bakarak ayırt edebilirsiniz.

2.1.6.2 Kurban

Tipik bir kurban, genellikle, diğer öğrencilere göre daha heyecanlı ve güvensizdir. Ayrıca daha dikkatli, hassas ve sessizdirler. Herhangi bir saldırı karşısında tepkilerini ya ağlayarak ya da geri durarak gösterir. Zorbaların aksine kendileriyle ilgili son derece olumsuz yargılara sahiptirler ve öz güvenleri oldukça düşüktür. Bu özelliklere sahip kurbanları *pasif kurban* olarak sınıflayan Olweus (2005) bir de *provokatif kurbanlardan* bahsetmektedir. Onlar da sınıf içinde agresif ve tedirgin davranış kalıpları sergileyen kurbanlardır. Bu çocuklar daha çok dikkat sorunu yaşayan ve etraftaki diğer çocukların tepkisini çeken çocuklardır.

Atlas ve Pepler (1998) video kamera ve ses kayıt cihazlarıyla 28 saat boyunca 28 öğrencinin sınıf içindeki davranışlarını kaydederek gerçekleştirdikleri çalışmalarında Olweus'un bahsettiği *pasif* ve *provokatif kurbanların* varlığını tespit etmişlerdir. Söz konusu çalışmanın bulgularına bakıldığında sınıfta eşit sayıda saldırgan ve saldırgan olmayan kurban olduğu bildirilmiştir. Pasif, güçsüz ve zorbanın davranışlarına boyun eğen bir tip çizen kurbanların yanında, tam tersi zorbayı kışkırtan kurbanların da olduğunun altı çizilmiştir.

Besag ise (1989:24) bu sınıflandırmaya iki tip kurban daha eklemektedir. Bazı çocuklar kabul edilmek ya da popülerite kazanmak için kurban rolü oynayabilirler. Şöyle ki; sırf gruptan dışlanmamak için gerçek akademik yeterliliklerini dahi gizleyebilirler. Besag bu tür kurbanları *düzenbaz kurban* (colluding victim) olarak adlandırmaktadır. Yazarın önerdiği bir başka kurban türü ise *sahte kurbandır* (false victim). Sürekli diğer öğrencileri şikâyet ederek öğretmenin dikkatini çekmek isteyen bazı öğrenciler vardır. Şikayetleri çoğunlukla sudan sebeplerle olmasına rağmen, dikkat çekmek için bu yöntemi kullanmaları da önemsenmelidir.

Hargrove (2010), özel yetenekli çocukların daha sık zorbalığın hedefi olduğunu iddia etmektedir. Arkadaşlarına göre bu çocuklar “fazla zeki” ve/veya “fazla otoriter” dirler. Aşağılamalar her çocuk için can yakıcı olmakla birlikte, özellikle bu tarz

çocuklar için, onların yüksek duyarlılıkları nedeniyle çok daha yaralayıcı olmaktadır. Onlar sadece aşağılanmayla incinmezler; aynı zamanda olan bitenlerin hiç de adil olmadığını derin bir şekilde hissederler. Eğer mükemmeliyetçilik eğilimine sahiplerse ya da “iyi olmak” zorunluluğunun baskısını hissediyorlarsa olanların “kendi hataları” olduğunu düşünmektedirler.

Zorba/kurban: Zorbalığın, birçok öğrencinin o ya da bu şekilde, az ya da çok dahil olabileceği bir davranış olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Yapılan yanlışlardan bir tanesi de öğrencileri “ya zorbadır ya kurbandır ya da bunların dışındadır.” şeklinde sınıflandırma eğilimidir (Lee, 2004:40). Birçok araştırma göstermiştir ki (Stephenson ve Smith, 1994; Olweus 2005) hem zorba hem de kurban olan birçok öğrenci vardır.

Fitzgerald (1999:43-44) her çocuğun zorbalığa maruz kalabileceğini ancak bazılarının diğerlerinden daha fazla risk altında olduğunu söyleyerek, “neden bazı çocuklar diğerlerinden daha fazla zorbalığa maruz kalırlar?” sorusuna şöyle cevap vermektedir:

- a) Sınıfta ya da okuldaki diğer öğrencilerden farklı olmak: fiziksel bir engel, değişik ses tonu, belli bir etnik kökenden gelme,
- b) Özgüven eksikliği ve arkadaş edinememe,
- c) Diğerlerinden daha zeki olma,
- d) Diğerlerinden daha az zeki olma ve akademik başarısızlık,
- e) Problemlili bir ailenin çocuğu olma: alkol problemi, iş problemi ya da zihinsel problemler gibi.
- f) Fazla koruyucu ebeveynlere sahip olma,

Lee (2004:34) ise kurbanların bir şekilde “normal” kabul edilenden farklı olduklarından ve bu farklılığın diğerlerince fark edilebilir düzeyde olduğundan bahsetmektedir. Yazar bu farklılıkları şu şekilde sınıflandırmıştır.

- a) Fiziksel özellikler: saç ya da deri rengi, ses tonu, aksan, boy/kilo...
- b) Öğrenme güçlükleri: okuyamama ya da geç okuma, herhangi bir konuda iyi olmama,
- c) Her şeyde çok iyi olma: çabuk öğrenme...
- d) Duygusallık: çabuk ağlama, çabuk sinirlenme, çabuk vazgeçme...
- e) Davranış problemleri: çok buyurgan olma, kendini beğenmiş olma, yalancı olma...

Coloroso (2002) kendi kurban tanımını yaparken yine her kurbanda gözlenen ortak bir noktaya işaret etmektedir (Akt. John, 2011). Ona göre kurbanlar da tıpkı zorbalar gibi değişik şekil ve büyüklükte olabilirler, yalnız hal ve davranışlarındaki bir şey kurbanları diğerlerinden ayırır ve kolay birer hedef haline getirir. Kurbanlar yeni öğrenci, utangaç öğrenci, öğrenme güçlüğü çeken öğrenci, en küçük ya da en büyük öğrenci, dini, ırkı ya da etnik kökeni yüzünden dikkat çeken öğrenci veya fiziksel olarak farklı olan öğrenci olabilir. Bütün kurbanlarda ortak olan özellik, zorbanın davranışlarını körükleyen bir zayıflık işareti olan, zorbaya karşı sözel ya da fiziksel olarak karşı durmadaki başarısızlıktır.

İçinde bulundukları durumdan kendi kendilerine o ya da bu sebeple çıkmaları mümkün olmayan, bu sebeple de kurban olma halleri devam eden kurbanlar, kalıcı hasarlara maruz kalmadan ebeveynleri ya da öğretmenleri tarafından fark edilmelidirler. Orpinas ve Horne (2006:243) kurbanın verdiği sinyalleri şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Çocuğun hiç arkadaşının olmaması
- b) Çocuğun kimsenin onu sevmediğini düşünüyor olması
- c) Çocuğun okula gitmekten korkması
- d) Çocuğun ağlama, sinir ya da gece yatağı ıslatma gibi davranışlar göstermesi
- e) Çocuğun tanımlanamayan duygusal patlamalar yaşaması
- f) Çocuğun açıklayamadığı yaraları, çizikleri, kesikleri ya da yırtık giysileri
- g) Çocuğun eve aç gelmesi, doğrudan tuvalete koşması, ya da çalan telefonlardan korkması
- h) Çocuğun ailesiyle iletişimi kesip içine kapanması.

Tablo 1

Zorba ve Kurban Özellikleri

ZORBA	KURBAN
1- Ailesine, öğretmenlerine, akranlarına, kardeşlerine karşı saldırgandır; düşünmeden hareket eder.	1- Tedirgin, güvensiz, duygusal ve sakindir.
2- Saldırganlığa ve saldırı araçlarına karşı olumlu bir yaklaşımı vardır.	2- Saldırıları ağlayarak, bağırarak, geri çekilerek, sinirle, etkisiz tehditle, duygu patlamalarıyla cevap verir.
3- Suçluluk, utanma, ya da sıkılma belirtisi göstermez; kurbanla empatisi neredeyse yoktur.	3- Kendisine ve duruma karşı negatif bir görüş geliştirir.
4- Güçlü, sağlam, kuvvetli, koordinasyonu kuvvetli, dominant ve güvenlidir; akranlarının bunu liderlik özellikleriyle karıştırmaları mümkündür.	4- Fiziksel olarak güçsüzdür, koordinasyonu zayıftır, saldırgandan daha küçüktür ve kısa boyludur.
5- İyi bir iletişimcidir, kıvrak zekalı ve hazır cevaptır, problemi kolayca dile getirebilir.	5- Kötü bir iletişimcidir, problem hakkında konuşamaz.
6- Espiritüeldir, kurbandan daha popülerdir (popülarite yaşla beraber azalır)	6- Kendini başarısız, aptal, utanmış, sevimsiz, yalnız ve terk edilmiş hisseder (okulda yakın bir arkadaşı ya da destekleyicisi yoktur)
7- Zorbalık, anti-sosyal ve kural yıkıcı davranışların bir bileşeni, yetişkinlikteki suç davranışlarının belirtisi olabilir.	7- İkinci dereceden gerginlik işareti alışkanlıkları vardır; ör: tırnak yeme, sallanma gibi.

Besag, V. E. (1989). *Bullies and victims in schools: a guide to understanding and management*. Open Universty Press, Philedelphia.(pp.29)

Besag'ın (1989:28) fiziksel, psikolojik ve sosyal açılardan kıyasladığı zorba ve kurban özelliklerini gösteren bu tabloda da görüldüğü üzere; kurbanlar ve zorbalar, gerek fiziksel özellikleri gerek psikolojik özellikleri gerekse dışarıdan gözleyenlerin algısı bakımından birbirlerinden farklıdır.

2.1.6.3 İzleyiciler:

Değişme konusunda zorbalırlar çoğunlukla isteksiz, kurbanlarsa çoğunlukla yetersizdirler (Lee, 2004:41). Bu yüzden de etkileme potansiyelleri ve gerekli ve arzu edilen değişikliğı yaratabilme ihtimalleri düşünöldüğünde izleyicilerin hayatı bir önem taşıdığı fark edilmektedir. İzleyici, zorbalığın farkında olan ama zorba ya da kurban olmayan herkes olabilir. Diğer bir deyişle, izleyici, zorbalığa şahit olan fakat dahil olmayan bir akran olabileceğı gibi, zorbalığı “kaçınılmaz bir olgu” olarak gören öğretmen ya da çocuğunun zorbaca davranışları olduğunu görüp aldırış etmeyen ebeveynler de olabilir.

“Zorbalığın neden yeteri kadar ciddiye alınmadığını anlamak güçtür.” diyen Tattum, “zorbalık, yalnızca kurbanı değil aynı zamanda şiddete ve saldırganlığa tanık olan ve kurbanın nasıl ve ne kadar etkilendiğini gören izleyicilerin de psikolojisini etkiler.” demektedir (Tattum, 1994:7).

Jeffrey, Miller ve Linn’e göre de (2001:153) okul zorbalığı korku ve tehdit iklimi oluşturarak yalnızca birinci dereceden hedef olan kurbanları değil aynı zamanda akranlarının başlarına gelenlere şahit olan ikinci dereceden kurbanları yani izleyicileri de etkilemektedir. Araştırmacılar, izleyicilerin psikolojilerine çevrilecek dikkatin iki sebepten çok önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. İlk olarak; zorbalığa şahit olanlar diğerlerinin kurban edilişlerine karşı pasif birer gözlemci olmayı ve adaletsizliğı kabullenmeyi öğrenirler ki bu kamusal eğitimin altında yatan demokratik prensiplerle örtüşmemektedir. İkinci olarak ise, akran tepkisi zorbalığı önleyebilme potansiyeline sahiptir. Akran tepkilerini kontrol etmek zorbalığı önlemede değerli bir araç olacaktır.

Olweus ve Limber (1999) zorbalık karşısında izleyicileri 7 farklı rolde görmeyin mümkün olduğunu söylemektedirler. Bunlar; a) zorbalık davranışının ortaya çıkmasına önayak olanlar b) zorbayı aktif bir şekilde destekleyenler c) zorbayı kısmen destekleyenler d) zorbayı pasif bir şekilde destekleyenler e) uzaktan izleyenler f) zorbayı küçümseyenler g) kurbanı destekleyenler şeklinde sıralanmaktadır (Akt. Jeffrey, Miller ve Linn 2001:147).

Rigby ve Slee Avustralyalı çocukların çoğunluğunun zorbalığa karşı olduklarını ve kurbanı destek verdiklerini tespit ettikleri çalışmalarında, kızların doğasında hem başkalarının hislerini anlayabilme hem de onlar gibi hissedebilme yani empati kurabilme yeteneği olduğu için erkeklere oranla daha destekleyici olduklarını belirtmişlerdir (Akt. McEachern ve diğerleri 2005).

Orpinas ve Horne (2006:17-23) zorbalığa dahil olan zorbalar, kurbanlar ve izleyicileri alt kategorilere ayırarak onların özelliklerini aşağıdaki şekilde ifade etmektedirler.

Zorbalar:

Saldırgan: Gerek fiziksel gerekse sözsel saldırganlık eylemlerinin yanı sıra tehdit ve küçümseme gibi davranışlar gösterme eğilimdedirler. Kimileri saldırganlığı kendisine fayda sağladığı için, diğerlerinin önüne geçirdiği için ya da isteklerini elde etme yolu olduğu için kullanırken, kimileriye yalnızca sosyal becerileri gelişmediği için saldırgandır. Yalnızlaştıkça saldırganlıkları artmakta, ancak bunun onları daha da yalnızlaştırdığını fark etmemektedirler. Bu yüzden de kabahatin kendilerinde değil diğerlerinde olduğunu sık sık dile getirmektedirler.

Takipçi: Pasif zorbalar olarak da adlandırılan bu tip zorbalar, ödüllendirildiklerini gördükleri takdirde herhangi bir zorbalık eylemine dahil olabilirler. Zorbalığı kendileri başlatmaktansa zorbanın “yardımcısı”, onu alkışlayarak ya da yaptıklarını onaylayarak cesaretlendiren olmayı tercih ederler. Olweus’a (2005) göre bunlar tedirgin, güvensiz ve dikkat çekme arayışındaki çocuklardır.

İlişkisel: Bu zorbalar daha çok dolaylı zorbalık türlerini tercih ederler. Kurbanlarının arkadaşlık ilişkilerine ya da sosyal ilişkilerine zarar verme yollarını tercih ederler. Bunu da birilerini bilerek dışlama, gruptan çıkarma, arkadaşlığını bitirmekle ilgili tehditler, ya da asılsız dedikodular yoluyla yaparlar.

Kurbanlar:

Pasif: Çok az sayıda arkadaşına sahip olmak ya da uzun süreli arkadaşlıklar kuramamak, sözel kışkırtmalara cevap verecek sözel yeteneğe sahip olmamak, utangaç ya da tedirgin görünmek gibi karakteristik özelliklere sahip olan bu tip kurbanlar, bazen

sadece diğerlerinden “farklı” oldukları için saldırganlığın hedefi haline dönüşebilmektedirler.

Kışkırtıcı: Bunlar zorbaların damarlarına nasıl basacaklarını bilen, herhangi bir saldırganlığa maruz kaldıklarında ise bundan şikayet eden kurban tipleridir. Rahatsız edici sözleri ya da davranışlarıyla yalnızca zorbayı değil sınıftaki diğer öğrencileri de kendilerine cephe almaya zorlayabilirler.

İlişkisel: Belli başlı bazı karakteristik özelliklerden yoksun olan bu kurbanlar, aynı zamanda bulundukları okulda yeni olabilirler, güçlü bir gruba mensup birinin hedefi olabilir, ya da sadece bir gruba dahil olması için gerekli özelliklere sahip olmayabilirler.

İzleyiciler:

Problemin parçası olanlar: Şahit oldukları zorbalık davranışına ilişkin hiçbir şey yapmayan ya da daha da kötüsü devam etmesi için zorbayı cesaretlendiren kişilerdir.

Çözümün parçası olanlar: Zorbalıkla mücadele edebilecek güce sahip olmasalar bile yetişkinlerden yardım isterler, tansiyonu düşürmek için bir şeyler yapmaya çalışırlar ya da saldırganlığa hedef olmuş kişiyi kendi gruplarına davet ederler.

2.1.7. Zorbalığın Nedenleri

Çocuklar arasındaki zorbalığın yalnızca tek bir sebebi yoktur; kişisel, sebepler, ailevi sebepler, akranlar, okul ve toplumsal faktörler tek başlarına ya da birlikte zorbalığa ortam hazırlayabilir. Öyle ki Wright (2005) çalışmasında Rigby’nin (2004) zorbalığı tanımlarken kullandığı beş teorik perspektifi aktarmıştır: a) öğrenciler arasındaki kişisel farklılıkların sonucu olarak zorbalık, b) gelişimsel bir süreç olarak zorbalık, c) sosyo-kültürel bir olgu olarak zorbalık, d) okul içinde başkasına bir cevap olarak zorbalık ve e) onarıcı adalet perspektifinden zorbalık.

Atlas ve Pepler (1998) zorbalık davranışının zorba ve kurban arasında ortaya çıkan ve sosyal ve ekolojik bir ortamda meydana gelen bir etkileşim olduğunu öne

sürmektedirler. Araştırmacılara göre zorbalık etkileşimi birçok faktörden etkilenmektedir: a) zorba ve kurbanın bireysel karakterleri, b) zorba ve kurban arasındaki ikili etkileşim süreci, c) akran ve öğretmenlerin oluş/bulunuş şekilleri ve d) zorbalık davranışının ortaya çıktığı durum gibi.

Bu çalışmada zorbalığın nedenleri bireysel nedenler ve aile ile ilgili nedenler olarak iki alt başlıkta ele alınmıştır.

2.1.7.1. Bireysel Faktörler:

Slee (1993) çocukların zorba ve/veya kurban olma durumlarıyla onların kontrol odağı eğilimleri arasındaki bağlantıyı araştırmıştır. Zorba-kurban ya da bu kategorilerden hiçbirine dahil olmayan 5-7 yaş arası 76 çocuğa hayali bir çocuğun hikayesi anlatılmıştır. Hikâyedeki çocuk birine herhangi bir sebep olmaksızın ve sürekli isim takıp, onu iten ya da onunla dalga geçen bir çocuktur. Katılımcılara bu hayali çocuk neden diğerine sataşmaktadır diye bir soru yöneltilmiştir. Hayali çocuğa odaklı cevaplar içsel, başka çevresel faktörlere odaklı cevaplar ise dışsal olarak kodlanmıştır ve elde edilen sonuçlar şu şekildedir. Zorbaların cevaplarının dış kontrol odağıyla güçlü bir bağlantısı bulunurken herhangi bir sınıflandırmaya dahil olmayanların cevapları iç kontrol odağı ile ilişkili bulunmuştur. Kurbanların cevapları ise dış veya iç kontrol odağı göstermemiştir (Akt Swearer, Grills ve Cary 2004). Atik (2006) de, kontrol odağı, aile yapısı, yalnızlık, öz güven gibi değişkenlerin zorbalıkla bağlantısını araştıran çalışmasında dış kontrol odağı puanları yüksek olan öğrencilerin zorba, düşük olanların ise kurban olma eğilimlerinin olduğunu bulmuştur.

Zorbalık ve obezite arasındaki ilişkiyi araştıran Griffiths ve arkadaşları (2006) çocuk obez kız ve erkeklerin ideal görüntüden uzak oldukları için zorbalık kurbanı olmalarının daha mümkün olduğunu söylemektedirler. Ancak araştırmacılar ergen obezlerin ise fiziksel baskınlıklarının avantajıyla zorba olabileceklerini belirtmektedirler.

Hazler, Hoover ve Oliver (1993) örneklemini ortaokul ve lise öğrencilerinin oluşturduğu “Çocuklar zorbalık hakkında ne söylüyorlar?” (What do kids say about bullying?) adlı çalışmalarında öğrencilerin zorbalığın nedenlerine ilişkin görüşlerine yer

vermişlerdir. Buna göre: öğretmenin gözdesi olmak ya da derslerindeki başarı kıskançlığa sebep olmakta ve kıskançlık bir zorbalık sebebi sayılmaktadır. Ayrıca akademik olarak başarısız ya da sosyal anlamda yetersiz olanlar da zorbalığa maruz kalabilmektedirler. Diğerlerinden farklı ilgi alanlarına sahip olmak veya kendisinde ya da ailesinde herhangi birinde bir engelin (özür) olması da sebepler arasında sayılabilmektedir. Bazen de öğrenciler bir okulda zorbalık sebebi olan şeyin diğer bir okulda olmadığını belirtmişlerdir. Bazı öğrenciler de hatayı biraz da kurbanda bulsalar da çoğunluk zorbalıkların büyük bir kısmının zorbanın kendi öz güven eksikliğinden kaynaklandığını düşünmektedir. Ülkemizde Kartal ve Bilgin (2012) tarafından yapılan benzer bir çalışmadaki zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma nedenlerine dair bulgular ise şöyledir: kurbanlar, sıklıkla bedensel olarak güçsüz görünme (%48,6), aşırı kilolu olma (%42,6), ailesinin fakir olması (%41,5) ve aşırı kısa olmayı (%40,1) vurgularken, zorbalar, bedensel olarak güçsüz görünme (%56,5), arkadaşının olmaması (%39,1), aşırı kısa olma (%39,1), ailesinin fakir olması (%34,8), konuşma probleminin olması (%34,8) ve sahip olduğu arkadaşları (%34,8) zorbalık nedenleri arasında saymışlardır.

Espelage ve Asida (2001:49) 89 ortaokul öğrencisiyle yaptıkları görüşmelerle zorbalıkla ilgili bu bölümde bahsedilen birçok özelliği destekler nitelikte verilere ulaşmışlardır. Öğrencilerin açık uçlu görüşme sorularına verdikleri cevaplardan zorbalığı Olweus'un (2005:10) tanımındaki gibi hem dolaylı (dışlama, dedikodu yayma gibi), hem dolaysız (fiziksel saldırı ya da dalga geçme gibi) davranışlarla açıkladıkları görülmüştür. Birçok çalışmada tarif edilen kurban profili öğrencilerin yanıtlarında da yer almaktadır. Daha küçük ve farklı fiziksel özelliklere sahip olmanın risk oluşturduğunu düşünen öğrenciler ayrıca etnik azınlıktan olan öğrencilerin de zorbalığa sıklıkla maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Zorbalık yapma sebepleri arasında kendini üstün hissetme duygusu, kurbanı aciz hissettirme isteği ve diğer öğrenciler karşısında "havalı" görünme isteği ön sıralarda yer alırken, kalabalığa uyma durumunda olmanın da zorbalık sebebi olduğu ortaya çıkmıştır. Craig (1998) çalışmasında bazı çocukların hem zorba hem de zorba-kurban olduklarını belirtmiştir. Bu çalışmada da öğretmenleri tarafından zorba olarak adlandırılan birçok öğrenci maruz kaldıkları zorbalık olaylarını paylaşmış ve sıranın kendilerine geldiğini düşündükleri için zorbaca davrandıklarını belirtmişlerdir. Araştırmada açıkça ortaya çıkan sonuç şudur: zorbalığa müdahale zorbalığı önleme ve/veya en aza indirme kişisel farklılıkları anlayan ve kabul eden bir

formülle mümkündür. Ayrıca zorbalık bireysel bir zorba/kurban etkileşimi değil, bir grup sürecidir.

2.1.7.2. Aile İle İlgili Faktörler:

Bireysel faktörlerin yanı sıra, kişinin yetiştiriliş şekli, ebeveyn rol modelleri ve aile içi ilişkiler de çocukların zorba ya da kurban olmalarında etkili faktörlerdir. Örneğin kız ve erkek kurbanların ailesel özelliklerinin birbirinden farkı olduğunu söyleyen Duncan (2004:240) aynı zamanda zorba ve zorba/kurban ailesel özelliklerinin de birbirine benzer olduğundan bahsetmektedir. Ona göre erkek kurbanların aileleri neredeyse çok iyiiken, kızlarıinki son derece mesafelidir. Diğer taraftan, zorbaların ve zorba/kurbanların ailelerindeki benzer soğuk ilişki ve saldırganlığa vurgu dikkat çekmektedir.

Tablo 2

Kız Ve Erkek Kurbanların Ailelerinin Özellikleri

Erkek kurbanlar	Kız kurbanlar
Bağlı	Düşük ailesel işlevler
Sıkışmış	Eksik iletişim
Sıcak	Düşük etki
	Suiistimal/ihmalkarlık

Duncan, R. D. (2004) The Impact of Family Relationships on School Bullies and Victims

Tablo 3

Zorba ve Zorba/Kurbanların Ailelerinin Özellikleri

Zorbalar	Zorba/Kurbanlar
Babanın yokluğu	Fiziksel suistimal
Düşük bağlılık	Ev içi şiddet
Az samimiyet	Acımasız anne
Yüksek güç ihtiyacı	Güçsüz anne
Yasaklanan/teşvik edilen saldırganlık	İlgisiz/uzak ebeveynler
Fiziksel suistimal	İhmalkarlık
Düşük ailesel işlevler	Az samimiyet
Olumsuz etki	Sürekli olmayan disiplin
Otoriter aile yapısı	Olumsuz çevre
Katı fiziksel ceza	

Duncan, R. D. (2004) The Impact of Family Relationships on School Bullies and Victims

Fitzgerald (1999:41) kitabının “neden çocuklar ve gençler zorbalık yaparlar?” başlıklı bölümünde çocukların ailelerin durumlarında gerçekleşen herhangi bir değişikliğin çocuklar üzerinde stres yaratabileceğinden bahsetmektedir. Bu gibi bir durumda çocuk bulunduğu ortama yabancılaşabilir ve zorbalık bir tür öç alma yolu olarak görülebilir. Bu tarz değişikliklere örnek olarak bir ebeveynin iş ya da statüsünü kaybetmesi, evin kaybedilmesi, aileden birinin ölmesi, evcil bir hayvanın kaybedilmesi veya ölmesi, ailede alkolik olması, boşanmış anne baba, aile içi şiddet, aileden birisinin hapse girmesi ve fakirlik gibi durumları vurgulamaktadır.

Yurttaş (2010) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimleriyle anne baba tutumu algıları arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere 476 öğrenciyle bir çalışma yürütmüştür. Zorba davranış eğilimi ölçeği fiziksel zorbalık alt boyutu puanlarının öğrencinin algıladığı çocuk yetiştirme tutumları değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Bu farklılık, algılanan baskıcı-otoriter çocuk yetiştirme tutumu ile algılanan demokratik çocuk yetiştirme tutumu arasında algılanan baskıcı-otoriter çocuk yetiştirme tutumu lehine; algılanan baskıcı-otoriter çocuk yetiştirme tutumu ile algılanan aşırı koruyucu çocuk yetiştirme tutumu arasında algılanan baskıcı-otoriter çocuk yetiştirme tutumu lehine gerçekleşmiştir. Zorba davranış eğilimi ölçeği sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığı alt boyutu puanlarının öğrencinin algıladığı çocuk yetiştirme tutumları değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

2.1.8. Zorbalığın Sonuçları

McEachern ve diğerlerinin (2005) zorbalık konusunda çeşitli ülkelerin çalışmalarını derledikleri araştırmaları, uluslararası farklılıkları yansıtmaları açısından önemlidir. Çeşitli ülkelerde yapılan çalışmalar göstermiştir ki; öğrencilerin en az %8 en çok %38'inin düzenli olarak zorbalığa maruz kalmaktadır. Zorbaca davranışların doğuracağı kötü sonuçlar göz önüne alındığında bu oranlar hiç de azımsanamayacak boyutlardadır. 1997-1998 yılları arasında 25 ülkeden toplanan verilere dayanarak Nansel, Craig, Overpeck, Saluja, Ruan ve Okul Çağındaki Çocukların Zorbalığı Analiz Çalışma Grubunun (2004) vardığı sonuç; zorbalığın daha zayıf psikososyal uyumla ilişkili olduğudur. Zorbalar, kurbanlar ve zorba-kurbanlar daha fazla sağlık problemi, daha zayıf duygusal ve sosyal uyum; kurbanlar ve zorba kurbanlar sınıf arkadaşlarıyla daha zayıf ilişki; zorbalar ve zorba kurbanlar daha fazla alkol tüketimi ve silah kullanımı oranlarına sahiptirler (Akt, Wright, 2005)

Gottheil ve Dubow'un (2001:26) da işaret ettiği gibi, belki de zorbalığın en önemli sonucu; zorba ve kurban sosyal rollerinin, okul, öğretmen, sınıf arkadaşları ya da zorba ve kurban davranışlarını ortadan kaldırmaya çalışan kişilerin değişmesine bakmaksızın bir süreğenlik göstermesidir. Araştırmacılar çalışmalarında şu iki örneğe yer vermişlerdir: Olweus (1984) çalışmasında, 6. sınıfta zorba ve kurban olarak

tanımlanmış çocukların, üç yıllık bir gözlem süresince bu rollerini devam ettirdiklerini tespit etmiştir. Yine aynı şekilde, Boulton ve Underwood (1992) kurban olarak belirlenmiş 11 ve 12 yaşlarındaki ortaokul çocuklarının ilerleyen dönemlerde de, sınıf öğretmenlerindeki değişikliğe rağmen zorbalığa maruz kalmaya devam ettiklerini gözlemlemişlerdir.

Lane (1994:102) okul yıllarında zorbalığa başvurmuş olanların daha sonra da bu “suç kariyerlerine” devam ettiklerini söylemektedir. Araştırmacıya göre küçük yaştaki davranışlar yetişkinlikte sergilenecek davranışları tahmin etmekte kullanılabilir. Lane farklı yıllarda (1987-1983) yaptığı farklı çalışmalarda öğretmen değerlendirme belgeleri aracılığıyla öğrencilerin kreşlerden ortaokulun son yıllarına kadar benzer değerlendirmelerle geldiklerini gözlemlemiştir.

Çocuk ister zarar gören taraf olsun, ister fail olsun, ister sadece tanık olsun, zorbalığın çocuğun fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerindeki zararlı etkileri tartışmasızdır.

Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin depresyon, sürekli kaygı, düşük öz saygı gibi psikolojik; baş ağrısı, boğaz ağrısı, uykusuzluk ya da geceleri yatağı ıslatma gibi fiziksel semptomlar göstermeleri hiç de şaşırtıcı değildir (Orpinas ve Horne, 2006:30). Depresyondaki öğrencilerin, çoğunlukla üzüntü, değersizlik hissi, kızgınlık ve umutsuzluk gibi duygulardan da muzdarip olduklarını belirten Swearer, Grills, Haye ve Cary (2004:64) çocukluk depresyonunun şu semptomları ortaya çıkardığını söylemektedirler: a) rahatsız hal, sinirlilik ve ağlamaklı oluş, b) düşük öz saygı, umutsuzluk, okul performansında düşüş, ve zayıf konsantrasyon, c) psiko-motor hareketlerde yavaşlama, sosyalleşmekten uzaklaşma, ve sinirli davranışlarda artış, d) yorgunluk, uyuma güçlüğü, kilo alımı veya kaybı, ve bedensel şikayetler.

“Zorbalık, çocukluk kadar eskidir.” diyen Hazler, Hoover ve Oliver (1993) birçok yetişkin zorbalığı çocukça bulup görmezden gelmeyi tercih etse de, çocukların zorbalığı ciddi ve göz ardı edilemez bir problem olarak gördüklerini söylemektedirler. 1990 ilkbahar yaz döneminde 204 ortaokul ve lise öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada okullar küçük ve çevre güvenli görünse de araştırmaya katılanların %75’inin zorbalığa maruz kaldıkları, onların da %90’ının ders notlarında düşme, kaygı bozukluğu ve arkadaş kaybı ve sosyal hayatlarında olumsuzluklar gibi yan etkileri deneyimledikleri ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde Kapçı (2004) tarafından yürütülen çalışmada zorbalığa maruz kalma ile depresyon belirtilerinin düzeyi arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Sonuçlar, fiziksel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kalan çocukların, daha az maruz kalanlardan anlamlı ölçüde daha yüksek depresyon belirtileri gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu zorbalık türleri arasında da, depresyonu en fazla duygusal zorbalık etkilemektedir. Swearer, Song, Cary, Eagle ve Mickelson (2001:96) ise yürüttükleri bir çalışmada, zorba, kurban, zorba kurban ve bunlardan herhangi biri olmayanların depresyon ve anksiyete durumlarını incelemişleridir. Çıkan sonuca göre; zorba ve zorba-kurbanlar diğerlerine göre daha depresiftirler.

Bu gibi fiziksel ve psikolojik etkiler dışında zorbalığa maruz kalan öğrencilerde okula devam konusunda isteksizlik, okuldan korkma, arkadaşlarıyla sosyalleşememe gibi akademik hayatı sekteye uğratacak bir takım sonuçlar da gözlemlenmiştir. Referans olarak 1982'den 1988'e kadarki kendi çalışmalarını gösteren Reid (1994:89) zorbalıkla okul devamsızlığı arasındaki ilişkinin nedensel kesin bir ilişki olmaktan çok bir eğilim olduğunu belirtmişse de zorbalığın okul devamsızlığının başlamasında ve giderek artmasında önemli bir faktör olduğunu söylemektedir. Kurban devamsız öğrenciler, daha çok naif, düşük benlik bilincine sahip, savunmasız olmaya, gerçek ya da muhtemel tehditleri abartmaya, karakterleri ya da davranışlarıyla dikkatleri üzerlerine çekmeye, kendi saldırgan tutumlarıyla öç almayı davet etmeye eğilimli kişilerdir.

İntihar ve cinayet nispeten daha nadir görülen sonuçlardan olmakla birlikte unutulmamalıdır ki, zorbalık davranışlarına dikkati çeken, üzerinde düşünmeye ve araştırmalar yapmaya zorlayan ve okullarda çeşitli önlemler alınmasının gerekliliğini ortaya koyan vaka 1982'de Norveç'te üç öğrencinin maruz kaldıkları zorbalığa dayanamayıp intihar etmeleri olmuştur (Olweus, 2005:2).

Araştırmalar zorbalığın sonuçlarını çoğunlukla kurban üzerinden değerlendirmiş olsa da, zorbalar da uzun dönemli etkilere maruz kalabilmektedirler. Araştırmalar zorbaların akranlarından iki kat daha fazla mahkumiyet giyme ve dört kat daha fazla birden fazla suça karışma ihtimalleri olduğunu göstermektedir (Abel, 2010). Bazı zorbalar kimi durumlarda her ne kadar kurbanlarına davranış şekillerinden rahatsız da olsalar, kendileri de zorbalığa maruz kaldıkları için bu şekilde davranmaya hakları olduğunu düşünmektedirler. Bu duygu zorbayı duygusal karmaşaya sürükleyip, empati

duygusunu ortadan kaldırmaktadır. Aynı zamanda yaşadıkları bu duygusal karmaşa onları daha fazla zorbalık yapmaya iten stresin de kaynağını oluşturmaktadır. Zorba bir kişi durdurulmaz ve iyileştirilmezse değişme ve sağlıklı bir insan olma şansı azalır ve davranışları yetişkinliklerinde sürdürecekleri hayatlarını da etkiler. (http://www.theravive.com/research/The_Psychology_Of_Bullying 31.01.2013). Bu kısır döngü düşünüldüğünde zorbalığın bilinçli bir tercih değil de kader olduğu duygusu zorbayı değiştirmekten alıkoyabilmektedir.

2.1.9. Zorbalığı Önlemede Okulun ve Öğretmenin Rolü

Butler (2005) çalışmasında Harachi ve diğerlerinin (1999) “Birleşmiş Devletlerde ‘zorbalığın ne popüler yazında ne de araştırma yazınında tek bir standart tanımı vardır.’” tespitlerine yer vermektedir. Maklem (2003) zorbalığı tanımlamada araştırmacılar arasında oluşan beş ayrı anlaşmazlık konusu belirlemiştir. Bu farklar, zorbalık tanımının dolaylı saldırganlığı, zorbanın sebebini, kabul edilen tanımıyla tacizi, alaycılığı ve tekrarı içermesi gerekip gerekmediğine dair farklardır (Akt. Butler, 2005) Aynı çalışmada Espelage ve Swearer’ın (2003) birçok araştırmacının zorbalık tanımı dendiğinde hemfikir olduğu boyutları sıraladıkları da söylenmiştir. Onlara göre zorbalık, güç, prestij ya da maddi çıkar elde etmek isteyen kişi ya da kişilerce sistematik ve sürekli şekilde devam eden fiziksel ve sözel saldırılardır.

Yukarıda da vurgulanmaya çalışıldığı gibi, araştırmacıların zorbalık konusunu ele alış biçimlerindeki farklılıklar, olgunun tanımlanmasındaki fikir ayrılıkları, müdahale ve mücadele aşamasında sorunla muhatap olan öğretmen, yönetici, okul personeli ya da aileleri başarısızlığa itebilmektedir. O yüzden ki, okullarında ya da ailelerinde zorbalıkla mücadele etmek zorunda kalanların ortak bir strateji benimsemeleri, bunu da içinde bulundukları durumu doğru tahlil edip, tanımını doğru yaparak sağlamaları gerekmektedir. Zorbalık tanınamaz ve ortaya çıktığında uygun müdahale davranışları ve çözüm stratejileri üretilmezse okullar zorbalığı en çok destekleyen mekanlar olmak riskiyle karşı karşıya gelebilirler.

Araştırmacılar zorbalık terimini o ya da bu şekilde açıklayadursunlar; zorbalıkla ilgili yanlış inançlar, tutumlar ve algılar kavramın tam olarak anlaşılmasını engellemektedir. Orpinas ve Horne (2006:88) zorbalıkla ilgili yanlış inanışları şu şekilde sıralamaktadırlar:

- Zorbalık çocukluğun doğal bir parçasıdır.
- Zorbalık bir çeşit çocuk oyunudur.
- İsim takma, dedikodu yayma ya da kasıtlı utandırma çocukluktan kaynaklanmaktadır.
- Çocuklar zorbalıkla baş edebilirler.
- Yalnızca erkek çocuklar zorbalık yaparlar.
- Zorbalık davranışları yalnızca okuldan eve gelirken ya da eve giderken görülür; okullarda görülmez.
- Bazı çocuklar kaba yaradılışıdır.
- Zorbalık yalnızca değişik/farklı çocuklara uygulanır.
- Bazı çocuklar adeta zorbalığı davet ederler.
- Zorbalar güçsüzleri daha sağlam durmaları için bu yolla güçlendirirler.
- Zorbaların saldırgan tutumları okul başarısızlığından kaynaklanır.

Halbuki Orpinas ve Horne'un da belirttiği gibi (2006:89) öğretmenlerine güvenen ve yardım bekleyen öğrenciler vardır. Zorbalık davranışları görmezden gelindiğinde mağdur öğrenciye yalnız olduğu mesajını verir. Zorbalar davranışlarının görülmediğini ya da herhangi bir tepkiye yol açmadığını görürlerse bu davranışlarını arttırabilirler. Okullar, eğer öğrenci olumlu bir bağ kurabilirse, olumsuz davranışlarını unutabileceği yerlerdir. Ayrıca hiçbir öğrenci kendini güvende hissetmediği bir ortamda akademik başarıyı elde edemez. Zorbalık her okulda her sınıfta olabilir. Bu tarz şikâyetlerin olmayışı da sınıf ve okul ortamı hakkında öğretmeni düşündürmelidir. Öğretmenlerin ve okulun zorbalığa müdahale ve zorbalıkla mücadele konusunda yetersiz ya da başarısız olmalarının en önemli sebebi bu tür yanlış inanışlardır.

Yazarlar, bu yanlış inanışlara öğretmenlerin kendileri ve içinde bulundukları durumla ilgili olanlarını da şu şekilde sıralamışlardır (s.89):

- Öğretmenler zorbalığa müdahale konusunda yeterli ve gerekli eğitim ve beceriye sahip olmadıkları için zorbalığa müdahale edemezler.
- Bu tür davranışlara müdahale etmek sadece “ateşe körükle gitmek” olacaktır ve davranışın devam etmesine ya da daha da büyümesine sebep olacaktır.
- En iyi çözüm davranışı görmezden gelmek olacaktır.
- Öğretmenler çocukların ailelerinden öğrendiklerini değiştiremezler.
- Öğretmenler şahit olmadıkları olaylara müdahale edemezler çünkü doğruluğundan emin olamazlar.
- Öğretmenlerin yoğun müfredatları arasına zorbalıkla mücadeleyi ekleyecek zamanları yoktur.
- Öğretmenler öğrencilerine yardım etmeyi isterler ve sorunları onlara iletmelerini umarlar ancak aynı zamanda da “ispiyonculuk”u tetikleyecek bir ortam yaratmaktan çekinirler.
- Zorbalık bazı sınıflar ve bazı öğretmenler için sorun değildir.

Pişkin (2006) de okul yöneticileri, öğretmenler ve öğrenciler arasında zorbalığa ilişkin kimi yanlış algı, inanç ve düşünceler olduğunu belirtmektedir. Yazara göre okullarda zorbalığın olmadığına inanılması, zorbalık olaylarının büyütülecek kadar ciddi olmadığına düşünülmesi, zorbalığın gelişimin doğal bir parçası olduğunun düşünülmesi, başkalarını kızdırmanın eğlenceli olduğuna inanılması, zorbalık yapıldığında bunu yetişkinlere söylemenin ispiyonculuk olarak algılanması, birine lakap takmanın zorbalık olarak sayılmaması gerektiğinin düşünülmesi, zorbalığın masumca şaka olarak algılanması, zorbayı görmezden gelmek gerektiğine inanılması, zorba ile en iyi baş etme yolunun ondan intikam almak olduğuna inanılması, kurbanların zorbaları kışkırttıklarının düşünülmesi, bazı öğrencilerin zorbalığı hak ettiklerine inanılması, sadece erkeklerin zorbalık yapacağının düşünülmesi, küçükken zorbalık yapanların büyüünce olgunlaşacaklarına inanılması, zorbalığa uğrayanların bunu kendi başına çözmeleri gerektiğine inanılması bu konudaki yanlış inançlardır (Akt. Balanüye, 2007).

Holt ve Keyes (2004:132) öğretmenlerin neden her zaman zorbalık davranışlarına müdahale etmediğinin ve zorbalarla davranışlarının uygunsuzluğu

hakkında konuşmamasının bir sebebinin de eğitim eksikliği olduğunu söylemektedirler. Bauman, Rigby ve Hoppa (2008) hizmet içi eğitimin öneminin bir kanıtının da çalışmalarına katılanların etkili olmayan veya bilgi eksikliğinden kaynaklanan stratejileri kabul etmeleri olduğunu savunmaktadırlar. Örneğin birçok katılımcı cevapladıkları ankette “Zorbalığı önlemek için zorbanın öz güvenini arttırmaya çalışırım.” cevabını seçmiştir. Hâlbuki çalışmalar zaten zorbaların ortalama veya aşırı öz güvene sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca yorumlarda en sık bahsedilen kategori arabuluculukken, yine çalışmalar göstermektedir ki arabuluculuk birçok durumda işe yarasa da doğasında güç dengesizliğini barındıran zorbalık olaylarında pek de uygun bir yöntem değildir.

Yoon (2004) 98 ortaokul öğretmenin zorbalığa dair tutumlarını ve müdahale davranışlarını araştırmıştır. Bulgular göstermiştir ki, öğretmenlerin zorbalık davranışlarının kötü sonuçlarına dair farkındalıklarının artması onların zorbalık durumlarını değerlendirme şekillerini değiştirmektedir. Bu yüzden de müdahale etme istekleri de artacaktır. Öğretmenlerin, zorbalıkla nasıl baş ettikleriyle ilgili açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar oldukça çeşitlidir. Sonuçlar göstermiştir ki, öğretmenlerin karakter özellikleri zorbalığa müdahale şekillerinde herhangi bir belirleyici faktör olmazken, bu özellikler müdahaleye gönüllülüklerini tahmin etmede faydalı olmaktadır (Akt. Kinnan 2010).

Keller ve Tapasak (1997:107) öğretmenler nasıl ve ne kadar iletişim, eğitim ve sınıf yönetimi becerisine sahip olurlarsa olsunlar, saldırganca bir davranışın öğretmenlere birçok anlık durum sunacağını belirtmektedir. Bu yüzden, bu tür davranışlara karşı öğretmenlerin okul içi desteğe (yönetim, diğer öğretmenler, okul rehber öğretmeni gibi) ihtiyaç duyduklarına vurgu yapmaktadır.

Ancak okullarda gerçekleşen zorbalık olaylarına dair görüşler çoğu araştırmanın da ortaya koyduğu gibi, öğretmenler ve öğrenciler açısından pek de paralellik göstermemektedir. Öğretmenler çoğunlukla öğrencilere göre zorbalığın daha düşük oranlarda olduğunu düşünmektedirler (Bradshaw, Sawyer, ve O'Brennan, 2007; Holt ve Keyes, 2004).

Ülkemizde Kartal ve Bilgin (2009) tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim okullarında gerçekleşen zorbalık vakalarının öğretmen ve öğrenci gözüyle

değerlendirilmesi durumunda ortaya çıkan tablo, tarafların zorbalığa ilişkin farklı başka bir algısını ortaya koymaktadır. Zorbalığa uğrayan öğrenciler zorbalığa uğradıklarını %40.9 oranında bir arkadaşına anlattığını belirtirken, öğretmenler %62.1 oranıyla okuldaki bir yetişkine anlattıklarını düşünmektedirler.

Öğrencilerin ve öğretmenlerin müdahale sıklığı ile ilgili bildirimleri arasındaki tutarsızlık ya öğretmenlerin okullarındaki zorbalık davranışlarının boyutunun farkında olmadığını ya da öğrencilerin öğretmenlerinin etkili müdahalede başarılı olabileceklerine dair güven eksikliğine sahip olduklarını ve bu yüzden de zorbalığı rapor etmediklerini göstermektedir (Craig, Henderson, & Murphy, 2000a, Akt. Reid ve diğerleri, 2004).

Bradshaw, Sawyer ve O'Brennan (2007) öğretmenlerin zorbalık davranışıyla baş etme algılarıyla zorbalığa bakış açıları arasındaki ilişkiyi de incelemişlerdir. Zorbalıkla mücadelede etkili stratejisi olduğunu rapor eden öğretmenlerin zorbalığı daha az ciddi bir sorun olarak algılama eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bunların okullarının zorbalıkla mücadelede yeterli düzeyde önlem aldığını düşünme, kendilerini okulda güvende hissetme ve okula bağlılık oranları da yüksek çıkmıştır.

Alanyazında yer alan çalışmaların çoğu zorbalık davranışlarının bir yetişkinin gözetiminden uzak alanlarda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Atlas ve Pepler, 1998; Çınkır ve Karaman- Kepenekçi, 2003; Espelage ve Asidao, 2001). Teneffüs saatleri, okula gidiş geliş için kullanılan yol, okul bahçesinin ulaşılması zor köşeleri, tuvaletler zorbalık için ideal yerler olabileceği gibi, sınıf içinde öğretmenin gözü sınıf üstünde olmadığı durumlarda gerçekleşebilmektedir. Atlas ve Pepler (1998) öğretmenlerin 60 zorbalık vakasının yalnızca 11'ine (%18) müdahale ettiklerini belirtmişlerdir. Bu davranışların çoğu ya öğretmenin sırtı sınıfa dönükken ya da öğretmen sınıfın diğer köşesindeyken gerçekleşmiştir. Söz konusu çalışmada kamerayla izlenen sınıflarda öğretmenlerin zorbalık davranışının gerçekleştiği 60 vakanın yalnızca 30'unda ortamda bulundukları gözlenmiştir. Yani öğretmenler her iki zorbalık davranışının birinde ortamda bulunmamaktadırlar. Ayrıca araştırmacılar öğretmenlerin bu 30 vakanın da sadece 15'ini fark ettiklerini söylemektedirler. Bu oranlardan ortaya çıkan sonuç ise şudur: öğretmenler fark ettikleri 15 vakanın 11'ine (%73) müdahale etmektedirler ancak bu oran gerçekleşen zorbalık vakalarının çok altında bir orandır.

Öğrenciler bazı durumlarda arkadaşlarıyla yaşadıkları olumsuzlukları öğretmenlerine anlatmak istemeyebilirler. Buna öğretmenleriyle aralarındaki ilişkinin samimiyeti, bireysel özellikleri veya arkadaşlarından alacağı tepkiler engel olabilmektedir. Örneğin, Espelage ve Asidao (2001:58) çalışmalarında öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalıkları öğretmenlerine ya da okul yönetimine bildirmeleri için onlara güvenmeleri gerektiğini söylediklerine yer vermişlerdir. Araştırmada ayrıca, öğrencilerin neden zorbalık davranışlarını öğretmenlerine daha fazla rapor etmediklerinin sebebi olarak da kurban öğrencilerin bu durumu birilerinin kimin öğretmene söylediğini bulacağından korkmaları olduğu ortaya çıkmıştır.

Sampson'a (2002) göre ise öğrenciler, öç alınacağından korkma, kendi başlarının çaresine bakamıyor olmaktan dolayı utanç duyma, kendilerine inanılmayacağı korkusu, ailelerini endişelendirmek istememek, sonuçta hiçbir şeyin değişmeyeceğine dair inanç, ailelerinin ya da öğretmenlerinin vereceği tavsiyelerin durumu daha da kötüleştireceğini düşünme, öğretmenlerinin zorbaya kimin onu şikayet ettiğini söylemesinden korkma, ispiyoncu olduğunun düşünülmesinin daha kötü olduğunu düşünme gibi sebeplerle sessiz kalmayı tercih etmektedirler.

Birçok araştırma göstermiştir ki; düşük sosyal becerilere, davranış sorunlarına veya problemlili akran ilişkilerine sahip öğrencilerin, öğretmenleriyle de aralarında güvensiz, çatışmaya dayalı, soğuk ve uzak bir ilişki vardır. Hanish, Ladd, Fabes, Martin ve Denning (2004:147) öğretmenleriyle birlikteyken mutlu olan ve eğlenen öğrencilerin, öğretmenleriyle birlikteyken kaygı, korku ve mutsuzluk sergileyen öğrencilere göre daha az saldırgan olduklarını ve daha az saldırganlığa maruz kaldıklarını söylemektedirler. Dolayısıyla öğretmenle sağlanan pozitif bir ilişki sınıf içindeki zorbalığı önleyecek ya da azaltacak bir faktör olarak düşünülebilir. “Öğrencilerine karşı duyarlı olan öğretmenler zorbalığa hızlıca ve makul bir şekilde karşılık verirler.” diyen Doll, Song ve Siemers (2004:167) bunun öğrencileri zorbalıktan koruduğunu ve sınıfta güven ve rahatlık ortamı yarattığına vurgu yapmaktadırlar. Çalışanlarının zorbalığı büyük bir problem olarak görmediği bir okulda 12,13 ve 14 yaş öğrencilerin hangi zorbalık davranışına ne sıklıkta maruz kaldıklarını belirlemek amacıyla Arrora ve Thompson (1987) tarafından yapılan araştırmada en düşük oranın 13 yaş grubunda çıkması üzerine araştırmacılar “o sınıfa ders veren öğretmenlerin öğrencilerle uyumlu bir ilişki kurmayı tercih etmesinin” bunun muhtemel sebeplerinden biri olabileceğini öne sürmüşlerdir (Akt. Tattum 1994:8).

Çoğunlukla, öğretmenlerin zorbalığı tanımlama şekilleri de tutumlarını belirleyebilmektedir. Sınıflarında zorbalık olaylarının yaşandığını kabul eden bazı öğretmenler bunun önemini hafife almayı tercih ederken bazıları da zorbalığı görmezden gelmenin faydalı olacağına inanmaktadırlar (Stephenson ve Smith 1994:53). Öğretmenlerin birçoğu ise sadece fiziksel zorbalık davranışlarını ciddiye almakta (Craig ve diğerleri, 2000), öğretmenler genellikle dışlama, dedikodu yayma ve isim takma gibi dolaylı zorbalık davranışlarını tanımamaktadır. Bu tarz ayrımlar yapan öğretmenlerin hem zorbalığa karşı takındıkları tutum hem de tercih ettikleri müdahale şekilleri farklılık gösterebilmektedir.

2.1.10. Zorbalığı Önlemeye ve Müdahaleye Yönelik Stratejiler

Herhangi bir sorunla karşılaşıldığında ne yapacağını bilmek kadar ne yapamayacağını bilmek de önemlidir. Çoğu zaman, sorun karşısında takınılan tutum, yapılan müdahale sorunun kendisinden daha büyük bir sorun yaratabilmektedir. O yüzden ki, sorunla baş etme noktasında, hangi durumda ne yapılacağı konusunda bilgi sahibi olmak çok önemlidir.

Pepler, Smith ve Rigby (2004), zorbalık yapan öğrenciler, zorbalığa maruz kalan öğrenciler, izleyici konumundaki akranlar ya da sınıf arkadaşları, aileler ve okul çalışanları ve topluma odaklanmış yaygın müdahale stratejilerini özetlemektedirler: zorbalık yapan öğrencilere dair neler yapılabileceğini sıralarken araştırmacılar en düşük yoğunluk seviyesine sahip stratejiden en yüksek yoğunluk seviyesine sahip olana doğru bir yol izlenmesi gerektiğinden bahsetmektedirler. Başka bir deyişle, zorbayı yaptığı davranışın yanlışlığı konusunda eğitmek, sonuçlarını göstermekten başlayıp, düzelve görülmediği takdirde davranışlarını kontrol etme eğitimlerinden, çeşitli danışmanlıklar almaya yönlendirmek gibi yollara başvurulmalıdır. Hiçbir cezalandırıcı yöntemin tavsiye edilmediğini belirten araştırmacılar, sıfır-toleransın bazı okullarca eğitim politikası olarak benimsendiğini ve okuldan uzaklaştırma veya bu tarz öğrencileri bir sınıfta toplama gibi yöntemleri içerdiğinden bahsetmektedirler.

Kurbanlarla yapılacak çalışmalarda ise en başta kişiyi soyutlanma duygusundan kurtarmakla başlamak gerektiğini belirten araştırmacılar, arkadaşlık çemberleri kurmak, bir ya da birkaç gönüllü öğrenciyi kurbanla arkadaşlık yapması için yönlendirmek gibi yöntemlerin yararlı olacağını dile getirmektedirler. Ayrıca sosyal yetenekleri kısıtlı olan kurbanlara arkadaşlık kurma, gruba dahil olabilme yetenekleri kazandırmak için yapılan çalışmalar da etkili olacaktır. Kurbanların aileleriyle işbirliği bu durumda son derece gereklidir. Ancak böyle bir uygulamada da cinsiyet dengesi kurmakta zorluklar yaşanabilir. Çünkü özellikle erkek öğrenciler “erkeklikleri” için bir tehdit unsuru gibi algılanacağı ve diğer öğrencilerin olumsuz yorumlarına sebep olacağı için sorunlarını bir başkasıyla paylaşmakta gönülsüz olabilirler. (Smith ve Brian 2000)

Sınıf içinde uygulanabilecek stratejilere bakıldığında öğretmenlere ve izleyicilere düşen görevlere vurgu yapılmaktadır. Araştırmalar göstermiştir ki, öğretmenler kendilerini zorbalıkla mücadelede ne kadar sorumlu hissedersen, alınan sonuç o kadar iyi olmaktadır. Öğretmen mücadele için gerekli sınıf iklimini oluşturmali ve sınıf yönetimi konusunda kendini geliştirmelidir. Zorbalığa karşı bir tutum geliştirip kurbanın yanında olma stratejisi en etkili yöntemlerden biridir. Bunun yanı sıra, sınıf içi kuralları öğrencilerle birlikte belirlemek de önemli bir adımdır. Bu adımlar izleyicileri de taraf olmak konusunda cesaretlendirecek ve sınıfın zorbalığa karşı oluşturacağı iklime yardımcı olacaktır. Araştırmacılar bu yöntemlerin bütün okulu kapsayacak şekilde genişletilip okul çapında bir stratejiye dönüşebileceğini belirtmektedirler. Demokratik bir ortamda, öğretmenler, öğrenciler ve ailelerden oluşan bir komite tarafından belirlenecek bir politika zorbalıkla baş etmede okula bir avantaj sağlayacaktır.

Sınıf içinde zorbalıkla mücadelede faydalı olabilecek bir yöntem de Olweus’un (2005:82) önerdiği sınıf içinde yüksek sesli kitap okuma etkinlikleridir. Öğretmen tarafından seçilen, içinde öğrencinin zorbalık mağduru kahramanla empati kurabileceği olayların yer aldığı kitaplar zorbalığı öğrenciye tanıtacak ve onunla baş etme yöntemlerini öğretecektir. Yoğun tempoları ve sınırlı imkanları yüzünden bütün kitapları tarayamayacak olan öğretmenlerin zorbalığı caydırıcı önlemler sunan kitaplar hakkında yönlendirilmeye ihtiyaç duyabileceklerini söyleyen Newman (2010) öğretmenlerin zorbalıkla mücadelede izleyiciler algısını ölçmek için dört zorbalık temalı kitap seçmiştir. Öğretmenler kitaplarda zorbalıkla mücadelede iki en önemli strateji olarak 1- izleyicileri zorbalığa maruz kalan öğrencinin yanında olup durumu bir

yetişkine bildirmesi konusunda cesaretlendirmek 2- zorbaya durmasını söylemek davranışlarını öne çıkarmışlardır. Bu yöntemin etkililiği kimseyi hedef göstermeden ya da suçlamadan direkt zorbalık olayının kendisine dikkat çekip bir farkındalık yaratmasındadır.

MEB çeşitli kuruluşlarla, okul ve çevresindeki şiddetin azaltılmasına ve önlenmesine doğrudan ya da dolaylı etkisi bulunan program ve projeler yürütmektedir. Bunlar arasında Çocuk Dostu Okul Projesi de yer almaktadır. Umutlu (2010) “ ‘Çocuk Dostu Okul’ Projesi Kapsamında Olan Ve Olmayan İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Özgüvenleri İle Zorbalık Eğilimlerinin İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde zorbalık türlerine göre incelendiğinde puanların çocuk dostu olmayan okulların lehine anlamlı bir farklılık gösterdiğini bulmuştur.

Ülkemizde, 2006’da eğitim ortamlarında şiddetin azaltılması ve önlenmesi çerçevesinde duyarlılığı ve farkındalığı arttırmak amacıyla İlköğretim Genel Müdürlüğü ve UNICEF işbirliği ile gerçekteşen 1. Okul ve şiddet Sempozyumu ardından yayımlanan bildiride, insan haklarına ve onuruna saygı ilkesini benimseyerek hayata geçirmek, ev, okul ve toplum arasındaki iletişimi güçlendirmek, öğrenciler ve personel için katılımcı yollarla davranış kuralları belirlemek, bireyin, gelişim dönemlerini dikkate alan disiplin önlemlerini almak, şiddet olaylarına karşı net ve tutarlı bir tavır sergilemek ve bunları görmemezlikten gelmemek, öğrencilerin güvenliğini sağlayacak tedbirleri almak, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 12. maddesi doğrutusunda çocukların karar verme süreçlerine aktif katılımlarını sağlamak gibi stratejilere vurgu yapılmıştır (http://www.unicef.org/turkey/pc/_cp27.html#bildirge 26.01.2013).

Yine 2006’da MEB tarafından 5 yıllık bir “Eğitim Ortamında şiddetin Önlenmesi Ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı” hazırlanmıştır. Planda, uygulanacak temel stratejiler şu şekilde sıralanmıştır:

1. Bilgiye dayalı yönetim anlayışı
2. Çok sektörlü ve çok disiplinli yaklaşım
3. Bütüncül yaklaşım

4. Gelişimsel yaklaşım
5. Önleme, koruma ve müdahale yaklaşımı
6. Kapasite artırımı
7. Sürdürülebilir hizmet
8. İzleme ve değerlendirme çalışmaları

Olweus'un, 1982'de üç çocuğun uğradıkları zorbalık sonucu intihar etmelerin ardından geliştirdiği program evrensel olması bakımından birçok araştırmacıya yol göstermiştir. Bu programın temel amaçları a) ilk ve ortaokul öğrencileri arasında görülen gerek okul sınırları içindeki gerekse okul sınırları dışındaki zorba/kurban problemlerini azaltmak, b) yeni zorba/kurban problemlerinin ortaya çıkmasını önlemek ve c) okuldaki akran ilişkilerini geliştirmektir (Limber, 2004:353). Program okul, sınıf ve kişi bazında alınabilecek önlemleri içermektedir.

Tablo 4:

Olweus'un Müdahale Programı

MÜDAHALE PROGRAMININ GENEL ÇERÇEVESİ		
Okul bazında alınacak önlemler	Sınıf bazında alınacak önlemler	Kişi bazında alınacak önlemler
Anket araştırması	Zorbalığa karşı sınıf kuralları: ödül ve cezalar	Zorba ve kurban öğrencilerle konuşma
Zorba/kurban sorunlarıyla ilgili konferans	Düzenli sınıf toplantıları	Zorbalığa karışmış öğrencilerin aileleriyle görüşme
Teneffüs ve öğle arasında daha iyi gözetim	Drama ve edebiyat	Öğretmen ve velinin yaratıcılığını kullanma
Daha çekici bir okul bahçesi	Ortaklaşa öğrenme	Diğer öğrencilerin yardımı
İrtibat numaraları	Olumlu ortak sınıf aktiviteleri	Aileler için destek ve yardım
Okul çalışanları ve aileyle görüşmeler	Veli toplantıları	Tartışma grupları
Okulun sosyal çevresini genişletecek öğretmen grupları		Okul ya da sınıf değişimi
Aile çemberleri		

Olweus (2005:64). Bullying at school. Blackwell Publishing, UK. p 64

Smith, Ananiadou ve Cowie (2003) önce zorbalığı azaltıcı bir dizi okul temelli müdahale yaklaşımlarını, sonrasında da geniş ölçekli müdahale projelerini incelemişlerdir. Araştırmacıların müdahale yaklaşımı sınıflandırmaları şu şekildedir:

- 1- Tüm-Okul Politikası: Bu yaklaşım genellikle bütün okul üyelerinin demokratik katılımlarını vurgulamaktadır.

2- Sınıf İklimi: Bu yaklaşımda öğrenci-öğretmen ve öğrenci-öğrenci ilişkileri güçlendirildiği sınıf yönetimi benimsenmektedir.

3- Akran Desteği Sistemi: Bu yaklaşım a) sınıf içinde işbirlikçi grup çalışmalarını, b) sınıfça öfke, kavga ve zorbalık gibi ilişkisel konuları paylaşma, c) daha hassas çocuklarla çalışacak destek takımı sağlayan arkadaş çemberleri oluşturma, d) bir arkadaşıyla arkadaş olma ya da yardımlaşma içinde bulunma e) aktif dinleme ya da danışma temelli yaklaşım, f) zorbalık karşıtı etkinlikler düzenleyecek komisyonlar kurma, g) tartışmaları çözecek araçlar bulmayı içermektedir

4- Okul Mahkemeleri: Öğrenciler arasında zorbalığa karşı farkındalığı arttırmak amacıyla, zorbalığa dahil olanların cezasına karar verecek bir mahkemenin kurulması ilkesine dayanan bir yaklaşımdır.

5- Okul Bahçesi Düzenlemeleri: Bu yaklaşım çoğu zorbalık davranışının okul bahçesinde yetişkinlerin gözetiminden uzak köşelerde gerçekleştiği bilgisinden hareketle okul bahçelerinin düzenlenmesini içermektedir.

6- Müfredat Çalışmaları: Zorbalığa dair farkındalığı arttıracak, yeni fikirler gelişmesine olanak sağlayacak ve kuralların konmasına yardımcı olacak sınıf düzeyinde alınacak önlemleri içermektedir. Filmler, kitaplar, drama çalışmaları bu etkinliklere örnek gösterilebilir.

7- Olayın Aktörleriyle Çalışma: Kurban konumundakilere kendine güvenmelerini öğretirken zorbalara da davranışlarının kurbanda nasıl etkiler bıraktığını görebilme becerisi kazandırmayı amaçlayan danışmanlıkları içeren bir yaklaşımdır.

8- Yüzleşme: Bu aşamada kurban ve zorba her iki tarafın destekleyicilerinin önünde karşı karşıya getirilir ve zorbanın özür dilemesiyle sorunun çözülmesi sağlanır.

Görüldüğü üzere, gerek Olweus'un (2005) önerdiği müdahale programında, gerekse Smith, Ananiadou ve Cowie'nin (2003) yaptıkları müdahale davranışları sınıflandırmasında, hem zorbalık davranışlarını engellemek üzere önceden yapılacaklar hem de herhangi bir zorbalık davranışıyla karşılaşıldığı anda yapılacaklar yer almaktadır.

2.2 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde evrenini öğretmen ve/veya okuldaki diğer görevlilerin oluşturduğu, zorbalık davranışının doğasına, görülme sıklığına dair algıyı, zorbalığa müdahalede uygulanan yöntemleri ve tercih edilme sebeplerini araştıran farklı yöntemlere sahip yurtiçinde ve yurt dışında yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

2.2.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Çınkır ve Karaman-Kepenekçi (2003) 36'sı yönetici 92'si öğretmen olmak üzere 128 katılımcının okullarda görülen zorbalık türlerinin sıklığına, zorbalığın daha çok nerelerde uygulandığına, zorbalığa başvuran öğrencilerin özelliklerine, bu öğrencilerin zorbalığa başvurma nedenlerine dair algılarını araştırmışlardır. Ayrıca çalışmada eğitimcilerin okullarında karşılaştıkları zorbalıkla baş etme yöntemleri ve zorbalığın önlenmesine dair görüşleri de sorulmuştur. Araştırmanın sonuçları şu şekildedir: (1) İtme, saç-kulak çekme, bedene yönelik kaba şaka gibi bedensel zorbalıklar, ad takma, alay etme, sürekli takılma ve laf atma gibi sözel zorbalıklar “çok sık” düzeyindedir. Bedensel ve sözel zorbalık kadar olmasa da duygusal zorbalık da okullarda görülmektedir. Gruptan dışlama, küçük düşürme, eşyaya zarar verme, herhangi bir ayrıma uğrama seçenekleri “ara sıra” düzeyinde görülmektedir. Ayrıca katılımcılar cinsellik içeren sözler söyleme ve sarkıntılığın da okullarında “ara sıra” görüldüğünü belirtmişlerdir. (2) Katılımcılar zorbalığın en çok sırasıyla okul bahçesinde (%92,97), sınıfta, koridorda, okul dışında, tuvalette, kantinde ve spor salonunda (%1,56) uygulandığını söylemişlerdir. (3) Zorbalığın giderilmesi için yapılanlar kategorisinde bireysel çabayı (%94,53), okul yönetiminden yardım isteme (%46,88), diğer öğretmenlerden yardım isteme (%42,97), rehber öğretmenden yardım isteme (%26,56) izlemektedir. (4) Okul yönetimin zorbalığa karşı uyguladığı yaptırımların başında % 67,97 ile “sözlü uyarı” yer almaktadır. Bunu %12,50 ile “hiçbir şey yapılmadı” izlemektedir. (5) Eğitimcilere göre zorbalığı en fazla erkekler (%69,53), başarısız öğrenciler (%64,84), yaşça büyükler (%39,06), ve iri yarı öğrenciler (%33,59) uygulamaktadır. (6) Zorbalığa başvurma nedenlerinin başında öğrencilerin sorunlarını nasıl çözeceğini bilmemeleri (%62,50) ve kişisel sorunlar (%60,16) gelmektedir. (7) Zorbalığın önlenmesi için öğrencilerin sorunları ile daha yakından ilgilenilmeli (%88,28) ve öğrencilerin enerjilerini iyi yönlemlere kanalize edecek etkinlikler düzenlemeli (%81,25) seçenekleri en fazla tercih edilmiştir.

Balanüye (2007) *“Okul zorbalığına ilişkin öğretmen tutumları”* isimli çalışmasında ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin zorbalığa yönelik tutumlarını incelenmiştir. Çalışma kapsamında bu temel amaca bağlı olarak öğretmenlerin cinsiyet, mesleki kıdem, branş ve görev yaptıkları okul türü değişkenlerine göre tutum puanları ortalamaları arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Tutum puanları, ele alınan değişkenlerden ikisi, yani cinsiyet ve kıdem yılı bakımından farklılık göstermiştir. Kadın öğretmenlerin zorbalığa karşı tutumlarının daha istendik olduğunu söyleyen araştırmacı, 6-10 yıllık öğretmenler tutum puanı ortalaması bakımından en düşük 16-20 yıllık öğretmenler ise tutum puanı ortalaması bakımından en yüksek grup olduğunu belirtmiştir.

Genç (2007) doktora çalışmasında hem öğrencilerden hem de okul müdürü ve okul rehber öğretmenlerinden oluşan iki ayrı örneklem grubuna yer vermiştir. Okul müdürleri ve rehber öğretmenlerle daha önceden hazırlanmış sorular aracılığıyla edildiği bilgilerden şu sonuçlara ulaşmıştır: a) Görüşme yapılan okul müdürleri ve rehber öğretmenler, zorbalığın okullarında bir problem olduğunu düşünmektedir. b) Zorbalık, görüşme yapılan okul müdürleri ve rehber öğretmenlerin ifadelerine göre en çok okuldan çıktıktan sonra, başka okullardan veya dışarıdan gelen gruplarca yapılmaktadır. c) Görüşülen okul müdürleri ve rehber öğretmenler çok az sayıda ailenin okula zorbalıkla ilgili şikayetlerde bulunmak için başvurduklarını ifade etmişlerdir. d) Araştırmaya katılan okul müdürleri ve rehber öğretmenler zorbalığın başlıca nedenleri olarak öğrencilerin iletişim becerilerinden yoksun olmalarını, okulda kendilerini ifade edecek yeterli sosyal etkinliklerden yararlanamamalarını, sorun çözme becerilerine sahip olmamalarını ve ailelerinin ilgisizliğini göstermişlerdir. e) Örneklem okullarda zorbalıkla mücadele için geliştirilmiş program dahilinde bir etkinliğin olmadığı; ancak müdürlerin zorbalığa karşı duyarsız kalmayarak baş etmek için çeşitli yollara başvurdukları görülmüştür.

Genç (2009) başka bir çalışmada görüşme yaptığı müdür ve rehber öğretmenlerin okulların bulunduğu bölgenin kültürel özellikleriyle ailelerin çocuklarını yetiştirme şekillerinin zorbalık davranışı üzerinde ne gibi etkileri olduğuna dair görüşlerine yer vermiştir. Örneklem okullar doğunun üç büyük ili Erzurum, Van ve Malatya'dan seçilmiştir. Katılımcılar bölgenin kültürel özelliği sayılabilecek aile içi şiddet, çok eşli evlilikler, çok çocuklu aileler ve fakirliğin zorbalığa yol açtığından

bahsetmişlerdir. Ayrıca bölgedeki feodal düzenin de kimi öğrencilerin daha kolay zorbalık yapabilmelerine ortam hazırladığına değinmişlerdir. Ailesel özelliklere bakıldığında ise ekonomik seviyesi ve eğitim düzeyi yüksek ailelerin okulla işbirliğine daha açık oldukları ve çocuklarının da daha az zorbalık olaylarına dahil olduklarını söylemişlerdir. Araştırmacı çalışmanın sonunda bakanlığın okullardaki şiddeti önlemeye yönelik hazırladığı eylem planının bölgesel ve kültürel farklılığı gözletmediğinden bahsetmektedir.

Tiryaki (2008) *“Trabzon ili ortaöğretim yöneticileri ve öğretmenlerinin zorbalığa ilişkin görüşleri”* adlı çalışmasında kendi tarafından hazırlanan “Ortaöğretim Okulu Yöneticilerinin ve Öğretmenlerinin Okullarındaki Öğrenciler Arası Zorbalığa (Akran istismarı) İlişkin Görüşleri Anketi” uygulamıştır. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, okul yöneticileri ile öğretmenlerin tüm zorbalık türlerine ilişkin verdikleri yanıtların genellikle birbirleri ile tutarlı bir sonuç izlediği; öğretmenlerin, okul yöneticilerine göre öğrencilerin fiziksel ve duygusal zorbalık davranışlarını daha sık gözlemledikleri; görev yaptıkları okul türüne göre tüm zorbalık türlerinden davranışlar ile karşılaşma sıklıkları arasında anlamlı bir fark olduğu; öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile tüm zorbalık türleri arasında anlamlı bir fark olduğu yönündedir. Ayrıca cinsiyet değişkenine göre okul yöneticileri ve öğretmenlerin; öğrencilerin yaşadıkları fiziksel ve sözel akran zorbalığına ilişkin görüşlerinde anlamlı bir fark olduğu, duygusal ve cinsel zorbalık türlerinde anlamlı bir fark olmadığı; okulda gerçekleşen zorbalığın en sık “koridor”da görüldüğü belirtilmiştir. Ayrıca öğrencilerin zorbalığa başvurma nedenlerine, mevcut önleme stratejileri ve önlemeye yönelik önerilerine ilişkin görüşleri de yer almaktadır.

İrfaner (2009) *“Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin tutum ve görüşleri”* isimli doktora tezinde meslek liselerinde yaşanan zorbalık olaylarının boyutu, öğretmenlerin zorbalık olaylarına karşı tutumları ve öğrencilerin, okul yöneticilerinin ve rehberlik öğretmenlerinin zorbalık olayları ile ilgili görüşlerinin incelemiştir. Araştırmanın bulguları incelendiğinde; okul yöneticilerinin zorbalık kavramını sadece fiziksel eylem olarak algıladıkları, öğretmenlerin okulda yaşanan zorbalık olaylarını ciddiye almadıklarını, bu olayları kendi sorumluluklarında görmedikleri, öğrenci görüşleri incelendiğinde öğrencilerin zorbalıktan korktukları, zorbalığı sorunların bir

çözümü olarak gördükleri ancak zorbalık mağdurlarına da sempati besledikleri anlaşılmaktadır.

Kartal (2009) “*Öğretmen Adaylarının Uygulama Okullarındaki Zorbalıkla İlgili Değerlendirmeleri*” başlıklı çalışmasında 152 öğretmen adayına Colorado okul iklimi anketini uygulamıştır. Ayrıca “sizce öğrenciler neden zorbalığa maruz kalmaktadır?” sorusu da yöneltilmiştir. Araştırmadan çıkan sonuçlar şu şekildedir: (a) Her iki cins için de en sık rastlanan zorbalık tipi sözel zorbalıktır. Onu fiziksel zorbalık izlemektedir. (b) Dışlama türündeki zorbalıklar dışında, erkekler daha çok zorbalık davranışı göstermektedirler ve en çok fiziksel zorbalığa başvurumaktadırlar. (c) Zorbalık en çok sınıfta gerçekleşmektedir denilmiş, ancak en güvenli yerin de yine sınıf olduğu belirtilmiştir. (d) Öğrenciler zorbalığa uğradıklarını ilk sırada öğretmen adaylarına ikinci sırada öğretmenlerine üçüncü sırada da arkadaşlarına söylemektedirler. (e) Adaylar zorbalığa maruz kalma sebebi olarak en fazla “konuşma gücü” seçeneğini seçmişlerdir. (f) Öğretmen adaylarının %59,1’i öğretmen müdahalelerinin kısmen yeterli, %36,4’ü de yeterli olduğunu ifade etmiştir. Öğretmen müdahalelerini yetersiz bulanların oranı ise %4,5’tir.

Kartal ve Bilgin (2009) 545 öğrenci ve 87 öğretmenden oluşan bir gruba: “1- Okullarında yaşanan zorbalığın yaygınlığı nedir?”, “2- Zorbalığı yapanlar kimlerdir?”, “3- Zorbalık nerelerde yapılmaktadır?”, “4- Öğrenciler zorbalığa uğradığını kime söylemektedirler?” sorularını yönelterek topladıkları veriler öğrenciler ve öğretmenlerin konuyla ilgili algılarının farkını ortaya koymaktadır. (a) Öğretmenler en sık rastlanan zorbalık türünün %86,2 oranında fiziksel zorbalık olduğunu bildirirken öğrenciler %61,1 ile en çok sözel zorbalığa maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. (b) Öğrenciler zorbalığın en çok erkek öğrenciler tarafından yapıldığını söylerken öğretmenler grupların daha fazla zorbalığa başvurduğunu söylemektedirler. Grup seçeneği öğrencilerin en az tercih ettikleri seçenektir. (c) Hem öğrenci raporları hem de öğretmen raporları zorbalığın en çok bahçede yaşandığını ortaya koymaktadır ancak, öğrencilerden elde edilen bulgular ikinci olarak sınıfı gösterirken öğretmenlerinki koridorları işaret etmektedir. (d) Zorbalığa uğrayan öğrenciler zorbalığa uğradıklarını en çok “yakın arkadaşlarına” anlattıklarını söylerken öğretmenler “okuldaki bir yetişkine anlatırlar” demişlerdir.

Çubukçu ve Dönmez (2012) “İlköğretim Okul Yöneticilerinin Şiddet Türlerine Yönelik Görüşleri ve Şiddetle Başa Çıkma Yöntemleri” başlıklı araştırmalarında Çinkır ve Karaman-Kepenekçi’nin “Öğrenciler Arası Zorbalık” (2003) adlı çalışmalarından yola çıkarak okul yöneticilerinin okullardaki şiddet ve mücadele yöntemlerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırma sonucunda elde ettikleri sonuçlar şu şekildedir: (a) Öğrenciler arasında en sık görülen şiddet türü sözel şiddet olarak nitelendirilen laf atma, alay etme, lakap takma, küfür etme, iftira atma, tehdit etme, dedikodu yapma vb. davranışlardır. (b) Kadın yöneticiler fiziksel şiddet davranışlarına karşı erkek yöneticilere göre daha duyarlıdır. (c) Şiddet tanımlarına bakıldığında fiziksel şiddetin en yüksek frekansa sahip olduğu görülmektedir. Bunu “sözel şiddet”, “taciz” ve “acıklık” tanımlamaları izlemektedir. (d) Yöneticilerden 25’i “aile içi yaşanan şiddet”, 21’i “ailenin eğitimsizliği”, 20’si “görsel ve yazılı medya”, 17’si “bilgisayar ve internet”, 13’ü “iletişim eksikliği”, 10’u “okul çevresi”, 9’u “kuşak çatışması”, 8’i “öğrencilerin amaçsız olmaları”, 3’ü ise “sevgisizlik” yanıtlarıyla şiddetin nedenlerini açıklamışlardır. (e) Yöneticilerin şiddetle başa çıkma yöntemleri eğitim, okul ve öğrenci olmak üzere 3 başlık altında değerlendirilmiştir. Eğitim denildiğinde “anne-baba eğitimi”, okul denildiğinde “okul-veli işbirliği”, öğrenci bazında düşünüldüğünde ise “konuşma-uyarma” yöntemlerinin en çok tercih edilen yöntemler olduğu söylenmiştir.

Şahin, Demirağ ve Aykaç (2009) Trabzon il merkezinde 13 ayrı okuldan 13 anasınıfı öğretmenleriyle gerçekleştirdikleri “yarı yapılandırılmış görüşme” ile anasınıflarında yaşanan zorbaca davranışlara ilişkin öğretmenlerin algılarını incelemiş ve buna bağlı olarak zorbalığın nedenlerini ve zorbalığı önlemeye ilişkin görüşlerini almışlardır. Görüşmelerin analizinden çıkan sonuçlara göre öğretmenler en çok fiziksel şiddet içeren zorbalıklara vurgu yapmışlardır. Araştırmacılar bunun öğretmenlerin görev yaptıkları ilde yaşanan öğrenci merkezli olaylardan ve bu olayların gündemde kalma biçiminden kaynaklandığı yönünde görüş bildirmektedirler. Ayrıca öğretmenlerin zorbalığı tanımlarken “kaba kuvvet, hakkını şiddetle arama” gibi ifadeler kullanmalarını da konuyla ilgili yeterli bilgilerinin olmayışına yormuşlardır. Çalışmanın ulaştığı sonuçlardan biri de öğretmenlerin, okullardaki zorbaca davranışların nedenleri olarak, sosyo-ekonomik düzey, aile, görsel medya, ve çevre gibi faktörleri gördükleridir. Araştırmacılar yapılan görüşmeler sonucunda öğretmenlerin zorbalıkla baş etme konusunda yeterli donanıma sahip olmadıkları ve gerekli sorumluluğu üstlenmedikleri sonucuna varmışlardır.

Ayas ve Horzum (2011) bir hizmet içi eğitim için farklı illerden gelen 140 gönüllü ilköğretim öğretmeninin sanal zorbalık algılarını araştırmışlar ve bu algının cinsiyet, kıdem, yaş, branş ve sanal zorbalık amacıyla kullanılabilirlik araçların kullanım düzeyi ile ilişkisi olup olmadığını ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırmanın sonunda öğretmenlerin sanal zorbalık algıları cinsiyet, kıdem, yaş, branş ve sanal zorbalık amacıyla kullanılabilirlik araçların kullanım düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Öğretmenlerin sanal zorbalık algı ölçeğinde yer alan tüm maddeler ve toplam ortalama puanın yüksek olduğu sonucuna varan araştırmacılar, bu bulgunun daha önce yapılan araştırmalarla paralellik göstermediğini belirtmişler, sebebinin de öğretmenlerin aldıkları hizmet içi eğitim kapsamında teknolojinin olumlu ve olumsuz yönlerini içeren bilgiler verilmesi olabileceğini düşünmektedirler.

2.2.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Yoon ve Kerber (2003), “*Elementary teachers’ attitudes and intervention Strategies*” (ortaöğretim öğretmenlerinin tutum ve müdahale stratejileri) konulu çalışmalarında öğretmenlerin tutumlarını 6 adet örnek zorbalık durumu vererek öğretmenlerden bu tür davranışlara nasıl tepki vereceklerini yazmaları istemişlerdir. Ayrıca verilen durumların öğretmenler tarafından ne kadar ciddi bulunduğunu, bu tarz durumlara müdahalede ne kadar istekli olunduğunu, kurbanla ne kadar empati kurabileceklerini derecelendirilmesi istenmiştir. Çalışmanın sonuçları: (1) Öğretmenler sosyal dışlamanın daha az ciddi olduğunu düşünmekte ve fiziksel ve sözel zorbalık durumlarına nazaran müdahalede daha az istekli olduklarını belirtmektedirler. (2) Öğrencilerin sosyal dışlanması göz önüne alındığında, öğretmenler kurbanla daha az sempati duymakta ve müdahalede ya daha az istekli olmaktadır ya da seçtikleri müdahale davranışı daha yumuşak olmaktadır. Araştırmacılar bu sonuçlardan yola çıkarak öğretmenlerin doğrudan zorbalık davranışlarına daha ciddi bulduğu ve onlara müdahale etmeyi tercih ettikleri ve sosyal dışlama davranışını görmezden gelerek sınıfa bu davranışın müsamaha gösterilebilir ve izin verilir mesajını ilettikleri yorumunu yapmaktadırlar.

Craig, Henderson ve Murphy (2000), 116 öğretmen adayına, sırasıyla “Zorbalık Tutum Anketi”, “Duygusal Empati”, “Adil Dünya İnancı”, ve “Kişisel Nitelik Anketi” uygulayarak adayların zorbalığa dair tutum ve yaklaşımlarını araştırmışlardır. Bağlamsal faktörler olarak zorbalığın türü ve zorbalığa şahit olma durumu ele alınırken, kişisel faktörler olarak da cinsiyet, yaş, empati düzeyi, maskülen/feminen rol yönelimi (sex role orientation) ve adil dünya inancı incelenmiştir. Araştırmadan çıkan sonuca göre hem bağlamsal faktörler hem de kişisel faktörler aday öğretmenlerin zorbalığa dair tutumları üzerinde etkilidir. Fiziksel saldırganlık içeren davranışlar sözel saldırganlık içerenlere oranla 1- daha sıklıkla zorbalık olarak nitelendirilmişler, 2- daha ciddi görülmüş ve 3- müdahaleyi daha çok hak ettiği söylenmiştir. Ayrıca aday öğretmenler şahit olunan sözel saldırganlık ve dışlama davranışlarının daha çok zorbalık olarak görüleceğini ve onlara müdahale edileceğini bildirmişlerdir. Araştırmacılar tahminlerinin aksine biyolojik cinsiyetin, maskülen ya da feminen olma durumunun, adil dünya inancının öğretmenlerin zorbalığa karşı tutumlarıyla ilgili olmadığı sonucuna varmışlardır. Ancak empatinin önemli bir belirleyici olduğu söylenmiştir.

Wiggins (2001), zorbalıkla mücadele sürecinde öğretmenin rolü konulu çalışmasında iki soruya cevap bulmaya çalışmıştır: (1) Öğretmenler zorbalığı sınıflarında ve okullarında hangi oranda bir problem olarak görmektedir? (2) Öğretmenler zorbalık problemiyle baş etme konusunda fark yaratabilecek hangi müdahale davranışlarını önermektedirler? 6’sı “yılın öğretmeni” seçilmiş, 6’sı ise böyle bir unvana sahip olmayan 12 öğretmene yöneltilen 16 soruluk bir ankete verilen cevaplardan şu gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır: (a) 12 öğretmenden 7’si tanımlarında ‘tehdit’ kelimesini kullanmıştır. (b) Bütün öğretmenler okullarında zorbalığın mevcut olduğunu kabul ederken sadece 8’i sınıflarında zorbalık davranışlarının olduğunu söylemiştir. (c) Çoğu öğretmen zorbalığı önlemenin en etkili yollarından birinin pozitif bir sınıf iklimi oluşturmak olduğunu belirtmiştir. (d) “Sana nasıl davranılmasını istiyorsan sen de diğerlerine öyle davran” kuralının benimsetilmesi ve doğru davranışın ne olduğunun söylenmesinin etkili yöntemler olduğu vurgulanmıştır. (e) Öğretmenlerden 5’i okullarında “zorbalığa karşı sıfır tolerans” prensibinin benimsendiğini dile getirmiştir. (f) Öğretmenlerin 6’sı sınıftaki en önemli faktörlerinin bizzat kendilerinin birer örnek olması olduğunu söylemişlerdir.

Walsh (2005), zorbalık farklı eğitim düzeylerinde farklı algılanabileceği için ilkokul, ortaokul ve lisede çalışmakta olan 238 öğretmenin zorbalığa dair algılarını ve müdahale yöntemlerini araştıran bir araştırma yapmıştır. Araştırmadan çıkan sonuçlar şöyledir: (1) İlkokul öğretmenleri zorbalığı daha az ciddi bulmaktadır. (2) Öğretmenler zorbalığa daha çok erkek çocukların oluşturduğu grupların dahil olduğunu düşünmektedir. (3) Öğrenciler dikkat çekmek ve öz güvenlerini arttırmak için zorbalık yaparlar diye düşünmektedirler. (4) Okul bahçesi zorbalığın en az gerçekleştiği mekandır. En fazla ise koridorlarda gerçekleşmektedir. (5) Zorbalık en iyi kurban tarafından bildirilirse çözümlenebilir. Öğrenciler zorbalığı önlemede daha aktif olmalıdırlar. Herhangi bir zorbalık rapor edildiğinde öğretmenler zorbaya müdahale etme eğiliminde olmaktadır ve bu da kurbanı daha zor duruma sokması muhtemel diğer zorbalıklara yol açabilmektedir.

Bradshaw, Sawyer ve O'brennan (2007) 15185 öğrenci ve 1547 okul personeli (öğretmenler, okul psikologları ve rehberlik danışmanları) üzerinde yaptıkları geniş çaplı araştırmada, bu iki grubun zorbalık davranışı algısı ve zorbalığa müdahale tutumları arasındaki farkı amaçlamışlardır. Araştırmadan çıkan en çarpıcı sonuçlardan biri şudur: Okul personelinin %53'ü çocukken zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir. Zorbalığa maruz kaldığını bildirenler zorbalığın okullarında "ciddi" bir sorun olduğunu ve bir yetişkin olarak okullarında zorbalığa maruz kaldıklarını da bildirmişleridir. Ancak ilginç olan bu kişilerin çocukluklarında yaşadıkları deneyimlerinin okuldaki zorbalıkla baş etmelerinde etkililiklerini arttırmadığıdır. Dahası, bu deneyimlerin okulda kendini güvende hissetme ya da okula ait hissetme ve öğrencilerin öç alma duygularına karşı tutumlarıyla da bir ilişkisi yoktur. Çocukluk deneyimleri "Zorbalık hayatın herkesin deneyimlemesi gereken bir parçasıdır" önermesinin kabulüyle ilişkilidir.

Newman (1999), a) farkındalık b) zorbayı tanıma c) kurbanı tanıma d) sorumluluk alma e) kurbanı destek olma f) sınıfını zorbalıktan koruma g) kendini zorbalıktan koruma gibi yedi amaca hizmet eden zorbalıkla ilgili eğitim programının öğretmenlerin zorbalığa müdahale becerilerini arttırmada, onları kullanma becerisi geliştirmede, öğretmenin öz-yeterliliği ya da belirli öğrencilerle ilgilenmesindeki öz-yeterliliğini geliştirmede, sınıf içinde alınacak etkili önlemlerle zorbalığın azaltılmasında son derece yararlı olduğunu ortaya koyduğu çalışmada 15'i kontrol

grubuna ait 30 öğretmenle çalışmıştır. Araştırmanın sonunda, bu eğitimin öğretmenlerin zorbalığa müdahale yöntemlerine dair bilgilerini, bu yöntemleri kullanma oranlarını, etkililiğini, sınıflarında görülen zorbalık davranışı miktarını değiştiren, etkili bir yöntem olduğu ortaya çıkmıştır.

Wright (2005), öğretmenlerin, zorbalığı önleyici tedbirler ve zorbalığa karşı gösterilebilecek müdahale davranışlarını öğretmeye yönelik programlara katılmaya gönüllülük oranlarını araştırdığı çalışmasında, yaş, cinsiyet, kıdem, branş gibi özellikleri göz önüne almaksızın bütün öğretmenlerin bu tür programlara katılmaya gönüllülük oranların çok yüksek olduğunu tespit etmiştir. Araştırmacı çalışmasında Amerika'nın Virjinya eyaletindeki 376 ilköğretim öğretmeninden elde ettiği verileri kullanmıştır. Öğretmenlere üç bölümden oluşan bir anket sunulmuştur. Birinci bölümde demografik özellikler, ikinci bölümde türlü zorbalık davranışlarına müdahaleye dair eğitim isteği, üçüncü bölümde ise yorumlar alınmıştır.

Kehres (2004), öğretmenlerin ilişkisel zorbalık (relational bullying) algılarını ve bu tür zorbalığa yönelik müdahale davranışlarını ne gibi faktörlerin etkilediğini araştırdığı çalışmasında öğretmen özelliklerinin (okuttuğu sınıf, eğitim düzeyi, cinsiyeti ve yaşı), diğer çalışma arkadaşlarından göreceği desteğin, bu davranışların sıklığının, ya da öğretmenin demografik özelliklerinin müdahale davranışlarında bir değişiklik yaratıp yaratmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Kehres, 133 öğretmene yedi ayrı ilişkisel zorbalık senaryosu sunmuş ve bunların hangileri zorbalıktır diye sormuştur. Bunlar arasında üçünün (birini görmezden gelme ya da onunla konuşmama, oyun saatinde ya da faaliyet saatlerinde gruplarına almama, dedikodu çıkarma) öne çıktığı belirtilmiştir. Ayrıca sonuçlar davranışın sıklığının müdahalede en belirleyici sebep olduğu ortaya konmuştur. Yaş ve cinsiyet özelliklerine bakıldığında ise 40-49 yaş grubunun hem zorbalık davranışını tanımlamada hem de müdahalede en düşük oranlara sahip olduğu, bunun da öğretmenin tecrübesiyle, aldığı önleyici tedbirlerle veya düşük empati tutumuyla açıklanabileceği öne sürülmüştür. Her ne kadar kadın öğretmenlerin ilişkisel zorbalık davranışını tespit etme oranları daha yüksekse de, müdahale etme oranları erkek öğretmenlerden daha yüksek değildir. Araştırmacının bu duruma yorumu

şöyledir: Kadın öğretmenlerin zorbalık davranışı tespit edebiliyor olmaları bu tür davranışlarla nasıl baş edeceklerini biliyor oldukları anlamına gelmeyeblemektedir.

Beebout-Bladholm (2010), daha önce Jordan (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarıyla kendi sonuçlarını karşılaştırmıştır. Her bir zorbalık türünün öğelerini içeren 6 senaryo kullanarak verilerin toplandığı bu çalışmada her iki araştırmacının da amacı öğrenci zorbalığına karşı geliştirilen tepkilerin öğretmenin okul iklimi hakkındaki görüşleriyle öz yeterliliği arasındaki bağlantıyı saptamaktır. Araştırma sonucunda, zorbalık türleri göz önüne alındığında, fiziksel-sözel-ilişkisel zorbalık sıralamasının öğretmenlerin müdahaleye istekli oluş oranlarıyla benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Ancak araştırmacı Jordan'dan farklı olarak okul iklimiyle müdahale arasında önemli bir ilişki bulunmadığını, öğretmenin kurbanla kurduğu empatinin müdahaleyi belirleyen önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir.

John (2011), çalışmasında öğretmenlerin zorbalık davranışlarına gösterdikleri tepkilerin kendi geçmişlerindeki zorbalık vakalarıyla bir bağlantısı olup olmadığını araştırmaktadır. Rigby'nin "kurban'a karşı tutum ölçeği" ve Craig ve Murphy'nin "zorbalık tutumları anketi" dışında bir de öğretmenlerin yaşanmış zorbalık deneyimleri konulu bir röportajı çalışmasına dahil eden araştırmacı, anketleri cevaplayan öğretmenlerden yalnızca 9 tanesinin röportaj yapmayı kabul ettiğini ve hepsiyle de görüştüğünü belirtmektedir. 15 soruluk röportajdan çıkan sonuçlar şu şekildedir. 6 katılımcı zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. Her katılımcıda ortak olan öğe mücadeleyi kendi başlarına yürütmüş olmalarıdır. Bir yetiškine ihtiyaç duyulan durumlar bile olsalar kimseden yardım almamışlardır. John çalışmasında kişisel zorbalık deneyiminin zorbalıkla mücadelede ya da zorbalığa müdahalede son derece önemli bir faktör olduğunu, bu deneyimlerin öğrencilerle paylaşıldığı takdirde öğrencide öğretmeni tarafından anlaşıldığı hissi uyandıracağını ve sunulan çözümlerin daha inandırıcı olacağını savunmaktadır.

Ramsey (2010) de John (2011) gibi, öğretmenlerden röportaj yoluyla zorbalık hakkındaki görüşlerini toplamıştır. Ramsey (2010) şehir merkezinden en az 5 km

uzaklıkta olan 5 ayrı okuldan 13 öğretmenle çalıştığı araştırmasında, öğretmenlere karşılaştıkları zorbalık davranışlarını, bunlara yönelik ne yaptıklarını, okuldaki diğer birimlerin tutumlarını ve zorbalığı önleyici bir programın parçası olup olmadıklarını sormuştur. Öğretmenlerin çoğunun sözel ve sosyal zorbalığın öğrencinin öz güveninde ve öz saygısında açtığı derin izlere sebep olduğunu belirtmiştir. Fiziksel zorbalığın bu zorbalığa uğrayan tarafından geçici olarak algılandığını ve sözel ve sosyal zorbalığın ardından yaşanan bir zorbalık türü olduğunu söyleyen öğretmenler sosyal zorbalık sözel ve sosyal davranış zorbalıklarına müdahalenin ancak öğrencinin sevgisini ve güvenini kazanmışsanız bir yararı olduğuna da değinmişlerdir. Öğretmenlerin gözlemleri göstermiştir ki; daha içine kapanık, sessiz, küçük, hassas görünümlü olanlarla fiziksel birtakım farklılığı olanlar (değişik kıyafetleri saç stili ya da fiziksel özellikler gibi) daha çok zorbalığa maruz kalmaktadırlar.

Holt ve Keyes (2004), Wisconsin’de ilkokuldan liseye kadar 18 ayrı okulda 797 öğretmene ulaştıkları çalışmalarında zorbalığa karşı tutum, farklılıklara karşı tutum, kural koyma politikaları gibi okul iklimini yansıtan faktörleri araştırmak amacıyla katılımcılara demografik sorular dışında 50 soru sormuşlardır. Araştırmalarının sözel zorbalığa karşı tutuma vurgu yaptığını belirten araştırmacılar şu sonuçlara ulaşmışlardır: 1) Daha önceki araştırmaların aksine dalga geçme şeklindeki zorbalığa öğretmenler öğrencilerden daha fazla müdahale etmektedirler. 2) Yine daha önceki araştırmaların aksine araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğu öğrencilerin birbirine yönelik incitici davranışlarına nasıl müdahale edebilecekleri konusunda eğitilmiş olduklarını belirtmiş ve daha ileri düzeyde eğitim almaya da istekli olduklarını söylemişlerdir. 3) Daha önceki araştırmalar zorbalığa karşı tutumun cinsiyete göre farklılıklar gösterdiğini söylüyor olsa da bu çalışmada sözel zorbalık söz konusu olduğunda tutumun cinsiyet farkı gözetmediği anlaşılmaktadır. 4) Zorbalığa karşı tutum okul türüne göre değişiklik göstermektedir. Lise öğretmenleri ilkokul öğretmenlerine göre daha az müdahaleci olmaktadır. Bu da müdahale öğrencinin yaşı büyüdükçe müdahale azalır tezini doğrular niteliktedir. Öğretmenler yaşça büyük öğrencilerin küçüklere oranla daha az müdahaleye ihtiyaç duyduklarını düşünüyor olabilirler.

Bauman, Rigby ve Hoppa (2008), Amerika’da, öğretmenler ve rehber öğretmenlerle yaptığı çalışmada katılımcılara dolaysız bir zorbalık vakasını içeren bir senaryo verilmektedir ve bu vaka karşısında ne yapacakları sorulmaktadır. Araştırmacılar, kurbanla çalışma, zorbayla çalışma, görmezden gelme, diğer yetişkinleri dahil etmek ve zorbayı cezalandırma stratejilerini kapsayan 20 davranışı sıralayarak, katılımcılardan 5’li likert ölçeğine göre (1’den 5’e kadar) her bir stratejiyi numaralandırmalarını istemişlerdir. Sonuçlar, katılımcının görevi, cinsiyeti, daha önce zorbalıkla mücadele konulu bir eğitim alıp almadığı ve okulunda zorbalık karşıtı bir politika olup olmadığı bağımsız değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma bulgularından yola çıkarak, hem öğretmenlerin hem de rehber öğretmenlerin etkili cezaları savunmalarının Amerika’daki öğretmenlerin cezasız stratejilere pek de aşına olmadıklarından kaynaklandığı yorumunu yapan araştırmacılar; cezanın yüksek zarar seviyesine sahip zorbalık davranışlarında başvurulabilecek bir yöntem olduğunu ancak kendilerinin örnek olarak verdikleri durumun bu tarz bir örnek olmadığını eklemektedirler. Anketi yanıtlayan eğitimcilerden %86’sının zorbalığı önleyici yöntemler konusunda hiçbir eğitim almaması ve % 42’sinin zorbalık karşıtı politikaya sahip olmayan okullarda çalışmakta olması da bir diğer çarpıcı bulgudur.

Bush (2009), zorbalığa müdahale davranışlarında bireysel ve örgütsel faktörlerin rolünü araştırmıştır. Bush bireysel faktörler olarak öğretmenin cinsiyetini, hizmet yılını, hangi sınıfı okuttuğunu ve zorbalığı ciddiye alış oranını kastederken; örgütsel faktörler olarak da okul politikasını, hizmet içi eğitimi ve yönetim desteğini kastetmektedir. Bulguları özetlediği bölümde Bush, öğretmenlerin fiziksel zorbalığa sözel ve sosyal zorbalıktan daha çok müdahale ettiklerini ve müdahale etmekteki isteklerinin durumun ciddiyetiyle ilgili algılarıyla doğru orantılı olmasının hiç de şaşırtıcı olmadığını belirtmiştir. Ayrıca araştırmacının ulaştığı sonuçlardan biri de ortaokul ve lise öğretmenlerinin ilişkisel zorbalığa müdahale etme oranlarının ilkökul öğretmenlerine oranla daha yüksek olduğudur.

Shur (2006), 209 kadın öğretmene Craig ve diğerlerinin (2000) hazırladığı zorbalık tutum anketinden uyarladığı versiyonu uygulamıştır. Orijinalinden farklı olarak Shur 12 senaryoyu 6 kız 6 erkek öğrencinin birbirine uyguladıkları zorbalıklar

olarak göstermiştir. Orijinalinde her bir durum için 3 soru sorulurken (sizce bu durum ne kadar ciddi, müdahale olasılığınız nedir ve sizce bu bir zorbalık mıdır) Şur bunlara ek olarak, pilot çalışmasında açık uçlu bir soru olarak yönelttiği bu durumda ne yapardınız sorusunun cevaplarını da 14 ayrı strateji olarak sormaktadır. Katılımcıların 5’li likert ölçeğine göre sıralandırması istenen davranışların kimisinde senaryoda geçen ve öğrencilerin cinsiyetlerini ayırtırmak için kullanılan isimler yer almıştır. Bunda amaç öğretmenin zorbaya mı yoksa kurbanı mı yoksa her ikisine yönelik mi bir davranış sergilediğini görebilmektir. Çalışmanın sonucunda; 1- öğretmenlerin zorbalık davranışlarına müdahale etmeye istekli oldukları ancak sözel ve şahit olunan davranışlara müdahale oranının daha yüksek olduğu, 2- öğretmenlerin müdahale olasılığının olaya karışan öğrencilerin cinsiyetine göre anlamlı bir değişiklik içermediği, 3- kıdemin ve müdahale olasılığın direkt bir ilişkisi olmadığı, 4- kullandıkları müdahale stratejilerinin şahit olma durumlarına ve zorbalığın türüne göre değişiklik gösterdiği belirtilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1 YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama teknikleri, verilerin analizinde kullanılan istatistiksel teknikler açıklanmıştır.

3.1.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırma ilköğretim okullarında görev yapan öğretmen ve yöneticilerin öğrenci zorbalığına ilişkin tutumlarını ve tercih ettikleri müdahale davranışlarını inceleyen betimsel tarama türünde bir araştırmadır. Bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalara tarama (survey) araştırması denir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Önemli olan onu uygun bir biçimde “gözleyip” betimlemektir (Karasar, 2000). Betimleme ise bir ortamı, olayı, varlığı, imgeyi ve kavramı özel niteliklerini canlandıracak biçimde yazı ya da sözle anlatmaktır (Arıkan, 2011).

Bu araştırmada öğretmen ve yöneticilerden veri toplamak amacıyla hem nitel hem nicel araştırma yöntemleri kullanılarak, iki farklı çalışma yapılmıştır. Birinci çalışmada, ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin tutumlarını ve müdahale davranışlarını belirlemeye yönelik altı zorbalık senaryosu ve her bir senaryo için 4 sorudan oluşan, ayrıca öğretmenlerin cinsiyet, mesleki kıdem, branş ve çalıştıkları okulun sosyo-ekonomik düzeyini belirlemeyi amaçlayan sorulardan oluşan bir anket kullanılmıştır. İkinci çalışmada ise okul yöneticilerinin akran zorbalığı ve zorbalıkla mücadeleyle ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla 10 açık uçlu sorudan oluşan bir görüşme formu kullanılmıştır.

3.1.2 Çalışma I

Bu bölümde öğretmenlerle yapılan çalışmanın evreni, örnekleme, veri toplama araçları ve toplanan verilerin analizi üzerinde durulmuştur.

3.1.2.1 Evren ve Örneklem

Araştırmanın birinci uygulamasının evrenini 2011-2012 eğitim öğretim yılında Malatya ili merkez ilçe sınırları içinde yer alan ilköğretim okullarında görevlerini sürdürmekte olan öğretmenler oluşturmaktadır. Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğünün 2011-2012 eğitim-öğretim yılı istatistik verilerine göre, Malatya ili şehir merkezi içerisinde 83 resmi ilköğretim okulu bulunmakta ve bu okullarda toplam 3286 öğretmen görev yapmaktadır.

Araştırmanın bu uygulamasının örneklemini ise Malatya ili merkez ilçe sınırları içinde yer alan ilköğretim okulları oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem seçiminde, araştırmacının olanakları, araştırmanın tamamlanabilmesi için gerekli süre ve evrenin temsil edilebilirliği sınırlılıkları göz önünde bulundurularak, çalışma, birbirine yakın okullarda çalışan öğretmenlerle yürütülmüştür. Veri toplama araçları, o esnada okulda bulunan ve yanıtlamayı kabul eden öğretmenlere dağıtılmıştır. Araçlar toplandıktan sonra eksiksiz ve hatasız yanıtlanan anketler değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmada 188'i kadın (%53.3) 165'i erkek (%46.7) olmak üzere toplam 353 öğretmenden elde edilen veriler analize dahil edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin bağımsız değişkenlere göre dağılımı Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo5:

Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyet, Mesleki Kıdem, Branş Ve Çalıştıkları Okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyine Göre Dağılımlarını Gösteren Frekans Ve Yüzde Değerleri

Değişken	Secenekler	<i>f</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Kadın	188	53,3
	Erkek	165	46,7
Mesleki Kıdem	1-9 Yıl	61	17,3
	10-19 Yıl	136	38,5
	20 ve üzeri Yıl	156	44,2
Branş	Sınıf Öğretmeni	167	47,3
	Branş Öğretmeni	186	52,7
Okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyi (SED)	Üst	33	9,3
	Orta	262	74,2
	Alt	58	16,4
Toplam		353	100.00

Tabloda da görüldüğü üzere öğretmenlerin 61'i (%17,3) 1-9 yıl, 136'sı (%38,5) 10-19 yıl ve 156'sı (%44,2) 20 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahiptir. Araştırmaya katılan öğretmen grubunun yaklaşık yarısının 20 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olması beklendik bir durumdur, çünkü çalışma evreni il merkezindeki okullarda çalışan öğretmenlerden meydana gelmektedir. Ülkenin büyük bir kısmında il merkezlerinde kıdemli öğretmenlerin çoğunlukta olduğu bilinmektedir.

Öğretmenlerin branşlarına bakıldığında 167 sınıf öğretmenin (%47,3), 186 branş öğretmenin (%52,7) araştırmaya katıldığı görülmektedir.

Öğretmenlerin çoğunluğu orta sosyo-ekonomik düzeye sahip okullarda çalıştıklarını söylemektedir (262, %74,2). Üst sosyo-ekonomik düzeye sahip okullarda çalıştığını söyleyen öğretmenlerin sayısı 33 (% 9,3), alt sosyo-ekonomik düzeye sahip okullarda çalıştığını söyleyen öğretmenlerin sayısı ise 58'dir (%16,4). Okulların sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin değerlendirme veri toplama aracında yer alan ve öğretmenlerce cevaplanan "Okulunuzun bulunduğu çevrenin size göre sosyo-ekonomik

düzeyi nedir? (Üst SED-Orta SED-Alt SED) sorusuna verilen cevaplara göre yapılmıştır.

3.1.2.2 Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğretmenlerin zorbalığa dair tutumlarını tespit etmek için bir anket kullanılmıştır. Öğretmenler için kullanılan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara cinsiyetleri, kıdemleri, branşları ve çalıştıkları okulun sosyo-ekonomik düzeylerine ilişkin sorular sorulmuştur. İkinci bölümde ise fiziksel, sözel ve sosyal zorbalık türlerinin her birinden ikişer tane olmak üzere toplam 6 zorbalık senaryosu kullanılmıştır. Senaryolar Yoon ve Kerber'in (2003) Craig, Henderson ve Murphy'den (2000) uyarladığı "Uyarlanmış Zorbalık Tutum Anketinde" yer alan senaryoların Türkçeye uyarlanmış halidir.

Zorbalık Tutum Anketi (The Bullying Attitude Questionnaire): Craig, Henderson ve Murphy (2000) tarafından stajyer öğretmenlerin zorbalık tanımlarını, zorbalığın ciddiyetine dair algılarını ve zorbalığa müdahale etme ihtimallerini ölçmek amacıyla geliştirilen anket üç tür zorbalık davranışına ait (fiziksel, sözel, sosyal) altışar senaryodan oluşmaktadır. Bu senaryolar her bir tür için şahit olunmuş üç zorbalık örneği ve şahit olunmamış üç zorbalık örneği olarak düşünülmüştür. Ankette toplamda on sekiz senaryo kullanılmıştır. Araştırmacılar, senaryoları hazırlarken Olweus'un zorbalık tanımındaki olumsuz davranış, güç dengesizliği ve zaman içindeki tekrar öğelerine vurgu yapmışlardır. Olumsuz davranış kurbanın çektiği acıyla belirtilmiştir. Güç dengesizliği yaşça büyük çocukların kendilerinden daha küçük olanlara sebepsiz saldırması şeklinde gösterilmiştir. Davranıştaki tekrar ise kurbanın söz konusu davranışa daha önce de defalarca maruz kaldığının ima edilmesiyle belirtilmiştir. Her bir senaryodan sonra a) Bu çatışma ne kadar ciddidir? b) Bu duruma müdahale olasılığınız nedir? c) Bu durum zorbalık mıdır? soruları sorulmuş, ilk iki soruyu katılımcıların 5'li likert ölçeğine göre puanlamaları, üçüncü soruyu ise evet-hayır cevaplarından birini seçerek cevaplamaları istenmiştir.

Uyarlanmış Zorbalık Tutum Anketi (The Bullying Attitude Questionnaire – Modified): Yoon ve Kerber'in (2003) kullandığı bu anket Zorbalık Tutum Anketinden yola çıkılarak hazırlanmıştır (Craig vd, 2000). Anket, öğretmenlerin a) zorbalığın ciddiyetine dair algısını, b) müdahale ihtimallerini, c) kurbanı karşı duydukları empatiyi

ve d) kullanacakları müdahale stratejisini değerlendirmek için kullanılmıştır. Araştırmacılar orijinal anketten ikisi sözel ikisi fiziksel ikisi sosyal zorbalık örneği içeren altı senaryo kullanmışlardır. Senaryolar yalnızca şahit olunan durumlar seçilerek uyarlanmıştır. Senaryolar herhangi bir yönlendirmeye meydan vermemek için karışık olarak sıralanmıştır.

Bu araştırmada Yoon ve Kerber'in kullandığı altı senaryo kullanılmıştır. Senaryolar öncelikle araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilmiş, sonra da bu çeviri farklı üç İngilizce öğretmeninin çevirisiyle karşılaştırılmıştır. Senaryoların istenilen mesajı verip vermediği, eğitim bilimleri ve akran zorbalığı konusunda uzman akademisyenlerin görüşüne sunulmuş, akademisyenlerin de önerileri göz önünde bulundurularak, çeviri son halini almıştır.

Bu araştırmada öğretmenlere senaryolarla ilgili dört soru yöneltilmiştir. İlk ikisi (a) Bu durum sizce ne kadar ciddidir? (b) Bu duruma müdahale etme olasılığınız nedir? 5'li likert ölçeğine göre oluşturulmuştur. Üçüncüsünde (c) Sizce bu bir zorbalık mıdır? Evet ya da Hayır cevaplarından birinin işaretlenmesi beklenmiştir. Dördüncü soru da ise (d) Böyle bir davranışla karşılaştığınızda ne yaptınız? Katılımcıların altı müdahale davranışını en çok tercih edilenden en az tercih edilene doğru sıralamaları istenmiştir. Ankette yer alan müdahale davranışları Yoon ve Kerber'in (2003) çalışmalarında kullandıkları stratejilerdir. Ancak, bu stratejilerden "sınıfta kuralları tartıştım" içerikli olanın yerine "mağdur öğrenciye zorba öğrenci karşısında daha sağlam durmasını söyledim" seçeneği getirilmiştir. Bunun yapılmasındaki amaç, tercih edilen müdahale davranışında mağdura dair herhangi bir girişim olup olmadığını tespit etmektir. Senaryolar herhangi bir hiyerarşik sıra gözetilmiş gibi görünmesin diye sözel zorbalık, fiziksel zorbalık, fiziksel zorbalık, sosyal zorbalık, sözel zorbalık, sosyal zorbalık şeklinde rastgele sıralanmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu Ek 2'de sunulmuştur.

3.1.2.3 Verilerin Analizi

Öğretmenlere uygulanan anketle elde edilen veriler SPSS 17.0 paket programıyla çözümlenmiştir. Bulgular araştırmanın amacına uygun olarak tablolar halinde sunulmuştur. Yapılan istatistiksel işlemler şöyledir:

1- Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet, mesleki kıdem, branş ve çalıştıkları okulun sosyo-ekonomik düzeyi değişkenlerine göre dağılımları tespit edilmiştir.

2- Bazı veriler, yapılacak olan Ki-Kare istatistiksel analizinin varsayımlarından biri olan ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’ kuralına uygun bir hale getirebilmek üzere birleştirilmiştir (Güngör ve Bulut, 2008). Buna göre, öğretmenlerin mesleki kıdemleri 1-9, 10-19, 20 ve üzeri; branşları ise Sınıf ve Branş olacak şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca zorbalık senaryolarına ait birinci ve ikinci sorularda da düzenlemeye gidilmiştir. Birinci sorudaki “ciddi değil ve az ciddi” seçenekleri, ikinci sorudaki “kesinlikle müdahale etmem ve nadiren müdahale ederim” seçenekleri analiz aşamasında birleştirilmiştir. Yapılan birleştirmeler sonucunda yine de kurala uygun hale gelmeyen hücreler tabloların altında gösterilmiştir.

3- Araştırmaya katılan öğretmenlerin zorbalık türlerini ne kadar ciddiye aldığına, anketteki örnek zorbalık davranışlarına müdahale etme düzeylerine, hangi örnek davranışları zorbalık olarak görüp hangilerini görmediğine dair verilerin bağımsız değişkenlere göre yüzde ve frekansları alınmış, Ki-kare değerleri hesaplanmıştır.

4- Araştırmaya katılan öğretmenlerin örnek zorbalık davranışlarıyla karşılaştıklarında tercih edecekleri müdahale davranışlarını tespit etmek için verilerin yüzde ve frekansı alınmış, öğretmenlerin cinsiyetine, mesleki kıdemlerine, branşlarına ve çalıştıkları okulun sosyo-ekonomik düzeyine göre en az ve en çok tercih edilen müdahale davranışları belirlenmiştir.

3.1.3 Çalışma II

Bu bölümde okul yöneticileriyle yapılan uygulamanın çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizinde izlenen yolların neler olduğu yer almaktadır.

3.1.3.1 Çalışma Grubu

Malatya ilindeki 83 resmi ilköğretim okulunda 2011-2012 eğitim öğretim yılında görev yapmakta olan okul yöneticilerinden yalnızca biri kadın 21 yönetici anket sorularına cevap vermeyi kabul etmiştir. Çalışmada, okul yöneticilerinin okullarında gerçekleşen zorbalık olaylarıyla ilgili genel görüşleri alınmak istendiğinden, demografik özelliklere yer verilmemiştir.

3.1.3.2 Veri Toplama Araçları

Okul yöneticilerine ait veriler, araştırmacının alan yazın taramasından elde ettiği bilgiler doğrultusunda, araştırmanın temel amaçlarına hizmet edeceği düşünülen açık uçlu 10 soruluk “*Okul Yöneticilerinin Zorbalığa İlişkin Görüşleri Görüşme Formu*” okul yöneticilerine dağıtılıp ileriki bir tarihte toplanması yoluyla elde edilmiştir. Sorular daha çok okullarda yaşanan öğrenci zorbalığıyla mücadele ve bu tür davranışlara karşı kullanılan müdahale stratejilerine odaklanmıştır. Anketteki ilk dört soru okul yöneticilerinin zorbalık tanımlarını ve zorbalıkla ilgili algılarını araştırmaktadır. 5., 6. ve 7. sorularla okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarıyla baş etmede kullandıkları yöntemler tespit edilmeye çalışılmıştır. 8. ve 9. sorular zorbalığın okullarda bir problem olmaktan çıkması ve önlenmesi için neler yapılabileceğine dair görüşler sorulmuş ve son olarak ise araştırmaya katkısı olacağı düşünülen görüşlerin yazılması istenmiştir. Araştırmada kullanılan görüşme formu Ek 3’te sunulmuştur.

3.1.3.3 Verilerin analizi

Nitel araştırmaların analizinde, genellikle istatistiksel analizler yerine betimlemeler kullanılır (Büyüköztürk vd., 2012). Bu çalışmada da anketlerden elde edilen yazılı veriler araştırmaacı tarafından çözümlenmiştir. Veriler çözümlenirken öncelikle her yöneticinin her soruya cevabı alt alta sıralanmış ve en fazla vurgu yapılan öğeler tespit edilmiştir. Veriler alt problemlere uygun şekilde üç ana başlık altında sınıflandırılmıştır:

- 1- Okul yöneticilerinin zorbalık tanımları.
- 2- Okul yöneticilerinin zorbalık davranışlarına karşı sergiledikleri müdahale davranışları.
- 3- Okul yöneticilerinin zorbalıkla mücadele amacıyla benimsedikleri yöntemler.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde verilerden elde edilen bulgulara yer verilmiş ve bu bulgular alt problemlere uygun şekilde yorumlanmıştır. İlk dört alt problemin bulguları ‘**Çalışma I- Uyarlanmış Zorbalık Tutum Anketi**’ yoluyla elde edilen verilerden, diğerleri ise ‘**Çalışma II- Okul Yöneticilerinin Zorbalığa İlişkin Görüşleri**’ başlıklı görüşme formu ile elde edilen verilerden yola çıkılarak bulunmuştur.

4.1. Çalışma I

Bu bölümde öğretmenlere uygulanan ‘*Uyarlanmış Zorbalık Tutum Anketi*’nden elde edilen veriler ışığında belirlenmiş bulgulara yer verilecektir.

4.1.1. Birinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Araştırmanın birinci alt problemi “Öğretmenler bir davranışın zorbalık olup olmadığını ayırt edebilmekte midirler?” olarak belirlenmiştir. Bu alt probleme ilişkin bulgular şunlardır:

Tablo 6:

Sözel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sözel Zorbalık 1				χ^2	P
		Evet		Hayır			
		f	%	F	%		
Cinsiyet	Kadın	151	80,3	37	19,7	1,072	,300
	Erkek	125	75,8	40	24,2		
	Toplam	276	78,2	77	21,8		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	47	77	14	23	1,578	,454
	10-19 Yıl	111	81,6	25	18,4		
	20 ve üzeri Yıl	118	75,6	38	24,4		
	Toplam	276	78,2	77	21,8		
Branş	Sınıf	132	79	35	21	,136	,712
	Branş	144	77,4	42	22,6		
	Toplam	276	78,2	77	21,8		
SED	Üst	29	87,9	4	12,1	2,012	,366
	Orta	202	77,1	60	22,9		
	Alt	45	73,2	13	22,4		
	Toplam	276	78,2	77	21,8		

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sözel zorbalık 1 örneğinde bahsedilen durumu %78,2 oranında bir zorbalık olarak gördükleri Tablo 6’da gösterilmektedir.

Bulgular cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde kadın öğretmenlerin bu tür bir davranışı %80,3 oranında zorbalık olarak değerlendirdiği görülmektedir. Bu oran erkek öğretmenlerde %75,8’dir.

Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde %81,6’lık bir oranla 10-19 yıllık öğretmenlerin diğer gruptakilere göre daha yüksek bir oranla söz konusu davranışı zorbalık olarak gördükleri görülmektedir.

Bulgular branş değişkeni açısından incelendiğinde bu örnekte bahsedilen davranışı zorbalık olarak değerlendirme oranları sınıf ve branş öğretmenlerinin benzer oranlara sahip olduğu görülmektedir (%77-%79).

Bulgular öğretmenlerin görev yaptıkları okulların SED’lerine göre incelendiğinde ise Üst SED okullarda görev yapan öğretmenler %87,9 oranıyla “evet” cevabı verdikleri görülmektedir.

Bütün değişkenler alt boyutlarıyla birlikte ele alındığında, bu örnekte verilen zorbalık davranışını zorbalık olarak değerlendirme konusunda boyutlar arasında manidar bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 7:
Sözel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sözel Zorbalık 2				χ^2	P
		Evet		Hayır			
		f	%	f	%		
Cinsiyet	Kadın	187	99,5	1	,5	7,736	,005*
	Erkek	156	94,5	9	5,5		
	Toplam	343	97,2	10	2,8		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	60	98,4	1	1,6	1,92	,579
	10-19 Yıl	133	97,8	3	2,2		
	20 ve üzeri Yıl	150	96,2	6	3,8		
	Toplam	343	97,2	10	2,8		
Branş	Sınıf	163	97,6	4	2,4	,221	,639
	Branş	180	96,8	6	3,2		
	Toplam	343	97,2	10	2,8		
SED	Üst	33	100	0	,0	1,566	,457
	Orta	253	96,6	9	3,4		
	Alt	57	98,3	1	1,7		
	Toplam	343	97,2	10	2,8		

*p < 0,05

Araştırmaya katılan öğretmenlerin neredeyse tamamının sözel zorbalık 2 örneğinde bahsedilen durumu zorbalık olarak gördükleri Tablo 7’de belirtilmektedir (%97,2).

Bulgular cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde kadın öğretmenlerin bu tür bir davranışı %99,5, erkek öğretmenlerin ise %94,5 oranında zorbalık olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde üç grup arasında büyük bir fark olmadığı görülmektedir. Aynı durum branş değişkeni açısından da geçerlidir.

Bulgular öğretmenlerin görev yaptıkları okulların SED’lerine göre değerlendirildiğinde ise Üst SED okullarda görev yapan öğretmenlerin tamamının “evet” cevabı vermiş olmaları önemlidir.

Bütün değişkenler alt boyutlarıyla birlikte ele alındığında, cinsiyet değişkenine ait bulguların işaret ettiği farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Bu örnekte verilen sözel zorbalık davranışını zorbalık olarak değerlendirme konusunda diğer değişkenler arasında manidar bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 8:
Fiziksel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Fiziksel Zorbalık 1				χ^2	P
		Evet		Hayır			
		f	%	f	%		
Cinsiyet	Kadın	182	96,8	6	3,2	3,025	,082
	Erkek	153	92,7	12	7,3		
	Toplam	335	94,9	18	5,1		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	60	98,4	1	1,6	2,064	,356
	10-19 Yıl	129	94,9	7	5,1		
	20 ve üzeri Yıl	146	93,6	10	6,4		
	Toplam	335	94,9	18	5,1		
Branş	Sınıf	156	93,4	11	6,6	1,450	,229
	Branş	179	96,2	7	3,8		
	Toplam	335	94,9	18	5,1		
SED	Üst	33	100	0	,0	2,650	,266
	Orta	246	93,9	16	6,1		
	Alt	56	96,6	2	3,4		
	Toplam	335	94,9	18	5,1		

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin neredeyse tamamının fiziksel zorbalık 1 örneğinde bahsedilen durumu zorbalık olarak gördükleri görülmektedir (%94,9).

Bulgular cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde kadın öğretmenlerin bu tür bir davranışı %98,4, erkek öğretmenlerin ise %94,9 oranında zorbalık olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde 20 yıl ve üzeri yıllık öğretmenlerin %93,6 ile en düşük 1-9 yıllık öğretmenlerin ise %98,4 ile en yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

Bulgular branş değişkeni açısından incelendiğinde sınıf öğretmenleri ile branş öğretmenleri arasında bu tür zorbalık davranışını zorbalık olarak görme konusunda sınıf öğretmenleri %93,4, branş öğretmenleri ise %96,2 oranında “evet” cevabı vermişleridir.

Bulgular öğretmenlerin görev yaptıkları okulların SED’lerine göre incelendiğinde, Üst SED okullarda görev yapan öğretmenlerin tamamı “evet” cevabı

vermiş olmaları önemlidir. Bu oranları %96,6 ile Alt SED okulların öğretmenleri izlemektedir.

Bütün değişkenler alt boyutlarıyla birlikte ele alındığında, bu örnekte verilen zorbalık davranışını zorbalık olarak değerlendirme konusunda değişkenler arasında manidar bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 9:

Fiziksel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Fiziksel Zorbalık 2				χ^2	P
		Evet		Hayır			
		f	%	f	%		
Cinsiyet	Kadın	178	94,7	10	5,3	1,390	,238
	Erkek	151	91,5	14	8,5		
	Toplam	329	93,2	24	6,8		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	55	90,2	6	9,8	1,489	,475
	10-19 Yıl	129	94,9	7	5,1		
	20 ve üzeri Yıl	145	92,9	11	7,1		
	Toplam	329	93,2	24	6,8		
Branş	Sınıf	156	93,4	11	6,6	,022	,881
	Branş	173	93	13	7		
	Toplam	329	93,2	24	6,8		
SED	Üst	29	87,9	4	12,1	2,256	,324
	Orta	247	94,3	15	5,7		
	Alt	53	91,4	5	8,6		
	Toplam	329	93,2	24	6,8		

Araştırmaya katılan öğretmenlerin fiziksel zorbalık 2 örneğinde bahsedilen durumu ne oranda zorbalık olarak gördükleri Tablo 9’da gösterilmektedir (%93,2).

Bulgular cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde kadın öğretmenlerin bu tür bir davranışı %94,1, erkek öğretmenlerin ise %91,5 oranında zorbalık olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde üç grup arasında en düşük değerin %90,2 ile 1-9 yıllık öğretmenlere ait olduğu görülmektedir.

Bulgular branş değişkeni açısından incelendiğinde alt boyutlar arasında büyük bir fark olmadığı görülmektedir. Her iki grup da %93 oranında “evet” cevabı vermiştir.

Bulgular öğretmenlerin görev yaptıkları okulların SED’lerine göre incelendiğinde ise tablo şu şekildedir: Orta SED okullarda görev yapan öğretmenlerin

%94,3'ü senaryoda bahsedilen davranışı zorbalık olarak değerlendirmektedir. Bu oran diğer grupların oranından fazladır.

Bütün değişkenler alt boyutlarıyla birlikte ele alındığında, bu örnekte verilen zorbalık davranışını zorbalık olarak değerlendirme konusunda değişkenler arasında manidar bir farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo 10:

Sosyal Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sosyal Zorbalık 1				χ^2	P
		Evet		Hayır			
		f	%	F	%		
Cinsiyet	Kadın	116	61,7	72	38,3	10,796	,001*
	Erkek	73	44,2	92	55,8		
	Toplam	189	53,5	164	46,5		
Mesleki Kıdem	1-9 Yıl	36	59	25	41	1,056	,590
	10-19 Yıl	73	53,7	63	46,3		
	20 ve üzeri Yıl	80	51,3	76	48,7		
	Toplam	189	53,5	164	46,5		
Branş	Sınıf	92	55,1	75	44,9	,306	,580
	Branş	97	52,2	89	47,8		
	Toplam	189	53,5	164	46,5		
SED	Üst	16	48,5	17	51,5	6,699	,035*
	Orta	133	50,8	129	49,2		
	Alt	40	69,0	18	31,0		
	Toplam	189	53,5	164	46,5		

*p < 0,05

Tablo10 incelendiğinde sosyal zorbalık 1 örneğinin katılımcıların ancak yarısı tarafından zorbalık olarak nitelendirildiği görülmektedir (%53,5).

Bulgular cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde kadın öğretmenlerin bu tür bir davranışı %61,7, erkek öğretmenlerin ise %44,2 oranında zorbalık olarak değerlendirdiği görülmektedir. Yapılan Ki-kare anlamlılık testinden çıkan sonuca göre bu fark manidardır denilebilir.

Mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde 20 yıl ve üzeri yıllık öğretmenlerin %51,3 ile en düşük 1-9 yıllık öğretmenlerin ise %59 ile en yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmenleri ile branş öğretmenleri arasında da bu tür zorbalık davranışını zorbalık olarak görme konusunda fazla bir fark görülmemektedir. Sınıf öğretmenleri %55,1, branş öğretmenleri ise %52,2 oranında “evet” cevabı vermişlerdir.

Bulgular öğretmenlerin görev yaptıkları okulların SED’lerine göre ise tablo şu şekildedir: Üst SED okullarda görev yapan öğretmenlerin %48,5’i “evet” cevabı vermişlerdir. Bu oran diğer gruplardan daha düşüktür. Alt SED okulların öğretmenleri ise %69 oranında “evet” demişlerdir. SED değişkeni açısından incelendiğinde sosyal zorbalık 1 örneğini zorbalık olarak değerlendirme manidar bir fark arz etmektedir denilebilir.

Bütün değişkenler alt boyutlarıyla birlikte ele alındığında, bu örnekte verilen zorbalık davranışını zorbalık olarak değerlendirme konusunda cinsiyet ve görev yapılan okulun SED’i açısından değişkenler arasında manidar bir farklılık tespit edilmiştir (p: 0,001/ p: 0,035).

Tablo 11:

Sosyal Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Zorbalık Olarak Değerlendirilip Değerlendirilmemesine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sosyal Zorbalık 2				χ^2	P
		Evet		Hayır			
		f	%	F	%		
Cinsiyet	Kadın	140	74,5	48	25,5	1,868	,172
	Erkek	112	67,9	53	32,1		
	Toplam	252	71,4	101	28,6		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	44	72,1	17	27,9	5,628	,060
	10-19 Yıl	106	77,9	30	22,1		
	20 ve üzeri Yıl	102	65,4	54	34,6		
	Toplam	252	71,4	101	28,6		
Branş	Sınıf	119	71,3	48	28,7	,003	,959
	Branş	133	71,5	53	28,5		
	Toplam	252	71,4	101	28,6		
SED	Üst	28	84,8	5	15,2	5,225	,073
	Orta	179	68,3	83	31,7		
	Alt	45	77,6	13	22,4		
	Toplam	252	71,4	101	28,6		

Tablo 11 incelendiğinde sosyal zorbalık 2 örneğinin diğer örnekten daha fazla zorbalık olarak algılandığı görülmektedir (%71,4).

Bulgular cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde kadın öğretmenlerin bu tür bir davranışı %74,5, erkek öğretmenlerin ise %67,9 oranında zorbalık olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde 20 yıl ve üzeri yıllık öğretmenlerin %65,4 ile en düşük 10-19 yıllık öğretmenlerin ise %77,9 ile en yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmenleri ile branş öğretmenleri arasında da bu tür zorbalık davranışını zorbalık olarak görme konusunda fazla bir fark görülmemektedir. Sınıf öğretmenleri %71,3, branş öğretmenleri ise %71,5 oranında “evet” cevabı vermişlerdir.

Bulgular öğretmenlerin görev yaptıkları okulların SED’lerine göre incelendiğinde Orta SED okullarda görev yapan öğretmenlerin %68,3’ü “evet” cevabı verdikleri görülmektedir. Bu oran diğer gruplardan daha düşüktür. Üst SED okulların öğretmenleri ise %84,8 oranında “evet” demişlerdir.

Bu zorbalık örneğinde değişkenlerden elde edilen veriler, değişkenler arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Bu oranlara bakıldığında fiziksel zorbalık türündeki davranışların zorbalık olarak nitelendirildiğini gösteren cevaplar her iki cinsiyette de %90’ları aşarken, sosyal zorbalık türünde özellikle erkek öğretmenlerde neredeyse yarı yarıya bir orana işaret etmektedir. Alanyazında öğretmenlerin hangi davranışları zorbalık olarak gördüğüne ilişkin birçok araştırma vardır. Bu araştırmaların çoğu öğretmenlerin dışlama, izole etme, gruba almama gibi davranışları içeren sosyal zorbalık davranışlarını zorbalık olarak görmediklerini ortaya koymaktadır (Bauman ve Del Rio 2005, Yoon ve Kerber, 2003; Craig, Henderson ve Murphy, 2000).

Bir başka dikkat çekici bulgu ise ilk sosyal zorbalık örneğine oranla ikinci örneğin, zorbalık olarak değerlendirilme yüzdesi daha yüksektir. Benzer bir durum sözel zorbalık örneklerinde de görülmektedir. Öğretmenlerin neredeyse tamamı ikinci sözel zorbalık örneğini zorbalık olarak değerlendirirken % 19,7’si kadın, % 24,2’si erkek olmak üzere %21,8 gibi önemli bir kısmı birinci sözel zorbalık örneğinde verilen duruma “hayır zorbalık değildir” demiştir. Bu farklılığa sebep, senaryoda örnek gösterilen davranışın özelliği olduğu düşünülebilir. Birinci sözel zorbalık örneğinde, öğrenciye hoş olmayan isimlerle hitap edildiğine şahit olan öğretmen, diğer durumda, bir öğrencinin sözel olarak dayakla tehdit edildiğini görmektedir. Sosyal zorbalık senaryolarındaki farklılık da ikinci örnekteki mağdur öğrencinin sıraya kapanması ve

bütün vaktini yalnız geçirmesinin doğum günü partisine davet edilmemekten daha önemli olduğunun düşünülmesi olabilir.

4.1.2. İkinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Araştırmanın ikinci alt problemi “Öğretmenlerin sözel, fiziksel ve sosyal zorbalık türlerini önemseme dereceleri; öğretmenin cinsiyetine, kıdemine, branşına ve görev yaptığı okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyine göre değişiklik göstermekte midir?” olarak belirlenmiştir. Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 12:
Sözel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sözel Zorbalık 1								χ^2	P
		Ciddi Değil Az Ciddi		Biraz Ciddi		Ciddi		Çok Ciddi			
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Cinsiyet	Kadın	5	2,7	13	6,9	100	53,2	70	37,2	8,166	,043*
	Erkek	15	9,1	16	9,7	77	46,7	57	34,5		
	Toplam	20	5,7	29	8,2	177	50,1	127	36		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	4	6,6	5	8,2	32	52,5	20	32,8	6,851	,335**
	10-19 Yıl	11	8,1	9	6,6	73	53,7	43	31,6		
	20 ve üzeri Yıl	5	3,2	15	9,6	72	46,2	64	41		
	Toplam	20	5,7	29	8,2	177	50,1	127	36		
Branş	Sınıf	9	5,4	9	5,4	79	47,3	70	41,9	6,740	,081
	Branş	11	5,9	20	10,8	98	52,7	57	30,6		
	Toplam	20	5,7	29	8,2	177	50,1	127	36		
SED	Üst	1	3	4	12,1	15	45,5	13	39,4	7,527	,275**
	Orta	19	7,3	22	8,4	132	50,4	89	34		
	Alt	0	0	2	5,2	30	51,7	25	43,1		
	Toplam	20	5,7	29	8,2	177	50,1	127	36		

*p < 0,05 ** ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’

Tablo 12’de öğretmenlerin büyük bir kısmının (n: 304) örnekte bahsedilen zorbalık durumunu “ciddi” ve “çok ciddi” olarak nitelendirdiği görülmektedir. Katılımcılar arasında yalnızca 20 kişilik bir grup “ciddi değil” ve “az ciddi” seçeneklerini tercih etmiştir.

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde sözel zorbalık 1 örneğini kadın öğretmenlerin %37,2’si “çok ciddi”, %53,2’si ise “ciddi” bulurken, erkek öğretmenlerin %34,5’i “çok ciddi”, %46,7’si “ciddi” bulmaktadır. Kadın öğretmenlerin bu zorbalık örneğini erkek öğretmenlere oranla daha ciddi bulduğu tespit edilmiştir. Yapılan Ki-Kare testi sonucuna göre; kadın öğretmenlerle erkek öğretmenler arasındaki bu farkın manidar olduğu görülmektedir (p: 0,043).

Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde, örnekte verilen davranışı “çok ciddi” bulan 20 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olanların oranı %41’dir. “Ciddi değil” ve “az ciddi” diyenler arasında 10-19 yıllık öğretmenlerin %8,1’i diğerlerine oranla daha yüksek bir orana sahiptir. Mesleki kıdem değişkeninde oluşan farklılığın istatistiksel açıdan manidar olmadığı görülmektedir.

Bulgular branş açısından incelendiğinde sözel zorbalık 1 örneğini sınıf öğretmenlerinin %41,9’u, branş öğretmenlerinin ise %30,6’sı “çok ciddi” bulmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin %47,3’ü, branş öğretmenlerinin ise %52,7’si “ciddi” bulmaktadır. Branş öğretmenlerinin %10,8’lik bir kısmının bu davranışı “biraz ciddi” bulması dikkat çekicidir. Bu oran sınıf öğretmenlerinde %5,4’tür. Sınıf öğretmenleri ve branş öğretmenlerinin bu zorbalık örneğinin ne kadar ciddi olduğuna dair algıları manidar bir farklılık göstermemektedir.

Son olarak öğretmenlerin çalıştığı okulun sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin bulgulara bakıldığında, Alt SED’e sahip okullarda çalışan öğretmenlerin %43,1’i durumu “çok ciddi” olarak değerlendirirken, bu gruba ait hiçbir öğretmenin “ciddi değil” ve “az ciddi” seçeneklerini işaretlememiş olması önemlidir. Değişkenin alt boyutları arasında manidar bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 13:

Sözel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sözel Zorbalık 2								χ^2	P
		Ciddi Değil Az Ciddi		Biraz Ciddi		Ciddi		Çok Ciddi			
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Cinsiyet	Kadın	0	0	1	,5	25	13,3	162	86,2	6,399	0,94**
	Erkek	5	,6	1	,6	26	15,8	133	80,6		
	Toplam	5	1,4	2	,6	51	14,4	295	83,6		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	2	3,3	0	0	12	19,7	47	77	6,900	,330**
	10-19 Yıl	1	,7	0	0	16	11,8	119	87,5		
	20 ve üzeri Yıl	2	1,3	2	1,3	23	14,7	129	82,7		
	Toplam	5	1,4	2	,6	51	14,4	295	83,6		
Branş	Sınıf	2	1,2	1	,6	23	13,8	141	84,4	,241	,971**
	Branş	3	1,6	1	,5	28	15,1	154	82,8		
	Toplam	5	1,4	2	,6	51	14,4	295	83,6		
SED	Üst	0	0	0	,0	5	15,2	28	84,8	2,533	,865**
	Orta	5	1,9	2	,8	38	14,5	217	82,8		
	Alt	0	0	0	,0	8	13,8	50	86,2		
	Toplam	5	1,4	2	,6	51	14,4	295	83,6		

** ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’

Tablo 13’te öğretmenlerin neredeyse tamamının (n: 346, %98) örnekte bahsedilen zorbalık durumunu “ciddi” ve “çok ciddi” olarak nitelendirdiği görülmektedir. Katılımcılar arasında yalnızca %2’lik bir kısmı “ciddi değil” ve “az ciddi” seçeneklerini tercih etmiştir.

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde sözel zorbalık 2 örneğini kadın öğretmenlerin %86,2’si “çok ciddi”, %13,3’ü ise “ciddi” bulurken, erkek öğretmenlerin %80,6’sı “çok ciddi”, %15,8’i “ciddi” bulmaktadır. Kadın öğretmenlerin bu zorbalık örneğini erkek öğretmenlere oranla daha ciddi bulduğu tespit edilmiştir. Ancak yapılan Ki-Kare testi sonucuna göre bu fark manidar değildir.

Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde, örnekte verilen davranışı “çok ciddi” bulan 10-19 yıllık mesleki kıdeme sahip olanların oranı %87,5’tir. Yine aynı grupta yalnızca 1 kişi “ciddi” ve “çok ciddi” seçenekleri dışında bir seçeneği işaretlemiştir. “Çok ciddi” diyenler arasında 1-9 yıllık öğretmenlerin %77’si diğerlerine oranla daha düşük bir orana sahiptir. Mesleki kıdem değişkeninde oluşan farklılığın istatistiksel açıdan manidar olmadığı görülmektedir.

Bulgular branş açısından incelendiğinde sözel zorbalık 2 örneğini sınıf öğretmenlerinin %84,4'ü, branş öğretmenlerinin ise %82,8'i "çok ciddi" bulmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin %13,8'i, branş öğretmenlerinin ise %15,1'i "ciddi" bulmaktadır Sınıf öğretmenleri ve branş öğretmenlerinin bu zorbalık örneğinin ne kadar ciddi olduğuna dair algıları manidar bir farklılık göstermemektedir.

Öğretmenlerin çalıştığı okulun sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin bulgulara bakıldığında Alt SED' esahip okullarda çalışan öğretmenlerin %86,2'si durumu "çok ciddi" olarak değerlendirirken, bu gruba ait hiçbir öğretmenin "ciddi değil" ve "az ciddi" veya "biraz ciddi" seçeneklerini işaretlememiş olması önemlidir. Değişkenin alt boyutları arasında manidar bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Her iki sözel zorbalık örneğini ciddiye alma oranları incelendiğinde, ilk örneğin %36, ikinci örneğin ise %83,6 oranında ciddiye alındığı görülmektedir. Aradaki fark örneklerin içeriğindeki sözel davranışların niteliğinden kaynaklanıyor olabilir. İlk örnekte arkadaşlarına aşağılayıcı lakap takmaların, ikinci örnekteki fiziksel içerikli sözel tehditten daha az ciddiye alındığı yönünde yorumlanabilir.

Tablo 14:

Fiziksel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri.

		Fiziksel Zorbalık 1								χ^2	P
		Ciddi Değil Az Ciddi		Biraz Ciddi		Ciddi		Çok Ciddi			
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Cinsiyet	Kadın	3	1,6	4	2,1	54	28,7	127	67,6	3,477	,324**
	Erkek	8	4,8	2	1,2	47	28,5	108	65,5		
	Toplam	11	3,1	6	1,7	101	28,6	235	66,6		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	2	3,3	0	0	13	21,3	46	75,4	5,638	,465**
	10-19 Yıl	4	2,9	4	2,9	37	27,2	91	66,9		
	20 ve üzeri Yıl	5	3,2	2	1,3	51	32,7	98	62,8		
	Toplam	11	3,1	6	1,7	101	28,6	235	66,6		
Branş	Sınıf	6	3,6	3	1,8	50	29,9	108	64,7	,616	,893**
	Branş	5	2,7	3	1,6	51	27,4	127	68,3		
	Toplam	11	3,1	6	1,7	101	28,6	235	66,6		
SED	Üst	0	0	0	,0	8	24,2	25	75,8	5,962	,428**
	Orta	10	3,8	6	2,3	79	30,2	167	63,7		
	Alt	1	1,7	0	,0	14	24,1	43	74,1		
	Toplam	11	3,1	6	1,7	101	28,6	235	66,6		

** ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’

Tablo 14’te öğretmenlerin neredeyse tamamının (n: 336, %95) örnekte bahsedilen zorbalık durumunu “ciddi” ve “çok ciddi” olarak nitelendirdiği görülmektedir. Katılımcılar arasında yalnızca %3’lük bir kısmı “ciddi değil” ve “az ciddi” seçeneklerini tercih etmiştir.

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde fiziksel zorbalık 1 örneğini kadın ve erkek öğretmenlerin neredeyse aynı oranlarda “çok ciddi” buldukları görülmektedir (K: %67,6, E: %65,5). Aynı durum “ciddi” seçeneği için de geçerlidir. Hem kadın hem erkek öğretmenlerin %28’i söz konusu davranışı “ciddi” bulmaktadır.

Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde, örnekte verilen davranışı “çok ciddi” bulan 1-9 yıllık mesleki kıdeme sahip olanların oranı %75,4’tür. Yine aynı grupta yalnızca 2 kişi “ciddi” ve “çok ciddi” seçenekleri dışında bir seçeneği işaretlemiştir. “Çok ciddi” diyenler arasında 20 ve üzeri yıllık öğretmenlerin %62,8’i diğerlerine oranla daha düşük bir orana sahiptir. Mesleki kıdem değişkeninde oluşan farklılığın istatistiksel açıdan manidar olmadığı görülmektedir.

Bulgular branş açısından incelendiğinde fiziksel zorbalık 1 örneğini sınıf öğretmenlerinin %64,7'si, branş öğretmenlerinin ise %68,3'ü “çok ciddi” bulmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin %29,9'u, branş öğretmenlerinin ise %27,4'ü “ciddi” bulmaktadır. Sınıf öğretmenleri ve branş öğretmenlerinin bu zorbalık örneğinin ne kadar ciddi olduğuna dair algıları manidar bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Son olarak öğretmenlerin çalıştığı okulun Sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin bulgulara bakıldığında Üst SED sahip okullarda çalışan öğretmenlerin % 75,8'i durumu “çok ciddi” olarak değerlendirirken, bu gruba ait hiçbir öğretmenin “ciddi değil” ve “az ciddi” veya “biraz ciddi” seçeneklerini işaretlememiş olması önemlidir. Değişkenin alt boyutları arasında manidar bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 15:

Fiziksel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Fiziksel Zorbalık 2								χ^2	P
		Ciddi Değil Az Ciddi		Biraz Ciddi		Ciddi		Çok Ciddi			
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Cinsiyet	Kadın	4	2,1	18	9,6	73	38,8	93	49,5	1,413	,703**
	Erkek	7	4,2	16	9,7	65	39,4	77	46,7		
	Toplam	11	3,1	34	9,6	138	39,1	170	48,2		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	3	4,9	8	13,1	19	31,1	31	50,8	3,992	,678**
	10-19 Yıl	3	2,2	14	10,3	53	39	66	48,5		
	20 ve üzeri Yıl	5	3,2	12	7,7	66	42,3	73	46,8		
	Toplam	11	3,1	34	9,6	138	39,1	170	48,2		
Branş	Sınıf	5	3	14	8,4	71	42,5	77	46,1	1,754	,625**
	Branş	6	3,2	20	10,8	67	36	93	50		
	Toplam	11	3,1	34	9,6	138	39,1	170	48,2		
SED	Üst	0	0	4	12,1	14	42,4	15	45,5	3,015	,807**
	Orta	8	3,1	25	9,5	99	37,8	130	49,6		
	Alt	3	5,2	5	8,6	25	43,1	25	43,1		
	Toplam	11	3,1	34	9,6	138	39,1	170	48,2		

** ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’

Tablo 15’te öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun (n: 308, %87) örnekte bahsedilen zorbalık durumunu “ciddi” ve “çok ciddi” olarak nitelendirdiği görülmektedir. Katılımcılar arasında %10’luk bir kısım ise “biraz ciddi” seçeneğini tercih etmiştir.

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde fiziksel zorbalık 2 örneğini kadın öğretmenlerin %49,5 ve erkek öğretmenlerin %46,7 oranında “çok ciddi” buldukları görülmektedir. Hem kadın hem erkek öğretmenlerin %39’luk bir kısmı ise söz konusu davranışı “ciddi” bulmaktadır.

Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde, örnekte verilen davranışı “çok ciddi” ve “ciddi” bulan 1-9 yıllık mesleki kıdeme sahip olanların oranı %82 iken bu oran 20 yıl ve üzeri yıllık öğretmenlerde %89’dur. Yine de mesleki kıdem değişkeninde oluşan farklılığın istatistiksel açıdan manidar olmadığı görülmektedir.

Bulgular branş açısından incelendiğinde fiziksel zorbalık 2 örneğini sınıf öğretmenlerinin %46’sı, branş öğretmenlerinin ise %50’si “çok ciddi” bulmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin %42,5’i, branş öğretmenlerinin ise %36’sı “ciddi” bulmaktadır. Sınıf öğretmenleri ve branş öğretmenlerinin bu zorbalık örneğinin ne kadar ciddi olduğuna dair algıları manidar bir farklılık arz etmemektedir.

Son olarak öğretmenlerin çalıştığı okulun sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin bulgulara bakıldığında Orta SED’e sahip okullarda çalışan öğretmenlerin %49,6’sı durumu “çok ciddi” olarak değerlendirirken, her bir alt boyutun söz konusu örneği “ciddi” ve “çok ciddi” bulma oranları hemen hemen birbirinin aynısıdır (%87). Değişkenin alt boyutları arasında manidar bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Her iki fiziksel zorbalık örneğinde de ciddiye alma oranlarının yüksek olduğu görülmektedir, ancak bu oranlar birinci örnekte %95’e ulaşırken ikinci örnekte %87’lerdedir. Aradaki farkın birinci örnekte söz konusu fiziksel zorbalık davranışının davranışa maruz kalanın yaralanmasıyla sonuçlanmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Yine ikinci örnekteki “başa vurma” davranışının daha az ciddi olduğu düşünülmüş olabilir.

Tablo 16:

Sosyal Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sosyal Zorbalık 1								χ^2	P
		Ciddi Değil Az Ciddi		Biraz Ciddi		Ciddi		Çok Ciddi			
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Cinsiyet	Kadın	18	9,6	61	32,4	80	42,6	29	15,4	18,197	,0*
	Erkek	44	26,7	47	28,5	52	31,5	22	13,3		
	Toplam	62	17,6	108	30,6	132	37,4	51	14,4		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	10	16,4	24	39,3	20	32,8	7	11,5	3,474	,747
	10-19 Yıl	23	16,9	42	30,9	52	38,2	7	11,5		
	20 ve üzeri Yıl	29	18,6	42	26,9	60	38,5	25	16,0		
	Toplam	62	17,6	108	30,6	132	37,4	51	14,4		
Branş	Sınıf	25	15	49	29,3	67	40,1	26	15,6	2,282	,516
	Branş	37	19,9	59	31,7	65	34,9	25	13,4		
	Toplam	62	17,6	108	30,6	132	37,4	51	14,4		
SED	Üst	4	12,1	11	33,3	10	30,3	8	24,2	4,469	,613
	Orta	49	18,7	81	30,9	98	37,4	34	13		
	Alt	9	15,5	16	27,6	24	41,4	9	15,5		
	Toplam	62	17,6	108	30,6	132	37,4	51	14,4		

*p < 0,05

Tablo 16’da öğretmenlerin neredeyse yarısının (n: 183, %52) örnekte bahsedilen zorbalık durumunu “ciddi” ve “çok ciddi” olarak nitelendirdiği görülmektedir. Katılımcıların %17,6’sı “ciddi değil” ve “az ciddi” derken, %30,6’sı “biraz ciddi” olduğunu düşünmektedir.

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde sosyal zorbalık 1 örneğini kadın öğretmenler %15,4 “çok ciddi”, %42,6 “ciddi” olarak değerlendirirken, erkek öğretmenlerin %13,3’ü “çok ciddi”, %31,5’, “ciddi” olarak değerlendirmektedir. Kadın öğretmenlerin sosyal zorbalık 1 örneğinde bahsedilen davranışı erkek öğretmenlere göre daha fazla ciddiye aldıkları görülmektedir. Yapılan Ki-kare testine göre bu farkın manidar olduğu görülmektedir (p:0,0).

Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde örnekte verilen davranışı 20 yıl ve üzeri yıllık öğretmenlerin yaklaşık %55’i “çok ciddi” ve “ciddi” seçeneklerini seçmişlerdir. Her ne kadar diğer öğretmenler daha düşük oranlara sahip de olsalar aradaki farkın manidar olmadığı söylenebilir.

Bulgular branş açısından incelendiğinde sosyal zorbalık 1 örneğini hem sınıf öğretmenlerinin hem branş öğretmenlerinin yaklaşık %48'i “çok ciddi” ve “ciddi” bulmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin %15'i branş öğretmenlerinin ise %20'si bu zorbalık örneğini ciddi bulmadıklarını belirtmişlerdir. Bu farklılıkların manidar olmadığı görülmektedir.

Son olarak öğretmenlerin çalıştığı okulun sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin bulgulara bakıldığında Üst SED'e sahip okullarda çalışan öğretmenlerin %24,2'si durumu diğer gruplara kıyasla daha yüksek oranda “çok ciddi” olarak değerlendirirken, bu gruba ait %12,1'lik kısım “ciddi değil/az ciddi” olarak değerlendirmiştir. Bu oranın da diğer grupların verilerinden daha düşük olması dikkate değerdir. Değişkenin alt boyutları arasında manidar bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 17:

Sosyal Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Ne Kadar Ciddi Bulunduğuna İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sosyal Zorbalık 2								χ^2	P
		Ciddi Değil Az Ciddi		Biraz Ciddi		Ciddi		Çok Ciddi			
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Cinsiyet	Kadın	7	3,7	30	16,0	88	46,8	63	33,5	5,217	,157
	Erkek	11	6,7	27	16,4	88	53,3	39	23,6		
	Toplam	18	5,1	57	16,1	176	49,9	102	28,9		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	4	6,6	8	13,1	31	50,8	18	29,5	4,019	,674**
	10-19 Yıl	4	2,9	27	19,9	66	48,5	39	28,7		
	20 ve üzeri Yıl	10	6,4	22	14,1	79	50,6	45	28,8		
	Toplam	18	5,1	57	16,1	176	49,9	102	28,9		
Branş	Sınıf	10	6	18	10,8	87	52,1	52	31,1	7,019	,071
	Branş	8	4,3	39	21	89	47,8	50	26,9		
	Toplam	18	5,1	57	16,1	176	49,9	102	28,9		
SED	Üst	0	0	8	24,2	13	39,4	12	36,4	6,491	,371**
	Orta	16	6,1	42	16,0	133	50,8	71	27,1		
	Alt	2	3,4	7	12,1	30	51,7	19	32,8		
	Toplam	18	5,1	57	16,1	176	49,9	102	28,9		

** ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’

Tablo 17’de öğretmenlerin %79’u örnekte bahsedilen zorbalık durumunu “ciddi” ve “çok ciddi” olarak nitelendirdiği görülmektedir. Katılımcıların %5,1’i “ciddi değil” ve “az ciddi” derken, %16,1’i “biraz ciddi” olduğunu düşünmektedir.

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde kadın öğretmenlerin sosyal zorbalık 2 örneğinde bahsedilen davranışı erkek öğretmenlere göre daha fazla ciddiye aldıkları görülmektedir. Ancak yapılan Ki-kare testine göre bu farkın manidar olmadığı görülmektedir.

Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde, örnekte verilen davranışı en “az ciddi” bulan grubun %2,9’luk bir oranla 10-19 yıllık öğretmenler olduğu görülmektedir. Aynı grup çok az bir farkla da olsa diğer gruplara göre daha az “ciddi” ve “çok ciddi” seçeneklerini seçmiştir (%77).

Bulgular branş açısından incelendiğinde sosyal zorbalık 2 örneğini hem sınıf öğretmenlerinin hem branş öğretmenlerinin yaklaşık %74’ü “çok ciddi” ve “ciddi” bulmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin %16’sı branş öğretmenlerinin ise %4,3’ü bu zorbalık örneğini ciddi bulmadıklarını belirtmişleridir. Bu farklılıkların manidar olmadığı görülmektedir.

Son olarak öğretmenlerin çalıştığı okulun sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin bulgulara bakıldığında Alt SED’e sahip okullarda çalışan öğretmenlerin %84’ü durumu diğer gruplara kıyasla daha yüksek oranda “çok ciddi” ve “ciddi” olarak değerlendirmektedir. Üst SED öğretmenlerinden hiçbiri “ciddi değil/az ciddi” seçeneklerini seçmemişleridir. Değişkenin alt boyutları arasında manidar bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Sosyal zorbalığa ait her iki örneğe de bakıldığında ikinci örneğin yaklaşık %80 oranında ciddiye alınırken birinci örnekte bu oranın %50’ye düştüğü görülmektedir. Aradaki bu fark örneklerden birinde öğrencinin ağlamasına dair gelişen duyarlılıkla ilgili olduğu düşünülebilir. Her iki örnekte de dışlanma davranışına vurgu yapılmıştır, ancak ilk örnekte doğum gününe çağırmama ikinci örnekte ise oyuna dahil etmeme şeklinde yer almıştır.

Bu araştırmanın alt problemlerinden biri olan, öğretmenlerin zorbalık türlerini ne kadar ciddiye aldığına dair bulgulara bakıldığında genel olarak öğretmenlerin bütün zorbalık türlerinin ciddi olduğunu belirttikleri görülmektedir. Walsh (2005) ise %21,8 gibi oldukça düşük bir sonuca ulaşmıştır. Bu çalışmada, sözel ve fiziksel zorbalık davranışları sosyal zorbalık türündeki davranışlara göre daha az ciddiye alınmaktadır.

Alanyazında incelenen araştırmalarda da benzer bulgulara rastlanmaktadır (Craig, Henderson ve Murphy 2000, Yoon ve Kerber 2003, ve Bauman ve Del Rio 2006, Bush, 2009). Ayrıca bu incelemeden çıkan sonuçlar göstermiştir ki, kadın öğretmenler zorbalık davranışlarını herhangi bir tür ayırt etmeksizin erkek öğretmenlere göre daha fazla ciddiye almaktadır. Bu durum Ellis ve Shute'un (2007) çalışmasında da gözlemlenmiştir. Araştırmacılar özellikle sosyal zorbalık davranışlarını ciddiye alma konusunda öğretmenlerin cinsiyetinin önemli bir faktör olduğunu belirtmektedirler.

4.1.3. Üçüncü alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Öğretmenlerin şahit oldukları bir zorbalık davranışına müdahale etme olasılıkları öğretmenin cinsiyetine, kıdemine, branşına ve görev yaptığı okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyine göre değişiklik göstermekte midir?” olarak belirlenmiştir. Bu alt probleme ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 18:

Sözel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sözel Zorbalık 1								χ^2	P
		Kesinlikle etmem/ nadiren ederim		Bazen müdahale ederim		Çoğunlukla müdahale ederim		Kesinlikle müdahale ederim			
		f	%	f	%	f	%	f	%		
Cinsiyet	Kadın	2	1,1	9	4,8	46	24,5	131	69,7	5,100	,165**
	Erkek	8	4,8	10	6,1	41	24,8	106	64,2		
	Toplam	10	2,8	19	5,4	87	24,6	237	67,1		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	1	1,6	6	9,8	17	27,9	37	60,7	5,595	,470**
	10-19 Yıl	5	3,7	7	5,1	36	26,5	88	64,7		
	20 ve üzeri Yıl	4	2,6	6	3,8	34	21,8	112	71,8		
	Toplam	10	2,8	19	5,4	87	24,6	237	67,1		
Branş	Sınıf	6	3,6	6	3,6	36	21,6	119	71,3	4,560	,207
	Branş	4	2,2	13	7	51	27,4	118	63,4		
	Toplam	10	2,8	19	5,4	87	24,6	237	67,1		
SED	Üst	0	0	1	3	5	15,2	27	81,8	9,752	,135**
	Orta	10	3,8	17	6,5	68	26,3	166	63,4		
	Alt	0	0	1	1,7	13	22,4	44	75,9		
	Toplam	10	2,8	19	5,4	87	24,6	237	67,1		

** ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’

Tablo 18’den de anlaşılabacağı üzere öğretmenlerin çoğu sözel zorbalık türündeki bu örneğe müdahale edeceklerini söylemişlerdir (%92).

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde kadın öğretmenlerin küçük bir farkla da olsa daha fazla müdahale etmeye istekli oldukları görülmektedir. “Kesinlikle müdahale etmem” veya “nadiren müdahale ederim” seçeneklerine bakıldığında ise

kadın öğretmenlerin sadece %1'i iken erkek öğretmenlerin %5'i bu seçeneği tercih etmiştir. Yapılan Ki-kare testi sonucunda bu farkın manidar olmadığı görülmektedir.

Bu zorbalık türüne müdahale olasılıklarına ilişkin bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde, 20 yıllık ve üzeri öğretmenlerin %71,8'inin “kesinlikle müdahale ederim” seçeneğini tercih ettikleri görülmektedir. “Kesinlikle müdahale etmem” diyenler arasında en az orana sahip olanlar ise %16 ile 1-9 yıllık öğretmenlerdir.

Bulgular branş değişkeni açısından incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin %71,3, branş öğretmenlerinin ise %63,4'ünün “kesinlikle müdahale ederim” dedikleri görülmektedir.

Okulların SED'lerine bakıldığında Üst SED okulların öğretmenlerinin bu örnekteki davranışa müdahale olasılıklarının en yüksek olduğu görülmektedir. %81,8 “kesinlikle müdahale ederim” derken bu gruptaki hiçbir öğretmen “kesinlikle müdahale etmezdim” seçeneğini işaretlememiştir.

Bu zorbalık türünde bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Tablo 19:

Sözel Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sözel Zorbalık 2								χ^2	P
		Kesinlikle etmem/ nadiren ederim		Bazen müdahale ederim		Çoğunlukla müdahale ederim		Kesinlikle müdahale ederim			
		f	%	f	%	f	%	F	%		
Cinsiyet	Kadın	0	0	1	,5	15	9	170	90,4	6,316	,097**
	Erkek	5	3	2	1,2	15	9,1	143	86,7		
	Toplam	5	1,4	3	,8	32	9,1	313	88,7		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	2	3,3	0	0	9	14,8	50	82	7,155	,307**
	10-19 Yıl	1	,7	1	,7	15	9,6	137	87,8		
	20 ve üzeri Yıl	2	1,3	2	1,3	15	9,6	137	87,8		
	Toplam	5	1,4	3	,8	32	9,1	313	88,7		
Branş	Sınıf	1	,6	3	1,8	16	9,6	147	88	4,945	,176**
	Branş	4	2,2	0	0	16	8,6	166	89,2		
	Toplam	5	1,4	3	,8	32	9,1	313	88,7		
SED	Üst	0	0	0	0	0	0	33	100	6,942	,326**
	Orta	5	1,9	3	1,1	25	9,5	229	87,4		
	Alt	0	0	0	0	7	12,1	51	87,9		
	Toplam	5	1,4	3	,8	32	9,1	313	88,7		

** ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’

Tablo 19’a bakıldığında öğretmenlerin %100’e yakınının sözel zorbalık türündeki bu örneğe müdahale edeceklerini söyledikleri görülmektedir (%98).

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde kadın öğretmenlerin bu örnekte de müdahale etmeye daha istekli oldukları görülmektedir. “Kesinlikle müdahale etmem” veya “nadiren müdahale ederim” seçeneklerine bakıldığında ise kadın öğretmenlerin hiçbirinin erkek öğretmenlerin ise %3’ünün bu seçeneği tercih ettiği görülmektedir. Yapılan Ki-kare testi sonucunda bu farkın manidar olmadığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin bu zorbalık türüne müdahale olasılıkları mesleki kıdem açısından incelendiğinde, 1-9 yıllık öğretmenlerin %82’sinin “kesinlikle müdahale ederim” seçeneğini tercih ettikleri görülmektedir. Bu oran diğer gruplardan daha düşüktür.

Öğretmenlerin cevapları branş bazında incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin ve branş öğretmenlerinin “kesinlikle müdahale ederim” deme oranlarının farklılık göstermediği görülmektedir (%88-%89).

Okulların SED'lerine bakıldığında Üst SED okulların öğretmenlerinin bu örnekteki davranışa müdahale olasılıklarının %100 olması dikkat çekicidir. Yine Alt SED grubundaki öğretmenlerin hepsi “kesinlikle müdahale ederim” ve “çoğunlukla müdahale ederim” seçeneğini işaretlemiştir.

Bu zorbalık türünde bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Tıpkı söz konusu zorbalık türünü ciddiye alma oranlarında olduğu gibi, müdahale etme olasılığında da sözel zorbalığın ikinci örneğine öğretmenlerin müdahale etmeye daha istekli olduğu söylenebilir.

Tablo 20:

Fiziksel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Fiziksel Zorbalık 1								χ^2	P
		Kesinlikle etmem/ nadiren ederim		Bazen müdahale ederim		Çoğunlukla müdahale ederim		Kesinlikle müdahale ederim			
		f	%	f	%	f	%	F	%		
Cinsiyet	Kadın	2	1,1	2	1,1	34	18,1	150	79,8	8,303	,040**
	Erkek	8	4,8	2	1,2	17	10,3	138	83,6		
	Toplam	10	2,8	4	1,1	51	14,4	288	81,6		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	1	1,6	1	1,6	14	23	45	73,8	9,121	,167**
	10-19 Yıl	3	2,2	3	2,2	15	11	115	84,6		
	20 ve üzeri Yıl	6	3,8	0	0	22	14,1	128	82,1		
	Toplam	10	2,8	4	1,1	51	14,4	288	81,6		
Branş	Sınıf	7	4,2	2	1,2	25	15	133	79,6	2,284	,516**
	Branş	3	2,8	2	1,1	26	14	155	83,3		
	Toplam	10	2,8	4	1,1	51	14,4	288	81,6		
SED	Üst	0	0	0	0	0	0	33	100	14,031	,029**
	Orta	10	3,8	4	1,5	45	17,2	203	77,5		
	Alt	0	0	0	0	6	10,3	52	89,7		
	Toplam	10	2,8	4	1,1	51	14,4	288	81,6		

*p < 0,05

** ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’

Tablo 20’den de anlaşılacağı üzere öğretmenlerin çoğu fiziksel zorbalık türündeki bu örneğe müdahale edeceklerini söylemiştir (%96).

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere oranla “kesinlikle müdahale ederim” seçeneğini daha fazla tercih ettikleri

görülse de kadın öğretmenlerin toplam “kesinlikle ve çoğunlukla müdahale ederim” deme oranları erkek öğretmenlere göre daha yüksektir. “Kesinlikle müdahale etmem” veya “nadiren müdahale ederim” seçeneklerine bakıldığında ise kadın öğretmenlerin sadece %1’i iken erkek öğretmenlerin %5’i bu seçeneği tercih etmiştir. Yapılan Ki-kare testi sonucunda bu farkın manidar olduğu görülmektedir (P:0,040).

Öğretmenlerin bu zorbalık türüne müdahale etme olasılıkları mesleki kıdem açısından incelendiğinde, “kesinlikle müdahale etmem” diyenler arasında en az orana sahip olanlar ise %1,6 ile 1-9 yıllık öğretmenlerdir, ancak yine aynı gruptaki öğretmenler %73,8 ile en düşük “kesinlikle müdahale ederim” diyen gruptur. Kıdemler arasındaki farkın yapılan Ki-kare testinde anlamlı olmadığı görülmektedir.

Öğretmenlerin cevapları branş bazında incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin %79,6, branş öğretmenlerinin ise %83,3’ünün “kesinlikle müdahale ederim” dedikleri görülmektedir.

Okulların SED’lerine bakıldığında yine Üst SED okulların öğretmenlerinin bu örnekteki davranışa müdahale olasılıklarının %100 olduğu, Alt SED grubundaki öğretmenlerin ise %100’ünün “kesinlikle ve çoğunlukla müdahale ederim” seçeneklerini tercih ettikleri görülmektedir.

Bu zorbalık türünde mesleki kıdem, branş ve SED bağımsız değişkenleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Tablo 21:
Fiziksel Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Fiziksel Zorbalık 2								χ^2	P
		Kesinlikle etmem/ nadiren ederim		Bazen müdahale ederim		Çoğunlukla müdahale ederim		Kesinlikle müdahale ederim			
		f	%	f	%	f	%	F	%		
Cinsiyet	Kadın	5	2,7	7	3,7	45	23,9	131	69,7	2,002	,572
	Erkek	9	5,5	5	3	41	24,8	110	66,7		
	Toplam	14	4	12	3,4	86	24,4	241	68,3		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	4	6,6	6	9,8	17	27,9	34	55,7	12,672	,049*
	10-19 Yıl	5	3,7	3	2,2	30	22,1	98	72,1		
	20 ve üzeri Yıl	5	3,2	3	1,9	39	25	109	69,9		
	Toplam	14	4	12	3,4	86	24,4	241	68,3		
Branş	Sınıf	6	3,6	6	3,6	37	22,2	118	70,7	1,044	,791
	Branş	8	4,3	6	3,2	49	26,3	123	66,1		
	Toplam	14	4	12	3,4	86	24,4	241	68,3		
SED	Üst	0	0	2	6,1	5	15,2	26	78,8	4,772	,573**
	Orta	12	4,6	9	3,4	65	24,8	176	67,2		
	Alt	2	3,4	1	1,7	16	27,6	39	67,2		
	Toplam	14	4	12	3,4	86	24,4	241	68,3		

*p < 0,05

** ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’

Tablo 21’den de anlaşılacağı üzere fiziksel zorbalık türündeki bu örneğe müdahale isteği yine aynı türdeki bir önceki örneğe oranla daha düşüktür (%92).

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde kadın öğretmenlerin %69,7’si erkek öğretmenlerin ise %66,7’si “kesinlikle müdahale ederim” seçeneğini tercih etmiştir. “Kesinlikle müdahale etmem/nadiren ederim” seçeneğini ise kadın öğretmenlerin %2,7’si, erkek öğretmenlerin %5,5’i tercih etmiştir. Yapılan Ki-kare testi sonucunda bu farkın manidar olmadığı tespit edilmiştir.

Bu zorbalık türüne müdahale olasılıkları mesleki kıdem açısından incelendiğinde, “kesinlikle müdahale ederim” diyenler arasında en az orana sahip olanlar %55,7 ile 1-9 yıllık öğretmenlerdir. Kıdemler arasındaki farkın yapılan Ki-kare testinde anlamlı olduğu gözlemlenmiştir (p: 0,049).

Öğretmenlerin cevapları branş bazında incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin %70,7, branş öğretmenlerinin ise %66,1’inin “kesinlikle müdahale ederim” dedikleri görülmektedir.

Okulların SED'lerine bakıldığında Üst SED okulların öğretmenlerinin bu örnekteki davranışa müdahale olasılıklarının %78,8 ile en yüksek olduğu, yine aynı gruptaki hiçbir öğretmenin “kesinlikle müdahale etmem/nadiren ederim” seçeneklerini benimsemedikleri görülmektedir.

Bu zorbalık türünde cinsiyet, branş ve SED bağımsız değişkenleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Öğretmenlerin fiziksel zorbalık türlerine müdahale etme olasılıklarının incelendiği bu bölümde birinci örnekteki davranışa müdahale etme olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu fark tıpkı davranışı ciddiye alma oranları arasındaki fark gibi, birinci örnekteki öğrencinin yaralanmasına duyulan duyarlılıktan kaynaklanmış olabilir. Davranışın şiddeti arttıkça müdahale olasılığı da artmaktadır denilebilir.

Tablo 22:

Sosyal Zorbalık 1 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sosyal Zorbalık 1								χ^2	P
		Kesinlikle etmem/ nadiren ederim		Bazen müdahale ederim		Çoğunlukla müdahale ederim		Kesinlikle müdahale ederim			
		f	%	f	%	f	%	F	%		
Cinsiyet	Kadın	21	11,2	33	17,6	77	41	57	30,3	16,260	,001*
	Erkek	36	21,8	42	25,5	40	24,2	47	28,5		
	Toplam	57	16,1	75	21,2	117	33,1	104	29,5		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	12	19,7	18	29,5	19	31,1	12	19,7	5,894	,435
	10-19 Yıl	19	14	28	20,6	46	33,8	43	31,6		
	20 ve üzeri Yıl	26	16,7	29	18,6	52	33,3	49	31,4		
	Toplam	57	16,1	75	21,2	117	33,1	104	29,5		
Branş	Sınıf	18	10,8	36	21,6	55	32,9	58	34,7	8,663	,034*
	Branş	39	21	39	21	62	33,3	46	24,7		
	Toplam	57	16,1	75	21,2	117	33,1	104	29,5		
SED	Üst	3	9,1	6	18,2	13	39,4	11	33,3	6,709	,349
	Orta	48	18,3	57	21,8	87	33,2	70	26,7		
	Alt	6	10,3	12	20,7	17	29,3	23	39,7		
	Toplam	57	16,1	75	21,2	117	33,1	104	29,5		

*p < 0,05

Tablo 22’den de anlaşılabacağı üzere sosyal zorbalık türündeki bu örneğe müdahale isteği diğer bütün örneklere göre daha düşüktür (%62,5).

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde “kesinlikle ve çoğunlukla müdahale ederim” diyen kadın öğretmenlerin oranı %71 iken bu oran erkek öğretmenlerde %52’ye düşmektedir. “Kesinlikle etmem ya da nadiren müdahale ederim” seçeneğinde ise oranlar sırasıyla %11,2 ve %21,8’dir. Yapılan Ki-kare testiyle de aradaki bu farkın manidar olduğu tespit edilmiştir (p: 0.001).

Bu zorbalık türüne müdahale olasılıkları mesleki kıdem açısından incelendiğinde, “kesinlikle müdahale ederim” diyenler arasında en az orana sahip olanların %19,7 ile 1-9 yıllık öğretmenler olduğu görülmektedir. “Kesinlikle etmem/nadiren müdahale ederim” diyenler arasında da en yüksek orana bu gruptaki öğretmenler sahiptir (%19,7). Kıdemler arasındaki farkın yapılan Ki-kare testinde anlamlı olmadığı gözlemlenmiştir.

Öğretmenlerin cevapları branş bazında incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin %34,7’sinin, branş öğretmenlerinin ise %24,7’sinin “kesinlikle müdahale ederim” dedikleri görülmektedir. Bu sonuçlardan sınıf öğretmenlerinin müdahale etme olasılıklarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Müdahale etmeme konusunda da durum aynıdır. Branş öğretmenlerinin oranı %21 iken sınıf öğretmenlerinin oranı %10,8’dir. Aradaki bu farkın manidar olduğu görülmektedir (p: 0.034).

Okulların SED’lerine bakıldığında Alt SED okulların öğretmenlerinin bu örnekteki davranışa müdahale olasılıklarının %39,7 ile en yüksek olduğu görülmektedir. ‘Kesinlikle müdahale etmem/nadiren ederim’ seçeneklerinin ise Orta SED okulların öğretmenlerinin %18,3 gibi yüksek bir oranla tercih etmiş olmaları dikkat çekicidir.

Bu zorbalık türünde cinsiyet ve branş bağımsız değişkenleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmişken, mesleki kıdem ve SED değişkenlerindeki farkın manidar olmadığı görülmektedir.

Tablo 23:

Sosyal Zorbalık 2 Örneğinin, Bağımsız Değişkenler Açısından, Müdahale Edilme Düzeyine İlişkin Frekans, Yüzde ve Ki-Kare Değerleri

		Sosyal Zorbalık 2								χ^2	P
		Kesinlikle etmem/ nadiren ederim		Bazen müdahale ederim		Çoğunlukla müdahale ederim		Kesinlikle müdahale ederim			
		f	%	f	%	f	%	F	%		
Cinsiyet	Kadın	8	4,3	10	5,3	65	34,6	105	55,9	6,995	,072
	Erkek	15	9,1	17	10,3	51	30,9	82	49,7		
	Toplam	23	6,5	27	7,6	116	32,9	187	53		
Mesleki kıdem	1-9 Yıl	3	4,9	7	11,5	26	42,6	25	41	12,220	,057
	10-19 Yıl	7	5,1	13	9,6	35	25,7	81	59,6		
	20 ve üzeri Yıl	13	8,3	7	4,5	55	35,3	81	59,6		
	Toplam	23	6,5	27	7,6	116	32,9	187	53		
Branş	Sınıf	10	6	7	4,2	55	32,9	95	56,9	6,004	,111
	Branş	13	7	20	10,8	61	32,8	92	49,5		
	Toplam	23	6,5	27	7,6	116	32,9	187	53		
SED	Üst	0	0	0	0	11	33,3	22	66,7	8,921	,178**
	Orta	21	8	23	8,8	87	33,2	131	50		
	Alt	2	3,4	4	6,9	18	31	34	58,6		
	Toplam	23	6,5	27	7,6	116	32,9	187	53		

** ‘Her bir hücreye düşen beklenen frekansların en az 5 olması gerekir.’

Tablo 23’ten de anlaşılacağı üzere sosyal zorbalık türündeki bu örneğe müdahale isteği diğer sosyal zorbalık örneğine göre daha yüksektir (%86).

Bulgular cinsiyet açısından incelendiğinde “kesinlikle ve çoğunlukla müdahale ederim” diyen kadın öğretmenlerin oranı toplamda %90,5 iken bu oran erkek öğretmenlerde %81’e düşmektedir. “Kesinlikle etmem ya da nadiren müdahale ederim” seçeneğinde ise oranlar sırasıyla %4,3 ve %9,1’dir. Yapılan Ki-kare testiyle aradaki bu farkın manidar olmadığı tespit edilmiştir.

Bu zorbalık türüne müdahale olasılıkları mesleki kıdem açısından incelendiğinde, “kesinlikle müdahale ederim” diyenler arasında en az orana sahip olanların %41 ile yine 1-9 yıllık öğretmenler olduğu görülmektedir. “Kesinlikle ve çoğunlukla müdahale ederim” diyenlerin ise 20 yıllık ve üzeri öğretmenlerde toplamda %95’lik bir oranla en yüksek olduğu görülmektedir. “Kesinlikle etmem/nadiren müdahale ederim” diyenler arasında da en yüksek orana da bu gruptaki öğretmenler

sahiptir (%8,3). Kıdemler arasındaki farkın yapılan Ki-kare testinde anlamlı olmadığı gözlemlenmiştir.

Öğretmenlerin cevapları branş bazında incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin %56,9'unun, branş öğretmenlerinin ise %49,5'inin "kesinlikle müdahale ederim" dedikleri görülmektedir. Bu sonuçlardan sosyal zorbalık öğeleri taşıyan bu örneğe de sınıf öğretmenlerinin müdahale etme olasılıklarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Okulların SED'lerine bakıldığında Üst SED okulların öğretmenlerinin bu örnekteki davranışa müdahale olasılıklarının %66,7 ile en yüksek olduğu görülmektedir. "Kesinlikle müdahale etmem/nadiren ederim" ve "bazen müdahale ederim" seçenekleri bu grubun öğretmenleri tarafından hiç tercih edilmemiştir. Yapılan anlamlılık testinde bu değişkende de manidar bir farklılık tespit edilmemiştir.

İki sosyal zorbalık türüne müdahale etme olasılığı da incelendiğinde ikinci örneğe daha yüksek oranda müdahale edileceği görülmektedir. Örneklerde sunulan davranışın yol açtığı gözlemlenebilir etkinin müdahale olasılıkları arasındaki bu farka sebep olduğu düşünülebilir.

Bu bölümde öğretmenlerin zorbalık davranışlarına müdahale etme olasılıklarının zorbalığın türüne göre değişiklik gösterip göstermediği incelenmiştir. Öğretmenlerin tıpkı bahsedilen davranışı ciddiye alma oranlarında olduğu gibi, müdahale etme olasılığının da sözel ve fiziksel zorbalık türlerinde sosyal zorbalık türüne göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan çeşitli araştırmalarla paralellik göstermektedir (Yoon ve Kerber 2003; Shur, 2006; Beebout-Bladholm 2010). Ayrıca öğretmenlerin daha çok ciddiye aldıkları zorbalık davranışlarına müdahale etme olasılıklarının daha yüksek olması da dikkate değer bir bulgudur. Yoon ve Kerber (2003) de öğretmenlerin zorbalık davranışının ciddiyetine dair algısının müdahale etme olasılığını belirleyici bir faktör olduğunu tespit etmişlerdir.

4.1.4. Dördüncü alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan öğretmenlerin karşılaştıkları zorbalık davranışlarına ne şekilde müdahale edecekleri sorusuna ilişkin bulgular aşağıda, cinsiyet, mesleki kıdem, branş ve öğretmenlerin görev yaptıkları okulların sosyo-ekonomik düzeyleri bazında hazırlanmış tablolarda sunulmuştur. Bu tablolarda öğretmenlerin her bir zorbalık davranışına karşı en fazla ve en az kullanacağı müdahale stratejilerine odaklanılmıştır.

Tablolara genel olarak bakıldığında da anlaşılacağı üzere, öğretmenlerin herhangi bir zorbalık türü gözetmeksizin en fazla tercih ettikleri müdahale davranışları “öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşmak” ve “öğrenciyi okul yönetimine/rehberlik servisine/aileye bildirmek”tir. En az tercih edilen müdahale davranışları ise sırasıyla “görmezden gelme” ve “ceza verme” davranışlarıdır.

En fazla tercih edilen müdahale davranışlarının zorba öğrenciye ve onu düzeltmeye yönelik olması önemlidir. Bu durumdan öğretmenlerin sorunun kaynağı olarak zorba öğrenciyi gördükleri gibi bir sonuç çıkarılabilir. Yine en az tercih edilen müdahale davranışlarının ise en pasif ve en sert davranışlar olması da önemlidir. Öğretmenlerin “görmezden gelirim” tercihini bu kadar az tercih etmiş olmaları, onların herhangi bir zorbalık davranışıyla karşılaştıklarında mutlaka aktif bir müdahale davranışına yöneleceğini göstermekle birlikte, “ceza veririm” seçeneğinin en az tercih edilen davranışlardan biri olması ise öğretmenlerin cezayı etkili bir zorbalığa müdahale davranışı olarak görmediklerine işaret etmektedir. Bu sonuç Rigby’nin (2011) araştırmasında aktardığı bazı araştırmalarla çelişmektedir. Bu araştırmalarda öğretmenlerin cezayı hepsine olmasa da zorbalığın birçok türüne müdahalede en uygun yaklaşım olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Tablolara bakıldığında öğretmenlerin en az tercih edilen müdahale davranışlarında yüksek oranda hemfikirken, bu durum en fazla tercih edilen zorbalığa müdahale davranışında söz konusu değildir. Bundan da öğretmenlerin farklı zorbalık davranışlarına farklı müdahale yöntemleriyle tepkiler verebileceği sonucu çıkmaktadır. Bazı araştırmalar göstermiştir ki; öğretmenlerin kullandıkları müdahale stratejilerindeki bu farklılığın birçok nedeni olabilir (Rigby, 2011). Bauman ve Del Rio (2005) bunun söz konusu davranışın direkt mi yoksa dolaylı mı ya da fiziksel mi yoksa sosyal dışlamaya dayalı mı olup olmadığına göre değişebileceğini belirtmektedir.

Tablo24:

Cinsiyet Değişkenine Göre Öğretmenlerin Örnek Zorbalık Davranışlarına Karşı Tercih Edecekleri Yöntemlerin Frekans Ve Yüzdeleri

		Görmezden gelirdim.				Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağladım.				Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam durması konusunda cesaretlendirdim.				Öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşturdum.				Ceza verirdim.				Öğrenciyi okul yönetimine/ rehberlik servisine/ aileye bildirdim.			
		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az	
Sözel Zorbalık 1	Kadın	11	5,9	166	83,3	28	14,9	28	14,9	28	14,9	12	6,4	67	35,6	21	11,2	20	10,6	112	59,6	34	18,1	37	19,7
	Erkek	19	11,5	135	81,2	30	18,2	30	18,2	22	13,3	16	9,7	39	23,6	21	12,7	26	15,8	90	54,5	28	17	41	24,8
	Toplam	30	8,5	300	85	58	16,4	58	16,4	50	14,2	28	7,9	106	30	42	11,9	46	13	202	57,2	62	17,6	78	22,1
Sözel Zorbalık 2	Kadın	5	2,7	179	95,2	16	8,5	50	26,6	18	9,6	13	6,9	70	37,2	21	11,2	20	10,6	90	47,9	59	31,4	23	12,2
	Erkek	13	7,9	143	86,7	15	9,1	41	24,8	22	13,3	6	3,6	39	23,6	27	16,4	26	15,8	83	50,3	50	30,3	30	18,2
	Toplam	18	5,1	322	91,2	31	8,8	91	25,8	40	11,3	19	5,4	109	30,9	48	13,6	46	13	173	49	109	30,9	53	15
Fiziksel Zorbalık 1	Kadın	9	4,8	172	91,5	24	12,8	33	17,6	13	6,9	20	10,6	77	41	25	13,3	17	9	98	52,1	48	25,5	27	14,4
	Erkek	11	6,7	145	87,9	21	12,7	29	17,6	16	9,7	20	12,1	49	29,7	27	16,4	26	15,8	77	46,7	42	25,5	32	19,4
	Toplam	20	5,7	317	89,8	45	12,7	62	17,6	29	8,2	40	11,3	126	35,7	52	14,7	43	12,2	175	49,6	90	25,5	59	16,7
Fiziksel Zorbalık 2	Kadın	8	4,3	170	90,4	24	12,8	32	17	25	13,3	10	5,3	79	42	30	16	20	10,6	97	51,6	32	17	37	19,7
	Erkek	11	6,7	139	84,2	22	13,3	30	18,2	28	17	13	7,9	50	30,3	24	14,5	25	15,2	83	50,3	29	17,6	41	24,8
	Toplam	19	5,4	309	87,5	46	13	62	17,6	53	15	23	6,5	129	36,5	54	15,3	45	12,7	180	51	61	17,3	78	22,1
Sosyal Zorbalık 1	Kadın	16	8,5	148	78,7	46	24,5	22	11,7	25	13,3	6	3,2	60	31,9	17	9	16	8,5	131	69,7	25	13,3	52	27,7
	Erkek	19	11,5	107	64,8	34	20,6	20	12,1	22	13,3	15	9,1	37	22,4	23	13,9	25	15,2	109	66,1	28	17	57	34,5
	Toplam	35	9,9	255	72,2	80	22,7	42	11,9	47	13,3	21	5,9	97	27,5	40	11,3	41	11,6	240	68	53	15	109	30,9
Sosyal Zorbalık 2	Kadın	10	5,3	167	88,8	38	20,2	15	8	34	18,1	10	5,3	66	35,1	24	12,8	21	11,2	105	55,9	19	10,1	54	28,7
	Erkek	12	7,3	136	82,4	31	18,8	20	12,1	16	9,7	7	4,2	45	27,3	26	15,8	29	17,6	96	58,2	31	18,8	45	27,3
	Toplam	22	6,2	303	85,8	69	19,5	35	9,9	50	14,2	17	4,8	111	31,4	50	14,2	50	14,2	201	56,9	50	14,2	99	28

Öğretmenlerin karşılaştıkları herhangi bir zorbalık davranışına karşı verecekleri tepkileri cinsiyet değişkeni açısından gösteren tabloya bakıldığında pasif müdahale yöntemleri olarak değerlendirilebilecek “görmezden gelirdim” ve “öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağladım” seçeneklerinin erkek öğretmenlerce daha fazla benimsendiği görülmektedir. Bu farkın sözel zorbalık 2 ve sosyal zorbalık 1 örneklerine verilen “görmezden gelirim” cevabında anlamlı olduğu söylenebilir (p: 0,038/ p: 0,002).

Kurban öğrencinin güçlendirilmesine yönelik bir tepki olan “mağdur olan öğrenciyi bu tarz bir davranış karşısında daha sağlam durması konusunda cesaretlendirirdim” seçeneğinin de erkek öğretmenler tarafından daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Özellikle fiziksel zorbalık 2 ve sosyal zorbalık 2 örneklerinde bu fark anlamlıdır (p:0,019/ p: 0,030).

Öğretmenlerce en fazla tercih edilen müdahale davranışlarından biri olan “öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşurdum” yöntemi kadın öğretmenler tarafından daha fazla tercih edilmektedir. Sosyal zorbalık türü dışındaki bütün örneklerde bu fark anlamlıdır. Zorbaya yönelik bir tepki de olsa, öğrenciyle öğretmen arasındaki diyaloga vurgu yapan bu yaklaşımın kadın öğretmenler tarafından daha fazla benimsenmesi önemlidir. Alanyazında yürütülen birçok çalışma göstermiştir ki, öğrenciyle öğretmen arasında sıcak ve içten bir iletişimin sağlanamadığı ortamlarda öğrenci şiddeti artmaktadır. Yine birçok araştırma kadın öğretmenlerin öğrencileriyle daha yakın ilişkiler kurabildiğini göstermektedir. Bu sonuçlar da göz önünde bulundurulduğunda zorba öğrenciyle konuşma davranışının kadın öğretmenlerce daha çok kullanılması daha anlaşılır olmaktadır.

Bütün zorbalık davranış örnekleri göz önüne alındığında her iki öğretmen grubunda da en az benimsenen yaklaşım olan “ceza verirdim” davranışı yine de erkekler tarafından kadın öğretmenlere göre daha fazla tercih edilmektedir. Aradaki farkın özellikle sosyal zorbalık 2 örneğinde manidar olduğu gözlemlenmiştir (p: 0,053).

Araştırma kapsamında sorgulanan son müdahale davranışı olan “öğrenciyi okul yönetimine/rehberlik servisine/aileye bildirirdim” öğretmenlerin en fazla tercih ettikleri ikinci yöntemdir. Bu seçenekte de özellikle sosyal zorbalık örneklerinde erkek öğretmenlerin lehine anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir (sosyal zorbalık p: 0,033). Ayrıca bu yöntem öğretmenlerin zorbalık davranışlarına müdahale ederken en az tercih edecekleri üçüncü yöntemdir.

Tablo25:

Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Öğretmenlerin Örnek Zorbalık Davranışlarına Karşı Tercih Edecekleri Yöntemlerin Frekans Ve Yüzdeleri

		Görmezden gelirdim.				Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağladım.				Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam durması konusunda cesaretlendirirdim.				Öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşturdum.				Ceza verirdim.				Öğrenciyi okul yönetimine/rehberlik servisine/aileye bildirirdim.			
		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az	
Sözel Zorbalık 1	1-9 yıl	3	4,9	52	85,2	10	16,4	13	21,3	10	16,4	6	9,8	20	32,8	5	8,2	7	11,5	38	62,3	11	18	8	13,1
	10-19 yıl	10	7,4	117	86	23	16,9	22	16,2	21	15,4	9	6,6	44	32,4	10	7,4	14	10,3	83	61	24	17,6	32	23,5
	20 +yıl	17	10,9	131	84	25	16	23	14,7	19	12,2	13	8,3	42	26,9	27	17,3	25	16	81	51,9	27	17,3	38	24,4
	Toplam	30	8,5	300	85	58	16,4	58	16,4	50	14,2	28	7,9	106	30	42	11,9	46	13	202	57,2	62	17,6	78	22,1
Sözel Zorbalık 2	1-9 yıl	3	4,9	57	93,4	6	9,8	17	27,9	6	9,8	6	9,8	20	32,8	4	6,6	5	8,2	32	52,5	21	34,4	6	9,8
	10-19 yıl	5	3,7	125	91,9	9	6,6	39	28,7	15	11	10	7,4	46	33,8	11	8,1	13	9,6	65	47,8	48	35,3	22	16,2
	20 +yıl	10	6,4	140	89,7	16	10,3	35	22,4	19	12,2	3	1,9	43	27,6	33	21,2	28	17,9	76	48,7	40	25,6	25	16
	Toplam	18	5,1	322	91,2	31	8,8	91	25,8	40	11,3	19	5,4	109	30,9	48	13,6	46	13	173	49	109	30,9	53	15
Fiziksel Zorbalık 1	1-9 yıl	3	4,9	54	88,5	10	16,4	11	18	5	8,8	14	23	21	34,4	5	8,2	4	6,6	31	50,8	18	29,5	7	11,5
	10-19 yıl	6	4,4	129	94,9	17	12,5	27	19,9	12	8,8	18	13,2	54	39,7	13	9,6	10	7,4	67	49,3	37	27,2	18	13,2
	20 +yıl	11	7,1	134	85,9	18	11,5	24	15,4	12	7,7	8	5,1	51	32,7	34	21,8	29	18,6	77	49,4	35	22,4	34	21,8
	Toplam	20	5,7	317	89,8	45	12,7	62	17,6	29	8,2	40	11,3	126	35,7	52	14,7	43	12,2	175	49,6	90	25,5	59	16,7
Fiziksel Zorbalık 2	1-9 yıl	5	8,2	49	80,3	11	18	9	14,8	8	13,1	6	9,8	22	36,1	6	9,8	6	9,8	37	60,7	9	14,8	15	24,6
	10-19 yıl	3	2,2	125	91,9	13	9,6	29	21,3	28	20,6	10	7,4	52	38,2	15	11	12	8,8	67	49,3	28	20,6	26	19,1
	20 +yıl	11	7,1	135	86,5	22	14,1	24	15,4	17	10,9	7	4,5	55	35,3	33	21,2	27	17,3	76	48,7	24	15,4	37	23,7
	Toplam	19	5,4	309	87,5	46	13	62	17,6	53	15	23	6,5	129	36,5	54	15,3	45	12,7	180	51	61	17,3	78	22,1
Sosyal Zorbalık 1	1-9 yıl	5	8,2	38	62,3	19	31,1	7	11,5	5	8,2	8	13,1	18	29,5	3	4,9	9	5,9	42	68,9	5	8,2	24	39,3
	10-19 yıl	9	6,6	107	78,7	29	21,3	15	11	27	19,9	8	5,9	41	30,1	11	8,1	8	5,9	89	65,4	22	16,2	42	30,9
	20 +yıl	21	13,5	110	70,5	32	20,5	20	12,8	15	9,6	5	3,2	38	24,4	26	16,7	24	15,4	109	69,9	26	16,7	43	27,6
	Toplam	35	9,9	255	72,2	80	22,7	42	11,9	47	13,3	21	5,9	97	27,5	40	11,3	41	11,6	240	68	53	15	109	30,9
Sosyal Zorbalık 2	1-9 yıl	7	11,5	50	82	14	23	5	8,2	9	14,8	6	9,8	14	23	5	8,2	7	11,5	42	68,9	10	16,4	14	23
	10-19 yıl	2	1,5	123	90,4	24	17,6	14	10,3	30	22,1	6	4,4	48	35,3	13	9,6	11	8,1	72	52,9	21	15,4	44	32,4
	20 +yıl	13	8,3	130	83,3	31	19,9	16	10,3	11	7,1	5	3,2	49	31,4	32	20,5	32	20,5	87	55,8	19	12,2	41	26,3
	Toplam	22	6,2	303	85,8	69	19,5	35	9,9	50	14,2	17	4,8	111	31,4	50	14,2	50	14,2	201	56,9	50	14,2	99	28

Tablo 25’te sunulan bulgular öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin örnek zorbalık senaryolarına karşı gösterecekleri müdahale davranışlarını göstermektedir. Tabloya göre; öğretmenler tarafından en az tercih edilen “görmezden gelirdim” davranışı, en az 10-19 yıllık öğretmenlerce benimsenirken en fazla 20 yıl ve üzeri yıllık öğretmenler tarafından kullanıldığı görülmektedir. Öğretmenlerin mesleki kıdemleri ile herhangi bir zorbalık davranışına “görmezden gelirdim” demeleri yalnızca fiziksel zorbalık davranışlarında anlamlı bir fark göstermektedir (p: 0,054/ p: 0,033). Tabloya göre fiziksel zorbalık davranışlarını en az görmezden gelenler 10-19 yıllık öğretmenlerdir.

Öğretmenler tarafından en az tercih edilen diğer müdahale davranışı olan “ceza verirdim” seçeneğinin 20 yıllık ve üzeri öğretmenler tarafından diğer gruptakilere göre daha fazla benimsendiği görülmektedir. Onları 1-9 yıllık öğretmenler takip etmektedir. Bu bulgudan mesleğe başlanılan ilk yıllarda ve mesleğin son yıllarında öğretmenlerin ceza yöntemine daha açık olduğu sonucu çıkabilir. Özellikle sosyal zorbalık örneklerinde kıdemler arasındaki farkın manidar olduğu görülmektedir (p:0,022/ p: 0,015).

En fazla tercih edilen “öğrenciyle yaptığının kabul edilemez olduğunu konuşurdum” davranışını en fazla 10-19 yıllık öğretmenlerin tercih ettiği görülmektedir. Bu davranışı diğerlerine oranla daha az benimseyenler grubunda da 20 yıllık ve üzeri öğretmenlerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu gruptaki öğretmenlerin yaklaşık %20’si bu seçeneğe en düşük puanları vermiştir. Mesleki kıdem göz önüne alındığında bu müdahale davranışına verilen yanıtların sözel zorbalık 2 ve fiziksel zorbalık 1 örneklerinde anlamlı olduğu görülmektedir (p:0,015/ p: 0,031).

Diğer en fazla tercih edilen “öğrenciyi okul yönetimine/rehberlik servisine/aileye bildirirdim” seçeneği mesleki kıdem açısından bir tek sosyal zorbalık 1 örneğinde manidardır (p: 0,048).

Tablo26:

Branş Değişkenine Göre Öğretmenlerin Örnek Zorbalık Davranışlarına Karşı Tercih Edecekleri Yöntemlerin Frekans Ve Yüzdeleri

		Görmezden gelirdim.		Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağladım.		Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam durması konusunda cesaretlendirdim.		Öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşturdum.		Ceza verirdim.		Öğrenciyi okul yönetimine/ rehberlik servisine/aileye bildirdim.	
		En çok	En az	En çok	En az	En çok	En az	En çok	En az	En çok	En az	En çok	En az
Sözel Zorbalık 1	Sınıf	18 10,8	136 81,4	25 15	26 15,6	23 13,8	16 9,6	47 28,1	28 16,8	22 13,2	97 58,1	32 19,2	31 18,6
	Branş	12 6,5	164 88,2	33 17,7	32 17,2	27 14,5	12 6,5	59 31,7	14 7,5	24 12,9	105 56,5	30 16,1	47 25,3
	Toplam	30 8,5	300 85	58 16,4	58 16,4	50 14,2	28 7,9	106 30	42 11,9	46 13	202 57,2	62 17,6	78 22,1
Sözel Zorbalık 2	Sınıf	12 7,2	147 88	17 10,2	40 24	23 13,8	7 4,2	50 29,9	30 18	23 13,8	87 52,1	42 25,1	23 13,8
	Branş	6 3,2	175 94,1	14 5	51 27,4	17 9,1	12 6,5	59 31,7	18 9,7	23 12,4	86 46,1	67 36	30 16,1
	Toplam	18 5,1	322 91,2	31 8,8	91 25,8	40 11,3	19 5,4	109 30,9	48 13,6	46 13	173 49	109 30,9	53 15
Fiziksel Zorbalık 1	Sınıf	14 8,4	142 85	24 14,4	24 14,4	12 7,2	14 8,4	59 35,3	30 18	22 13,2	95 56,9	36 21,6	28 16,8
	Branş	6 3,2	175 94,1	21 11,3	38 20,4	17 9,1	26 14	67 36	22 11,8	21 11,3	80 43	54 29	31 16,7
	Toplam	20 5,7	317 89,8	45 12,7	62 17,6	29 8,2	40 11,3	126 35,7	52 14,7	43 12,2	175 49,6	90 25,5	59 16,7
Fiziksel Zorbalık 2	Sınıf	11 6,6	142 85	26 15,6	23 13,8	26 15,6	11 6,6	58 34,7	32 19,2	22 13,2	92 55,1	24 14,4	34 20,4
	Branş	8 4,3	167 89,8	20 10,8	39 21	27 14,5	12 6,5	71 38,2	22 11,8	23 12,4	88 47,3	37 19,9	44 23,7
	Toplam	19 5,4	309 87,5	46 13	62 17,6	53 15	23 6,5	129 36,5	54 15,3	45 12,7	180 51	61 17,3	78 22,1
Sosyal Zorbalık 1	Sınıf	19 11,4	122 73,1	32 19,2	23 13,8	19 11,4	8 4,8	50 29,9	18 10,8	18 10,8	123 73,7	29 17,4	41 24,6
	Branş	16 8,6	133 71,5	48 25,8	19 10,2	28 15,1	13 7	47 25,3	22 11,8	23 12,4	117 62,9	24 12,9	68 36,6
	Toplam	35 9,9	255 72,2	80 22,7	42 11,9	47 13,3	21 5,9	97 27,5	40 11,3	41 11,6	240 68	53 15	109 30,9
Sosyal Zorbalık 2	Sınıf	10 6	142 85	31 18,6	16 9,6	20 12	7 4,2	61 36,5	27 16,2	22 13,2	97 58,1	22 13,2	44 26,3
	Branş	12 6,5	161 85,8	38 20,4	19 10,2	30 16,1	10 5,4	50 26,9	23 12,4	28 15,1	104 55,9	28 15,1	55 29,6
	Toplam	22 6,2	303 85,8	69 19,5	35 9,9	50 14,2	17 4,8	111 31,4	50 14,2	50 14,2	201 56,9	50 14,2	99 28

Tablo 26'ya genel olarak bakıldığında, öğretmenlerin branşlarıyla zorbalık türlerine karşı tercih edecekleri müdahale davranışları arasında manidar bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Bulgular branş açısından incelendiğinde, manidar farkın sadece fiziksel zorbalık 1 örneğinde en az tercih edilen müdahale davranışları olan “görmezden gelirdim” ve “ceza verirdim” seçeneklerinde olduğu görülmektedir (p: 0,032/p: 0,019). Ayrıca, her iki müdahale yöntemi de sınıf öğretmenleri tarafından daha fazla tercih edilmektedir. Ancak özellikle sosyal zorbalık türlerinde ceza yönteminin sınıf öğretmenlerince daha az benimsendiği önemli bir bulgudur.

Öğretmenler tarafından en fazla benimsenen müdahale davranışları öğretmenlerin branşları açısından incelendiğinde hem “öğrenciyle yaptığının kabul edilemez olduğunu konuşturdum” yöntemi hem de “öğrenciyi okul yönetimine/rehberlik servisine/aileye bildirirdim” yönteminin branş öğretmenlerince daha fazla benimsendiği görülmektedir. Ancak sosyal zorbalık örneklerinin bulguları incelendiğinde bu durumun tam tersi bir tablo, yani yukarıda bahsedilen yöntemlerin sınıf öğretmenlerince daha fazla tercih edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bulgu, araştırmanın ikinci alt problemine ait bulgulardan biri olan “sınıf öğretmenleri sosyal zorbalık davranışlarını branş öğretmenlerine göre daha ciddi bulmaktadır” ile birlikte düşünüldüğünde daha anlamlı olmaktadır. Şöyle ki, sınıf öğretmenlerinin sosyal zorbalık davranışlarını ciddi bulma oranları branş öğretmenlerine göre daha yüksek olduğundan, bu tür davranışlara müdahale ederken de branş öğretmenlerine göre daha aktif bir rol benimsemeleri normaldir.

Yapılan Ki-kare testinden çıkan sonuçsa şu şekildedir: Öğretmenlerin zorbalık türlerine karşı gösterdikleri müdahale davranışları öğretmenlerin branşları açısından incelendiğinde, yalnızca fiziksel zorbalık 1 örneğine verilen “görmezden gelirdim” ve “ceza verirdim” seçenekleri manidar bir farklılık göstermektedir (p: 0,032/ p: 0,019).

Tablo27:

SED Değişkenine Göre Öğretmenlerin Örnek Zorbalık Davranışlarına Karşı Tercih Edecekleri Yöntemlerin Frekans Ve Yüzdeleri

		Görmezden gelirdim.				Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağladım.				Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam durması konusunda cesaretlendirdim.				Öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşturdum.				Ceza verirdim.				Öğrenciyi okul yönetimine/rehberlik servisine/aileye bildirdim.			
		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az		En çok		En az	
Sözel Zorbalık 1	üst	0	0	30	90,9	7	21,2	4	12,1	4	12,1	3	9,1	11	33,3	4	12,1	7	21,2	16	48,5	4	12,1	9	27,3
	Orta	28	10,7	219	83,6	38	14,5	45	17,2	37	14,1	20	7,6	71	27,1	32	12,2	34	13	154	58,8	53	20,2	56	21,4
	Alt	2	3,4	51	87,9	13	22,4	9	15,5	9	15,5	5	8,6	24	41,4	6	10,3	5	8,6	32	55,2	5	8,6	13	22,4
	Toplam	30	8,5	300	85	58	16,4	58	16,4	50	14,2	28	7,9	106	30	42	11,9	46	13	202	57,2	62	17,6	78	22,1
Sözel Zorbalık 2	üst	0	0	31	93,9	4	12,1	9	27,3	3	9,1	6	18,2	10	30,3	2	6,1	5	15,2	14	42,4	11	33,3	4	12,1
	Orta	18	6,9	236	90,1	21	8	67	25,6	30	11,5	11	4,2	72	27,5	39	14,9	35	13,4	128	48,9	86	32,8	43	16,4
	Alt	0	0	55	94,8	6	10,3	15	25,9	7	12,1	2	3,4	27	46,6	7	12,1	6	10,3	31	53,4	12	20,7	6	10,3
	Toplam	18	5,1	322	91,2	31	8,8	91	25,8	40	11,3	19	5,4	109	30,9	48	13,6	46	13	173	49	109	30,9	53	15
Fiziksel Zorbalık 1	üst	1	3	29	87,9	5	15,2	8	24,2	3	9,1	3	9,1	12	36,4	4	12,1	5	15,2	16	48,5	7	21,2	6	18,2
	Orta	18	6,9	233	88,9	30	11,5	45	17,2	22	8,4	31	11,8	88	33,6	36	13,7	34	13	132	50,4	70	26,7	46	17,6
	Alt	1	1,7	55	94,8	10	17,2	9	15,5	4	6,9	6	10,3	26	44,8	12	20,7	4	6,9	27	4,6	13	22,4	7	12,1
	Toplam	20	5,7	317	89,8	45	12,7	62	17,6	29	8,2	40	11,3	126	35,7	52	14,7	43	12,2	175	49,6	90	25,5	59	16,7
Fiziksel Zorbalık 2	üst	0	0	31	93,3	8	24,2	4	12,1	6	18,2	3	9,1	9	27,3	4	12,1	5	15,2	13	39,4	5	15,2	11	33,3
	Orta	18	6,9	226	86,3	31	11,8	48	18,3	37	14,1	16	6,1	94	35,9	43	16,4	35	13,4	136	51,9	47	17,9	55	21
	Alt	1	1,7	52	89,7	7	12,1	10	17,2	10	17,2	4	6,9	26	44,8	7	12,1	5	8,6	31	53,4	9	15,5	12	20,7
	Toplam	19	5,4	309	87,5	46	13	62	17,6	53	15	23	6,5	129	36,5	54	15,3	45	12,7	180	51	61	17,3	78	22,1
Sosyal Zorbalık 1	üst	2	6,1	28	84,8	9	27,3	3	9,1	5	15,2	4	12,1	8	24,2	4	12,1	5	15,2	18	54,5	4	12,1	9	27,3
	Orta	30	11,5	185	70,6	65	24,8	33	12,6	35	13,4	14	5,3	65	24,8	29	11,1	33	12,6	176	67,2	34	13	88	33,6
	Alt	3	5,2	42	72,4	6	10,3	6	10,3	7	12,1	3	5,2	24	41,4	7	12,1	3	5,2	46	79,3	15	25,9	12	20,7
	Toplam	35	9,9	255	72,2	80	22,7	42	11,9	47	13,3	21	5,9	97	27,5	40	11,3	41	11,6	240	68	53	15	109	30,9
Sosyal Zorbalık 2	üst	0	0	28	84,8	7	21,2	2	6,1	4	12,1	4	12,1	11	33,3	4	12,1	6	18,2	17	51,5	5	15,2	11	33,3
	Orta	20	7,6	222	84,7	52	19,8	29	11,1	36	13,7	11	4,2	75	28,6	39	14,9	39	14,9	150	57,3	40	15,3	72	27,5
	Alt	2	3,4	53	91,4	10	17,2	4	6,9	10	17,2	2	3,4	25	43,1	7	12,1	5	8,6	34	58,6	5	8,6	16	27,6
	Toplam	22	6,2	303	85,8	69	19,5	35	9,9	50	14,2	17	4,8	111	31,4	50	14,2	50	14,2	201	56,9	50	14,2	99	28

Öğretmenlerin görev yaptıkları okulların SED'lerinin zorbalık türlerine müdahale etmede tercih ettikleri yöntemleri nasıl etkilediği incelendiğinde öğretmenlerce en az tercih edilen “ceza verirdim” yönteminin Üst SED okullarda çalışan öğretmenler tarafından diğerlerine göre daha fazla benimseniyor olması dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra, aynı grubun öğretmenleri “öğrenciyi okul yönetimine/rehberlik servisine/aileye bildirirdim” seçeneğinde diğerlerinden daha düşük bir orana sahiptirler. Bu iki bulgu üst SED okulların öğretmenlerinin öğrenciyi disipline etme, öğrenciye yaptırım uygulama veya ceza verme konularında daha istekli olduklarını ancak bunu başka birilerini devreye sokmadan yapmayı tercih ettiklerini düşündürmektedir. Yine aynı grubun öğretmenleri “görmezden gelirdim” seçeneğini en az tercih etmişlerdir. Öğretmenlerce en fazla tercih edilen “öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşurdum” seçeneği ise en fazla Alt SED okullarda çalışan öğretmenler tarafından tercih edilmiştir.

4.2. Çalışma II- Okul Yöneticilerinin zorbalığa ilişkin görüşleri

Araştırmada, okul yöneticilerine dağıtılan ve 10 açık uçlu sorudan meydana gelen görüşme formlarından elde edilen bulgular üç ana başlık altında yorumlanacaktır. Okul yöneticilerinin zorbalık kavramını tanımada tercih ettikleri ifadeler, okullarında en fazla ne tür zorbalık davranışları, nerede gözlemlediklerine ve zorbalığın sebeplerine dair görüşleri ankette yer alan 1., 2., 3., ve 4. sorulara verilen cevaplardan; zorbalıkla mücadelede ve zorbalığı önlemede alınan tedbirler, zorbalıkla karşılaşıldığında gösterilen müdahale davranışlarının neler olduğuna dair bulgular 5., 6., ve 7. soruların cevaplarından; okul ve personeline ve bizzat okul yönetimine düşen görevlerin ne olduğuyse 8. ve 9. soruların cevaplarından yola çıkılarak cevaplanacaktır. 10. soru araştırmacının katılımcıların eklemek istedikleri başka düşünceleri almak için yönelttiği “Konuyla ilgili araştırmaya yardımcı olacağını düşündüğünüz başka düşünceleriniz varsa yazar mısınız?” sorusudur.

4.2.1. Beşinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Okul yöneticilerinin öğrenci zorbalığı tanımları ve okullarında görülen zorbalık türleri, nerelerde görüldüğü ve sebepleri hakkında görüşleri.

Soru 1-Okul yöneticilerinin anketin 1. sorusu olan “Sizce zorbalık nedir?” sorusuna verdikleri cevaplarda en fazla tekrar eden ifade “hak”tır. “Haklarını engelleme, kişilik haklarını engelleme, hakkını elinden zorla alma, hak ihlali, hak kısıtlaması” (Y8, Y10, Y14, Y15, Y19, Y20) şeklindeki tamlamalarla kullanılan “hak” sözcüğüne alanyazında yapılan tanımlarda rastlanılmamıştır. Okul yöneticilerince bu sözcüğün sıklıkla tekrarlanmasının sebebi, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin sağlıklı bir ortamda eğitim öğretim haklarını kullanamıyor olması gerçeğinin yarattığı bir duygu olarak okunabilir. Smith ve Brian (2000) “her ne kadar zorbalığa maruz kalınma sonrasında yaşananlara ilişkin yeterli çalışma olmasa da, kurbanı verdiği zararın boyutu ve kurbanın genellikle kendini savunamıyor oluşu birçok insanın zorbalığı adil olmayan bir davranış olarak düşünmesine sebep olmaktadır” diye belirtmektedirler. Aslında zorbalık

doğrudan bir hak ihlali değilse bile, yarattığı “haksızlık, adaletsizlik ve eşitsizlik” duygusuyla, yöneticileri tanımlarında hak sözcüğüne yer vermeye yönelmiş olabilir.

Tanımlarda karşılaşılan bir diğer kavram ise (Y4, Y6, Y7, Y18) “kaba kuvvet ve kaba davranış”tır. “Kaba güç” ve “kaba kuvvetin” birbirlerinin yerine kullanılabilen terimler olduğu söylenebilir. Ancak kaba davranıştan kasıt “hoş olmayan, uygun olmayan” herhangi bir davranış olabilir. Kaba sözcüğünün göreceli bir kavram olmasının zorbalık gibi sınırları pek de keskin olmayan bir olguyu tanımlarken kafa karışıklığını simgelediği söylenebilir.

“Hakimiyet kurmak, tahakküm altına almak, baskı kurmak, üstünlük sağlamak, despotluk yapmak” kavramları ise diğer dikkat çekici ifadelerdir (Y2, Y6, Y12, Y13, Y17, Y18). Yöneticilerin bu terimleri seçme sebepleri zorbalığın doğasında bulunan güç dengesizliğine yapılmak istenen vurgu olarak yorumlanabilir. Zorba ve mağdur arasında yöneten-yönetilen, sahip-köle, ezen-ezilen ilişkisine benzeyen adil olmayan bir durum vardır.

Verilen cevaplara bakıldığında, zorbalık davranışının kimler tarafından kimlere uygulandığı konusunda yöneticilerin hemfikir olduğu söylenebilir. Zorbalığın güçlüden güçsüze, bir ya da birden fazla kişinin bir ya da birden fazla kişiye uygulandığına dair izlenimin yöneticiler tarafından edinildiği görülebilmektedir. Aynı şekilde ankete katılan bazı yöneticiler zorbalığın psikolojik ya da sözel yolla uygulanabileceğini söylerken (Y21, Y20, Y18, Y10, Y13, Y14) birçoğu zorbalığı fiziksel saldırıyla bağdaştırmaktadır.

Yukarıda bahsedilen bütün zorbalığı tanımlama girişimleri göz önünde bulundurularak, 21 yönetici içinde yalnızca iki tanesinin (Y5, Y21) tanımının kaynaklarda rastlanan zorbalık tanımıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bunlardan ilki (Y5) hem zorbalığın tarafları, hem yöntemi hem de zorbalığın türüne değinerek “bir veya birkaç kişinin başka bir gruba kasıtlı olarak incitme, korkutma, tehdit etme davranışdır.” ifadesini kullanmıştır. 21 kodlu yönetici ise zorbalığı “Daha güçlü bir kişi ya da grup tarafından daha az güçlü kişiye karşı yapılan ve sürekliliği olan fiziksel psikolojik baskı” olarak tanımlamıştır.

Siann ve arkadaşları (1993) kültürlerin ve bireylerin zorbalığı nasıl tanımladıklarının önemli bir konu olduğunu, çünkü bunun genelde zorbalığın yaygınlığına dair sunulan raporları, daha özelde ise katılımcıların belirli bir olayı zorbalık olarak yorumlamalarını etkileyeceğini belirtmektedirler (Akt, Craig, Henderson ve Murphy, 2000). Zorbalık, Kuzey Amerika’da “*mağduriyet*” (victimization),

İskandinav ülkelerinde “*yıldırma*” (mobbing) terimleriyle ifade edilirken, Fransızcada ve İspanyolcada zorbalık yerine kullanılacak uygun bir terim bile yoktur. Japoncada ise zorbalığın geleneksel tanımına uymasa da, ülkenin kültürel özelliklerinden dolayı Batı’daki anlamından farklılık gösteren kimi zorbalık davranışları “*ijime*” terimiyle ifade edilmektedir (Craig, Henderson ve Murphy, 2000).

Soru 2-Alanyazın taramasında birçok davranışın zorbalık olarak algılandığı görülmüştür. Ancak söz konusu davranışların muhatapları, gerçekleşme sebepleri ve sıklığı davranışın zorbalık olup olmadığı konusunda karar verilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Araştırmaya katılan 21 okul yöneticisinin anketin 2. sorusuna verdikleri cevaplarda göze çarpan en önemli ifadeler bazı yöneticilerin okullarında gerçekleşen zorbalık olaylarını hafife aldıklarını gösteren ifadeler olduğu söylenebilir. Örneğin katılımcılardan biri “öyle ciddi manada bir zorbalığa rastlamadım; sadece ufak tefek problemler oluyor” demiştir. Kurduğu cümleden zorbalığın ciddi olan ve ciddi olmayan çeşitlerinin olduğunu düşündüğü görülmektedir (Y4). Bir başka katılımcı ise “bu tür davranışlara çok rastlanmamaktadır. Nadiren de olsa büyük öğrenciler küçük öğrencilere sıra olmalarda fiziksel üstünlüklerini kullanarak öne geçmektedirler” (Y13) diyerek büyük öğrencilerden küçük öğrencilere yönelik olumsuz davranışların varlığına dikkat çekmektedir. Büyük öğrencilerin küçük öğrencilere uyguladığı bu davranış, zorbalığın fiziksel sözel ve ilişkisel türlerden hangisinde gerçekleşirse gerçekleşsin maruz kalan öğrencide olumsuz öğrenmeler gerçekleştirme olasılığı büyüktür. Dolayısıyla “nadiren” de oluyor olsa dikkate değerdir. Diğer bir çarpıcı cevapsa (Y6) “kendi aralarında kavga, tehdit gibi ufak çaplı olaylar” şeklinde veriliyor. Bu cevap kavga ve tehdit davranışlarını ufak çaplı olarak gören bir yöneticinin büyük çaplı olaylar olarak hangi davranışları gördüğünü akla getirmektedir. Günümüzde okullardaki şiddet vakaları yaralanmaya, gaspa, cinayet ve intihara kadar gidebilmektedir. Milliyet Gazetesinin 25.02.2007 tarihli bir haberine göre; 2006’da okullarda 3 bin 688 olay meydana gelmiş, bu olaylara 8 bin 168 öğrenci karışmıştır. Bu veriler, öğrencilerin okula gittiği 170 gün üzerinden hesaplandığında, günde ortalama 21 olay meydana geldiği ve her gün bu olaylara 48 öğrencinin katıldığı anlamına gelmektedir.

Anketin 2. sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde yöneticilerin vurgu yaptığı zorbalık türlerine örnekler şu şekildedir.

Tablo 28:

Okul Yöneticilerinin Karşılaşılan Zorbalık Davranışlarının Türlerine İlişkin Görüşleri

Fiziksel zorbalık	Sözel zorbalık	Sosyal zorbalık
İtme-vurma	Dedikodu çıkarıp yayma	Benim dediğim olsunculuk
Kavga	Tehdit lakap takma	Dışlamalar
Dövme	Sözlü sataşma	Gruplaşmalar
	Kaba şakalar	Gruptan uzaklaştırma
	Dalga geçme	

Çubukçu ve Dönmez (2012) okul yöneticilerinin okullarda en çok sözel şiddet olarak nitelendirilen laf atma, alay etme, lakap takma, küfür etme, iftira atma, tehdit etme, dedikodu yapma vb. davranışları gözlemlediklerini tespit etmişlerdir. Araştırmanın bulgularına göre en az karşılaşılan şiddet türü ise cinsel şiddettir. Çubukçu ve Dönmez'in (2012) bulgularıyla bu araştırmanın bulguları kıyaslandığında bu araştırmaya dahil olan yöneticilerin hiçbirinin cinsel şiddetten bahsetmediği görülse de sözel zorbalık davranışlarının sıklığına yapılan vurguya dair bulgular benzerdir. Pişkin (2010) ise Ankara'daki ilköğretim okullarında en fazla sözel sonra da fiziksel zorbalık davranışlarına rastlandığını tespit etmiştir.

Soru 3- Anketin üçüncü sorusu ise zorbalık davranışlarının ne gibi durumlarda ve okulun hangi bölümlerinde gerçekleştiğine dair veriler toplamak amacıyla sorulmuştur. Cevaplar değerlendirildiğinde görülmüştür ki zorbalık davranışları, herhangi bir yönetimin olmadığı durumlarda, teneffüs gibi denetimin kısıtlı ya da yetersiz olduğu zamanlarda, öğrencilerin bir arada bulunduğu okula giriş ve okuldan çıkış esnasında veya sıra olduklarında gözlenmektedir. Buna ek olarak yöneticiler, okulun sınıf, koridor, tuvalet, kantin ve bahçe gibi bütün bölümlerinde zorbalığın olabileceğini belirtmişlerdir. Alanyazında yapılan birçok araştırmayla (Olweus, 2005) paralellik gösteren bu cevaplar göz önünde tutulduğunda, okul yöneticilerinin okul içinde ve okul dışında gerçekleştirebilecek zorbalık olaylarıyla ilgili farkındalıklarının olduğu sonucu çıkarılabilir.

Soru 4- Okul yöneticilerine yöneltilen 4. soru zorbalık davranışlarının sebeplerinin neler olduğuna dair görüşleri elde edebilmek amacıyla sorulmuştur. Verilen cevaplardan görülmektedir ki; yöneticiler zorbalığın nedeninin tek bir sebebe bağlanamayacağının farkındadırlar. Zorbalık hem zorbalık yapan kişi hem okul hem de çevresel sebeplerle ortaya çıkabilmektedir.

Tablo 29:

Okul Yöneticilerinin Karşılaşılan Zorbalık Davranışlarının Sebeplerine İlişkin Görüşleri

Öğrenci	Okul	Aile	Çevre
Kendini kabullendirme	Yaptırım olmaması	Aile içi baskı	Olumsuz rol modeller
Bencilik-tatminsizlik	Disiplin yönetmeliğinin yetersizliği	Bilgisizlik	Tv-diziler-filmler-programlar
Takdir edilme isteği	Esnek devamsızlık politikası	Yetersiz takip-ilgisizlik	Bilgisayar
Üstünlük sağlama		Etnik kültürel farklılıklar	Sosyo-kültürel çevre
Ergenlik		Eğitimsiz aile	
Sevme-sevilme isteği		Maddi problemler	
Kıskançlık-kin-nefret			
Fiziksel üstünlük			

Tablo 29’da, araştırmaya katılan yöneticilerin zorbalığın nedenleri olarak gösterdikleri faktörler bireysel faktörler, aile ve okul faktörleri ve çevresel faktörler olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre, yöneticiler öğrencinin ilgi, sevgi, onay beklentisini, üstünlük sağlama arzusunu, ergenlik döneminin getirdiği özellikleri, ailesindeki ilgisizliği, eğitim eksikliğini, maddi sıkıntıları, çevresinde ya da televizyonda gördüğü rol modelleri ve sosyal çevresini zorbalığa sebep olabilecek faktörler olarak görmektedirler.

Çınkır ve Karaman-Kepenekçi’nin (2003) araştırmalarına katılan eğitimcilere göre öğrencilerin zorbalığa başvurma nedenleri %63 ile “öğrencilerin sorunlarını nasıl çözeceklerini bilememeleri”, %60’ı “öğrencilerin kişisel sorunlarının olması”, %48’i ise “öğrencilerin güçlü görünme istekleri”dir. Tiryaki’nin (2008) araştırmasına katılan öğretmen ve yöneticilerin, zorbalığın sebeplerine dair sundukları öneriler araştırmacı

tarafından üç başlık altında toplanmıştır. Buna göre öğretmen ve yöneticilerin, öğrencilerin kişisel özellikleri bakımından zorbalığa başvurma nedenlerine ilişkin görüşleri sırasıyla en çok öğrencinin sinirli olması, empati yeteneğinin zayıf olması; aile özellikleri bakımından zorbalığa başvurma nedenlerine ilişkin görüşleri, sırasıyla en çok aile içi sorunlar yaşaması, öğrencinin ailesinden hiç yakınlık görmemesi, ailesinden aşırı yakınlık görmesi; sosyal özellikleri bakımından zorbalığa başvurma nedenlerine ilişkin görüşleri, sırasıyla en çok sınıfta popüler olmak istemesi, okul ve toplum kurallarını reddetmesidir (Tiryaki, 2008).

4.2.2. Altıncı alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Okul yöneticilerinin zorbalıkla mücadelede ve zorbalığı önlemede alınan tedbirler ve zorbalıkla karşılaşıldığında gösterilen müdahale davranışlarının neler olduğuna dair görüşleri

Soru 5- Okul yöneticilerine yöneltilen 5. soru yöneticilerin zorbalık davranışına şahit olduklarında bizzat ne yaptıklarını araştırmak için sorulmuştur. Katılımcıların cevaplarındaki ortak öğelerin “nasihat etme ve rehberlik servisine yönlendirme” olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan çoğu yöneticinin zorbalık davranışına müdahale yöntemi olarak zorbayla konuşmayı benimsedikleri söylenebilir. Zorbayla konuşarak ona doğruyu göstermek, kurbanla empati kurmasını sağlamak, onu tanıma ve davranışının altında yatan sebepleri anlamak, kuralları hatırlatmak gibi hedeflere ulaşmayı bekleyen yöneticiler bu yöntemin işe yaramadığı ya da yetersiz olduğu durumlarda aile ve rehberlik servisiyle iletişime geçeceklerini belirtmişlerdir (Y5, Y6, Y7, Y8, Y11, Y12, Y13, Y14, Y17).

Okul yöneticilerinin tercih ettikleri yöntemlere bakıldığında müdahalelerin zorbaya yönelik olduğu görülmektedir. Zorbayla konuşmak, zorbayı rehberlik servisiyle görüştürmek, zorbanın ailesine ulaşmak ve zorbaya ceza vermek yöntemlerinden yöneticilerin kurbanı görmezden geldiği ya da önemsemediği sonucu çıkarılmamalıdır. Ancak şu da açıktır ki, herhangi bir zorbalık davranışına karşı yapılan ilk müdahale zorbaya yönelik olmaktadır.

Anketin söz konusu sorusuna verilen cevaplar arasında disiplin cezalarının çokça yer almaması da dikkat çekicidir. Buna sebep olarak katılımcıların kendilerini ceza

verecek organ olarak görmemeleri gösterilebilir. 19 kodlu katılımcı “yaptığımız etkili bir yaptırım olmadığından” diye yakınırken disiplin yönetmeliğinde adı geçen cezaların işlevselliğine de vurgu yapmaktadır. Disiplin yönetmeliği incelendiğinde, 56 ceza gerektiren davranış ve bunlara uygulanacak dört tür ceza olduğu görülmektedir: uyarma-mahrumiyet-kınama, okuldan kısa süreli uzaklaştırma, okuldan tasdikname ile uzaklaştırma, örgün eğitim dışına çıkarma. Uyarma ve kınama cezası öngörülen davranışlar incelendiğinde, bu davranışlardan sadece 10) *Okul içinde veya dışında okulun personeli ile diğer kişilere karşı kaba ve saygısız davranmak* maddesinin zorbalık davranışı gibi görülebileceği düşünülebilir. Ancak okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezasına tabii davranışlar incelendiğinde ise 1) *Kişilere, arkadaşlarına söz ve davranışlarla sarkıntılık, hakaret ve iftira etmek veya ahlak kuralları ile bağdaşmayan davranışlarda bulunmak ya da başkalarını bu gibi davranışlara kışkırtmak*, 2) *Kişileri veya grupları dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi ve dini inançlarına göre ayırmayı, kınamayı, kötülemeyi amaçlayan davranışlarda bulunmak veya ayrımcılığı körükleyici semboller taşımak*, 8) *Bilişim araçları ile yönetici, öğretmen, eğitici personel, memur, diğer görevliler ve ziyaretçiler ile öğrencileri rahatsız edici davranışlarda bulunmak*, 10) *Kavga, darp etmek ve yaralama olaylarına karışmak*, gibi davranışlar zorbalık davranışı olarak değerlendirilebilmektedir. Bu tür davranışlar için öngörülen kısa süreli okuldan uzaklaştırma cezasının okul yönetimince benimsenmediği görülmektedir. Yöneticiler öğrencilerin hangi hatalı davranışının hangi yaptırıma karşılık geldiğini söyleyen disiplin yönetmeliği gereğince karşılaştıkları zorbalık davranışını uyarı cezasına tabi görüyor olmalı ki tercih ettikleri yöntem bu aşamaya işaret etmektedir.

Yapılan birçok araştırma cezanın zorbalıkla mücadelede etkili bir yöntem olmadığını savunmaktadır. Ceza zorbalık davranışının sıklığını arttırabilecek, zorbalığı ortadan kaldırmayacağı gibi zorbalığı sonlandırabilecek bir yöntem de değildir. Kimi araştırmalarda zorbanın davranışları dikkat çekme isteğinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Ceza da kimi zaman bu amaca hizmet edebilmektedir. Ceza öğrencinin okuldan korkmasına, özgüvenini yitirmesine neden olurken, davranışı daha kötüleştirmekte, saldırgan ve yıkıcı tutumları artırmakta, sınıf düzenini bozma, eşyalara zarar verme, öğretmenlere karşılık verme, yalan söyleme gibi olumsuz davranışları artırmaktadır (Akt. Çubukçu ve Dönmez, 2002).

Soru 6- Bu soruda okul yöneticilerinin kendi okullarında izledikleri, özellikle zorbalıkla mücadele konusunda herhangi bir plan olup olmadığı konusunda bilgi vermeleri istenmiştir. Hemen hemen bütün yöneticiler rehberlik servisinin yaptığı çalışmalardan bahsetmiştir. Rehberlik servisinin yaptığı çalışmalar derken de yönlendirme ve açıklamalar yapmak (Y3, Y10, Y19) okuldaki kurullarla, disiplin kurulu ve öğretmenlerle işbirliği içinde olması (Y8, Y16) ve sınıflara birtakım testler uygulamak (Y21) gibi faaliyetler sıralanmıştır. Yöneticiler okulun bütün birimlerinin konuyla ilgili ortak bir çalışma içinde olduğuna değinmişlerdir.

Burada sayılan bütün tedbirlere bakıldığında yalnızca 20 kodlu yöneticinin bir planın varlığından söz etmiş olması dikkat çekicidir. Yönetici “okul şiddet eylem planı ve okul yıllık gelişim planı çerçevesinde ekipler kurduklarını” belirtmiştir.

Ayrıca zorbalık davranışlarının en çok öğretmenlerin gözetiminden uzak veya yoksun olan ortamlarda gerçekleştiği bilinmektedir. Okul yöneticileri de bu yüzden olsa gerek nöbetçi öğretmenlerin görevini tam ve doğru yapmasının öneminden bahsetmişlerdir. Öğretmenlerin nöbet yerlerinde olmaları (Y9) bu tarz davranışlara karşı daha duyarlı olmaları (Y13) ve daha dikkatli olmaları konusunda uyarıldıklarından bahsedilmiştir.

Araştırmalar göstermiştir ki okullarda yaşanan zorbalık okul çalışanlarının ortak katılımıyla ve planlı bir şekilde hareket etmeleriyle engellenebilmekte ya da azaltılabilmektedir. Bu araştırmaya katılan okul yöneticilerinin de üzerinde önemle durduğu konu öğretmenler arası, kurullar arası işbirliği ve okul aile dayanışmasıdır.

Okul yöneticilerin bu soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde zorbalıkla mücadelede cezaya başvurmanın pek de tercih edilen bir yöntem olmadığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar öğrenci davranışları değerlendirme kurulları oluşturulsa da söz konusu kurulun “öğrencinin davranışlarını takiple görevlendirildiği” (Y8) “okulda uyulması gereken kuralları hatırlatan” (Y21) ve “iyi ve olumlu davranışları ödüllendiren” bir kurul olduğu üzerinde durulmuştur. Ceza sözcüğünün geçtiği tek cevap Y3 kodlu yöneticinin cevabıdır. Onun da “gerektiğinde ceza yöntemiyle cezalandırma” ifadesini kullanmış olması cezanın tercih edilen ilk yöntem olmadığını göstermektedir.

Soru 7- Bir önceki soruda zorbalık davranışına karşı bizzat ne yapacakları sorusunu yanıtlayan yöneticiler bu soruda kendilerince en etkili yöntemin ne olduğunu belirtmektedirler. Bir önceki soruda sıklıkla tercih ettikleri yöntemi zorbalık yapan öğrenciyle konuşmak olduğunu belirten yöneticiler bu soruda da öğrenciye davranışının yanlış olduğunu uygun bir dille anlatıp ona doğru davranışı öğretmenin en etkili yöntem olduğunda birleşmektedirler (Y3, Y6, Y5, Y9, Y11, Y13, Y15, Y17, Y17, Y20). Yine zorbalıkla mücadelede hoşgörülü ve anlayışlı bir tutum takınmak (Y6, Y13) ve öğrencideki empati duygusunu geliştirmenin (Y3, Y9, Y13, Y17) önemine vurgu yapılmıştır. Katı ve suçlayıcı bir yaklaşım yerine bu tarz yumuşak bir yaklaşımın benimseniyor olması önemlidir. Ancak anketi yanıtlayan yöneticilerden üçü ceza-ödül ve disiplin mekanizmasının doğru çalıştırıldığı takdirde en etkili yöntem olabileceğini savunmuştur. Y9 kodlu yönetici disiplin için yönetmeliğin daha uygun bir hale getirilmesi gerektiğini söylerken Y3 kodlu yönetici “bazen sonuç alınamasa” da ceza-ödülün en etkili yöntem olduğunu söylemiştir. Bu soruya verilen yanıtlar arasında en dikkat çekici yorumlardan biri “etkili yönetmelikler çıkarılıp öğretmenin ve idarenin elinin ve kolunun bağlanmaması sağlanmalı” diyen Y19 kodlu yöneticinin yanıtıdır. Öğretmenin yaşanan olumsuz durumlarda müdahale etme yetkisinin ve kullanabileceği yöntemlerin çeşitliliği yönetmelikler yoluyla sınırlandırıldığı bir gerçektir. Aynı yönetici “bakanlık yetkililerinin medyada gelişigüzel konuşup vatandaşı okullarda idare ve öğretmenlerin üstüne göndermesinin engellenmesi gereklidir” diyerek yine toplumda medya ve yetkililerce zayıflatılan okul ve öğretmen imajına vurgu yapmaktadır. Son yıllarda öğretmenler üzerinden yürütülen politikalar öğretmenlerin sorunlarla mücadele etme azim ve kararlılığını zayıflatmaktadır. Güçlü (2013) Milliyet gazetesindeki köşesinde okullardaki şiddetin sebeplerinin neler olabileceğini sıralarken “öğretmenlerin mutsuzluğundan kaynaklanan öğretmen-öğrenci diyalogunun dibe vurması” da mutlaka dikkate alınmalıdır. Mutsuz öğretmen öğrenciye agresif davranıyor bu da öğrenciyi agresif hale getiriyor’ demektedir.

4.2.3. Yedinci alt probleme ilişkin bulgular ve yorum

Okul yöneticilerinin öğrenci zorbalığıyla mücadelede okul ve personeline ve bizzat okul yönetimine düşen görevlerin ne olduğuna dair görüşleri

Soru 8- Zorbalık davranışını önlemede en büyük sorumluluk kimdedir sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde okul yöneticilerinin öncelik sırası değişse bile “okul ve aileyi” birinci dereceden sorumlu tuttuğu görülmektedir. Kimi yöneticiler “öncelikle aile sorumludur sonra okul gelir” dese de yöneticilerin çoğu bu ikisinin zorbalığı önlemede oynayacakları rolün önemine vurgu yapmaktadır. Y3 kodlu yöneticinin soruya cevabı şu şekildedir: “En önemli etken ailedir. Öğrencinin kişilik ve karakteri aile içinde şekillenir. Bu tür durumlara genellikle aile ortamında meyledilir. Çevre ve okul ortamı sonraki etkenlerdir.” Bu iki kurum dışında “medya ve çevreye” de sorumluluk düştüğünü vurgulayan yöneticiler vardır (Y9, Y14).

Yanıtlar arasında Y20 kodlu yöneticinin yanıtı diğer yöneticilerden farklı bir bakış açısı sunduğu için önemlidir. Söz konusu yönetici “davranışta sorumluluk olmaz, sebep olur. Bu nedenle zorbalık sergileyen kişiye bunun sebebi etkin dinleme ile sorularak, sorumluluk kişiye bırakılmalı” diyerek zorbalık davranışını önleme sorumluluğunu zorbalığa karışan kişi veya kişilere bırakılması gerektiğini savunmaktadır.

Soru 9- Okul yöneticilerine yöneltilen 9. soruda onlardan sınıf öğretmenlerine, ders öğretmenlerine, rehber öğretmenlere ve okul yönetimine düşen görevleri sıralamaları beklenmiştir. Yöneticiler okul personeline oluşturan bu kişileri teker teker ele almaktansa genel bir çerçevede görevleri sıralamışlardır. Verilen cevaplar incelendiğinde cevapların dört ana başlık altında yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlar; öğrenciyi gözlemek, veli ile işbirliği yapmak, rehber öğretmenin rehberlik yapması ve özverili ve planlı bir şekilde ortak hareket etmek olarak sıralanabilir.

Öğrenciyi gözlemek dendiğinde, “davranışın kaynağının, gerekçesinin bulunması”, “olumsuz bir davranışa anında müdahale etmek”, “ilgi alanlarının tespit edilip doğru yönlendirmelerde bulunmak” gibi davranışlar sıralanmıştır.

Veli ile iletişim halinde olmanın ve öğrencinin durumu hakkında velinin sürekli haberdar edilmesinin önemine de vurgu yapılmıştır. Gerek rehber öğretmenlerin gerekse sınıf öğretmenlerinin sık sık veli toplantıları yapmaları gerektiği belirtilmiştir.

Rehber öğretmenleri rehberlik faaliyetlerini düzenlemesi ve okulun diğer öğretmenlerini ve öğrencileri bilgilendirici etkinlikler sunmasının öneminden bahsedilmiştir. Öğrencinin bütün şikayetlerinin dikkatlice dinlenilmesi ve ciddiye alınması, öğrencilerle birebir ilgilenilmesi rehber öğretmenlere düşen görevler arasında sıralanmıştır.

Son olarak okul yöneticilerin önemle üzerinde durdukları kavram özveridir. Zorbalıkla mücadelede öğretmenlerin üzerlerine düşen görevleri özveriyle yapmaları, okulun bütün personelinin uyumlu çalışması gerektiği söylenmiştir.

Okul yöneticilerinin çalışmaya katkısı olacağını düşündükleri görüşleri

Soru 10- Okul yöneticilerine uygulanan anketin son sorusu yöneticilerin araştırmaya katkıda bulunacak başka görüş ve önerilerini almak için sorulmuştur. 22 yöneticiden 13'ü bu soruya cevap vermiştir.

Yöneticilerin çoğu ailenin çocuğa vereceği eğitimi ve aileye verilecek eğitime vurgu yapmaktadır (Y1, Y3, Y5, Y11, Y13). Y1 kodlu yönetici anne-baba okullarının açılmasının gerekliliğini savunurken, Y13 kodlu yönetici ise ailenin eğitilmesine önem verilmelidir önerisinde bulunmaktadır. “Toplum ve aileler, şiddetin normal bir durum olduğu gibi bir fikri çocuklarına verdiği sürece, şiddet her geçen gün artacaktır. ” diyen Y3 kodlu yönetici “bazı aileler çocuklarına özellikle şiddeti tavsiye edebilmektedir.” diye eklemektedir. Ailenin zorbalığı teşvik ettiğini anlatan bu yargı özellikle dikkate değer görülmektedir. Ailenin çocuk yetiştirmede kullandığı yöntemler ve üslup zorbalığın sebebi olabilir. Buna benzer bir ima da Y5 kodlu yöneticinin velilerin kendi çocuklarına inanmamaları olayların aslını taraflar arasında araştırmaları gerektiğine dair öne sürdüğü görülmektedir. Her koşulda kendi çocuğunun haklı olduğunu düşünen veli anlayışı sorunun çözümüne katkı sağlamayacaktır. Bir başka yönetici ise aile zorbalığına dikkat çekmektedir (Y11). Smith ve Brian (2000) aile içindeki zorbalık için çoğunlukla “istismar” sözcüğünün kullanıldığını belirterek, aile üyeleri arasındaki

ilişkilerin çocuğun ileride okul yaşamında kurban ya da zorba olmasıyla bağlantılı olduğunu söylemektedirler.

Yöneticilerin bu son soruya verdikleri cevaplarda okul ve eğitimle ilgili görüşlere de sıkça yer verilmiştir. Y2 kodlu yönetici okullarda disiplin mekanizmalarını tamamen devreye sokmak gerekli derken Y9 kodlu yönetici “Öğrenci Davranışlarını Değerlendirme Yönetmeliği ile ilgili maddelerinin uygulanabilirliğini sağlamak gereklidir.” demiştir. Y14 kodlu yönetici ise disiplin yönetmeliğinin yeniden düzenlenmesi ve devamsızlığın sınırlandırılmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Yöneticiler öğretmenlerin süreçteki etkinliğine de işaret etmişlerdir. Öğretmenlerin derslerde öğrencileri yönlendirici konuşmalar yapmasının faydalı olacağı söylenmiştir. Öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerle bilinçlendirilmesi, çalışma koşullarının ve ücretlerinin düzenlenmesi, velinin gözündeki imajının sağlamlaştırılması gerektiğine de değinilmiştir (Y19).

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde sonuçlar alt problemlere göre sıralanacak ve bu sonuçlar doğrultusunda, gelecekte konuyla ilgilenecek, araştırmacılara ve uygulayıcılara sunulan önerilere yer verilecektir.

5.1 SONUÇLAR

İlköğretim okullarında görev yapan öğretmen ve yöneticilerin akran zorbalığına ilişkin tutumları ve müdahale davranışlarıyla ilgili elde edilen sonuçlar araştırmanın alt problemlerine göre aşağıda sıralanmıştır.

5.1.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın birinci alt problemi “Öğretmenler bir davranışın zorbalık olup olmadığını ayırt edebilmekte midirler?” olarak düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacıyla yapılan analizler sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- a) Öğretmenler en fazla sözel zorbalık 2 (%97,2) ve fiziksel zorbalık 1 (%94,9) örneklerinde verilen davranışları zorbalık olarak değerlendirirken, en az sosyal zorbalık 1 (%53,5) ve sosyal zorbalık 2 (%71,4) örneklerindeki davranışları zorbalık olarak değerlendirmişlerdir.
- b) Bulgular cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde, kadın öğretmenlerin her bir zorbalık davranışını, erkek öğretmenlere göre daha yüksek bir oranda zorbalık olarak değerlendirdikleri belirlenmiştir. Bir davranışı zorbalık olarak değerlendirme açısından, kadın öğretmenlerle erkek öğretmenler arasındaki bu farkın sözel zorbalık 2 ve sosyal zorbalık 1 örneklerinde manidar olduğu bulunmuştur.

- c) Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde, örneklerdeki davranışları zorbalık olarak değerlendirme konusunda, 20 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenlerin, daha az kıdeme sahip öğretmenlere göre daha düşük yüzdelerle sahip olduğu belirlenmiş olsa da bu farkın istatistiksel olarak manidar olmadığı görülmektedir.
- d) Bulgular branş değişkenine göre incelendiğinde, sınıf öğretmenleriyle branş öğretmenlerinin bir davranışı zorbalık olarak değerlendirme yüzdeleri arasındaki farkın manidar olmadığı belirlenmiştir.
- e) Öğretmenlerin görev yaptıkları okulun sosyo-ekonomik düzeyleri açısından yapılan analizler sonucunda, sosyal zorbalık 1 örneğini zorbalık olarak değerlendirme yüzdelerinin, Üst SED okullarda çalışan öğretmenlerde %48,5, Orta SED okullarda çalışan öğretmenlerde %50,8, Alt SED okullarda çalışan öğretmenlerde %69 olduğu belirlenmiştir. Bu farkın istatistiksel olarak manidar olduğu görülmektedir (p: 0,035). Okulun SED değişkeni açısından diğer zorbalık örneklerinde manidar bir farklılığın bulunmadığı belirlenmiştir.

5.1.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın ikinci alt problemi “Öğretmenlerin sözel, fiziksel ve sosyal zorbalık türlerini önemseme dereceleri; öğretmenin cinsiyetine, kıdemine, branşına ve görev yaptığı okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyine göre değişiklik göstermekte midir?” olarak düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacıyla yapılan analizler sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- a) Bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin en fazla sözel zorbalık 2 örneğindeki davranışa “ciddi” ve “çok ciddi” düzeyinde katıldıkları belirlenmiştir (%98). Bunu %95 ile fiziksel zorbalık 1 örneğindeki davranış takip etmektedir. Öğretmenlerin en az “ciddi” ve “çok ciddi” olarak değerlendirdikleri davranışlar ise sosyal zorbalık 1 (%51) ve sosyal zorbalık 2 (%77) örneklerindeki davranışlardır.

- b) Bulgular cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde, bütün örneklerde, kadın öğretmenlerin bir davranışı “ciddi” ve “çok ciddi” bulma oranlarının erkek öğretmenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu farkın özellikle sosyal zorbalık 1 ve sözel zorbalık 1 örneklerinde istatistiksel olarak manidar bir fark olduğu görülmektedir.
- c) Bulgular mesleki kıdem açısından incelendiğinde, öğretmenlerin verilen örnek davranışları ciddi bulma yüzdeleri arasındaki farkın manidar olmadığı belirlenmiştir; ancak, özellikle öğretmenlerce en az ciddi bulunan sosyal zorbalık 1 örneğindeki davranış, 20 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenler tarafından daha yüksek oranda “ciddi” ve “çok ciddi” bulunmuştur (%54,5).
- d) Bulgular branş değişkeni açısından incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin ve branş öğretmenlerinin, örnekte verilen davranışları zorbalık olarak değerlendirmelerinden istatistiksel olarak manidar bir fark olmadığı belirlenmiştir.
- e) Bulgular öğretmenlerin görev yaptıkları okulun sosyo-ekonomik düzeyi değişkeni açısından incelendiğinde, öğretmenlerin örnekte verilen davranışları zorbalık olarak değerlendirmelerinden istatistiksel olarak manidar bir fark olmadığı belirlenmiştir.

5.1.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Öğretmenlerin şahit oldukları bir zorbalık davranışına müdahale etme olasılıkları öğretmenin cinsiyetine, kıdemine, branşına ve görev yaptığı okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyine göre değişiklik göstermekte midir?” olarak düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacıyla yapılan analizler sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- a) Bulgular incelendiğinde öğretmenlerin verilen örneklerdeki davranışlara büyük oranda “çoğunlukla” ve “kesinlikle” düzeyinde katıldıkları belirlenmiştir. Öğretmenler en çok sözel zorbalık 2 (%98), en az ise sosyal zorbalık 1 (%63) örneğindeki davranışa “çoğunlukla” ve “kesinlikle” müdahale edeceklerini belirtmişlerdir.

- b) Analizler sonucunda elde edilen verilere göre, öğretmenlerin en az ve en fazla zorbalık olarak gördükleri, ciddi olduğunu düşündükleri ve müdahale etme olasılıkları daha yüksek olan davranışlar benzerlik göstermektedir. Bir başka deyişle öğretmenler, en fazla sözel zorbalık 2 örneğini zorbalık olarak görüp en çok onu ciddiye almaktadırlar ve en yüksek oranda ona müdahale edeceklerini belirtmektedirler. Aynı şekilde, öğretmenler, en az sosyal zorbalık 1 örneğindeki davranışı zorbalık olarak değerlendirmektedirler. Ciddi olduğunu en az düşündükleri ve “çoğunlukla” ve “kesinlikle” müdahale ederim düzeyinde en az katıldıkları davranış da sosyal zorbalık 1 örneğindeki davranıştır.
- c) Bulgular cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde, kadın öğretmenlerin verilen örnek davranışlara müdahale etme oranlarının, erkek öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle fiziksel zorbalık 1 ve sosyal zorbalık 1 örneklerinde bu farkın istatistiksel olarak manidar olduğu belirlenmiştir.
- d) Bulgular mesleki kıdem değişkeni açısından incelendiğinde, öğretmenlerin bir davranışa müdahale etme düzeyleri arasındaki farkın yalnızca fiziksel zorbalık 2 davranışında manidar olduğu belirlenmiştir. Bu örnek davranışta, 1-9 yıl kıdeme sahip öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre müdahale etmede daha az istekli oldukları görülmektedir.
- e) Bulgular branş değişkeni açısından incelendiğinde, öğretmenlerin bir davranışa müdahale etme düzeyleri arasındaki farkın yalnızca sosyal zorbalık 1 örneğindeki davranışta manidar olduğu belirlenmiştir. Bu örneğe “kesinlikle müdahale etmem/nadiren müdahale ederim” diyen sınıf öğretmenlerinin oranı %10,8’ken, bu oran branş öğretmenlerinde %21’dir.
- f) Bulgular öğretmenlerin görev yaptıkları okulların sosyo-ekonomik düzeyi değişkeni açısından incelendiğinde, öğretmenlerin bir davranışa müdahale etme düzeyleri arasındaki farkın yalnızca fiziksel zorbalık 1 örneğindeki davranışta manidar olduğu belirlenmiştir.

5.1.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Öğretmenlerin şahit oldukları bir zorbalık davranışına müdahale etme stratejileri; a) Zorbalık davranışın türüne, b) Öğretmenin

cinsiyetine, kıdemine, branşına ve görev yaptığı okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyine göre değişiklik göstermekte midir?” olarak düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacıyla yapılan analizler sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- a) Öğretmenlerin herhangi bir zorbalık türü gözetmeksizin en fazla tercih ettikleri müdahale davranışlarının “öğrenciyle yaptığıın kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşmak” ve “öğrenciyi okul yönetimine/rehberlik servisine/aileye bildirmek” olduğu belirlenmiştir. En az tercih edilen müdahale davranışlarının ise sırasıyla “görmezden gelme” ve “ceza verme” olduğu belirlenmiştir.
- b) “Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağladım.” yönteminin en fazla sosyal zorbalık örneklerine müdahalede tercih edildiği belirlenmiştir.
- c) “Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam durması konusunda cesaretlendirirdim.” yönteminin de en fazla sosyal zorbalık örneklerine müdahalede tercih edildiği görülmektedir.
- d) “Ceza vermek” ve “görmezden gelmek” yöntemleri kadın öğretmenler tarafından daha az tercih edilirken, “ceza vermek” erkek öğretmenlerin %15’i tarafından en fazla tercih edilen yöntemdir.

5.1.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın beşinci alt problemi “Okul yöneticileri okullarındaki zorbalık davranışını nasıl tanımlamaktadır?” olarak düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacıyla yapılan analizler sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- a) Okul yöneticilerinin zorbalığı tanımlarken en kullandıkları ifadeler şunlardır: “haklarını engelleme, kişilik haklarını engelleme, hakkını elinden zorla alma, hak ihlali, hak kısıtlaması, kaba güç, kaba kuvvet, kaba davranış, hakimiyet kurmak, tahakküm altına almak, baskı kurmak, üstünlük sağlamak, despotluk yapmak”. Buna göre, okul yöneticilerinin tanımlarının, zorbalığın doğasında bulunan adaletsiz ve haksız muamelenin güç ve baskı yoluyla daha fazla güç ve statü elde etmek için uygulandığına vurgu yaptığı söylenebilir.
- b) Okul yöneticileri zorbalık tanımlarında, zorbalığın güçlüden güçsüze uygulanan bir şiddet türü olduğunu belirtmektedirler. Yapılan tanımlar incelendiğinde, bu gücün fiziksel üstünlükten, yaş farkından ya da sayıca fazla olmaktan kaynaklanabildiği görülmektedir.
- c) Okul yöneticilerine göre, zorbalık, fiziksel, psikolojik ve sözel yolla uygulanabilir. Yöneticilerin verdikleri örneklerden yola çıkarak, fiziksel zorbalık olarak nitelenebilecek davranışlar; itme, vurma, kavga ve dövmedir, psikolojik zorbalık olarak nitelenebilecek davranışlar; dışlama, gruptan uzaklaştırma, gruplaşma ve benim dediğim olacak ısrarı, sözel zorbalık olarak nitelenebilecek davranışlar ise; dedikodu çıkarıp yayma, tehdit etme, lakap takma, sözlü sataşma, kaba şakalar ve dalga geçmedir.
- d) Okul yöneticileri, zorbalığın en fazla, denetimsiz ve/veya denetimi güç yerlerde gerçekleştiğini belirtmektedirler. Öğrenciler, teneffüsler ve okula giriş-okuldan çıkış zamanları, öğretmen gözetiminden uzak oldukları için, zorbalığa daha fazla başvurabilmektedir.
- e) Okul yöneticilerine göre zorbalık, bireysel sebepler, okul ortamı, ailesel ve çevresel faktörlerle ortaya çıkabilmektedir. Okul yöneticilerinin bireysel faktörler olarak sıraladıkları özellikler; kendini kabullendirme isteği, bencillik, tatminsizlik, takdir edilme isteği, üstünlük sağlama isteği, ergenlik, sevme-sevilme ihtiyacı, kıskançlık, kin, nefret ve fiziksel üstünlüktür. Aile içi baskı, ilgisizlik veya yetersiz ilgi, bilgisizlik/egitimsizlik, etnik kültürel

faktörler ve maddi problemler ise okul yöneticilerinin ailesel faktörler olarak belirttikleri özelliklerdir. Okul yöneticilerin çevresel faktörler olarak belirttikleri özellikler; olumsuz rol modelleri, televizyon programları, diziler filmler, bilgisayar ve sosyo kültürel çevredir. Bütün bunların yanı sıra, okul yöneticileri, etkili yaptırımın olmaması, okula devamsızlık konusundaki esneklik, disiplin yönetmeliğinin yetersizliği gibi sebepleri de okul içi faktörler olarak belirtmektedirler.

5.1.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın altıncı alt problemi “Okul yöneticileri zorbalık davranışlarına şahit olduklarında ne yapmaktadırlar?” olarak düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacıyla yapılan analizler sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- a) Okul yöneticileri, zorbalığa müdahale yöntemi olarak, en fazla öğrenciyle konuşma yöntemini benimsemektedirler.
- b) Okul yöneticilerine göre, zorbalığa müdahale ederken, öncelikle yapılan davranışın sebeplerini anlamaya çalışmak ve sonra da sonuçlarının doğurabileceği olumsuzluklardan bahsetmek gerekmektedir.
- c) Okul yöneticilerini cevapları incelendiğinde, okul yöneticilerinin, rehberlik servisinin etkili çalışmasının zorbalıkla mücadeledeki önemine yaptığı vurgu görülmektedir.
- d) Okul yöneticilerine göre, okullarda zorbalık, rehberlik servisi, öğretmenler, okul yönetimi ve velilerin işbirliği içinde hareket etmeleriyle azaltılabilir. Zorbalıkla mücadelede ortak hedefler ve ortaklaşa alınan önlemler etkili olacaktır.
- e) Okul yöneticilerinin cevapları incelendiğinde, cezanın zorbalıkla mücadelede tercih edilen bir yöntem olmadığı görülmektedir. Ancak, disiplin yönetmeliğinin yetersizliği ve herhangi bir olumsuz davranışa müdahale konusunda, öğretmenlerin sınırlı yetkilerinin, okullarda zorbalıkla mücadelede sıkıntılar yaratabildiği belirtilmektedir.

5.1.7. Yedinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın yedinci alt problemi “Okul yöneticilerinin zorbalıkla mücadelede başvurdukları yöntemler nelerdir?” olarak düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacıyla yapılan analizler sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- a) Okul yöneticileri, zorbalıkla mücadelede en büyük sorumluluğun okul ve aileye düştüğünü belirtmektedirler. Bunun yanı sıra, çevre ve medyaya da görevler düşmektedir.
- b) Okul yöneticilerinin verdikleri cevaplara göre, zorbalıkla mücadelede kullanılacak yöntemler dört başlıkta değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, öğrenciyi gözlemektir. Bundan kasıt; öğrencinin davranışının kaynağını tespit etmek, gerçekleşen davranışa anında müdahale edebilmek, öğrencinin ilgi alanlarını tespit edip öğrenciyi doğru alanlara yönlendirebilmektir. İkincisi, okul ve velinin işbirliğidir. Okul veli iletişimi, velinin öğrencinin durumundan haberdar edilmesi, okullarda velilere yönelik seminer çalışmaları zorbalıkla mücadelede önemlidir. Rehber öğretmenlerin, okulun diğer öğretmenlerine de rehberlik etmesi, öğrencilerle birebir görüşmeler yapması, mücadelenin bir başka aşamasıdır. Son olarak, okul yönetimi, okul personelinin aynı hedefe doğru uyumlu ve özveriyle çalışmasını sağlamalıdır.

5.2 ÖNERİLER

5.2.1 Araştırmacılara öneriler

1- Araştırmada, sosyal zorbalık örneklerinin öğretmenler tarafından zorbalık olarak algılanma oranının daha düşük olduğu, daha az ciddi olduğu düşünüldüğü ve öğretmenlerin bu tür davranışlara müdahale etme oranlarının diğer zorbalık türlerine oranla daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda; öğretmenlerin bir davranışı zorbalık olarak değerlendirme ölçütleri ve özellikle sosyal zorbalığa ilişkin tutumları çeşitli değişkenler açısından araştırılabilir.

2- Öğretmenlerin zorbalığa müdahale davranışlarını ortaya koymaya çalışan bu araştırma, öğretmenlerin zorbalık türlerine yaklaşımlarını yazılı bir takım zorbalık senaryolarına verdikleri cevaplardan yola çıkarak anlamaya çalışmıştır. Ancak bu yöntem öğretmenin okuduğu örnekten ne anladığını, onda ne gibi çağrışımlar yaptığını, o örneğe benzer herhangi bir davranışa gerçekten şahit olup olmadığını ölçmemektedir. Alanyazında öğretmene videolar izlettirilerek, çeşitli resim ya da karikatürler gösterilerek veya bu çalışmadaki gibi senaryolar okutturularak benzer çalışmalar yapılmıştır. Ancak aynı zamanda öğretmenleri sınıf ve okul ortamında izleyen, zorbalığın sıklığını, türünü ve zorbalığa karşı gösterilen müdahale davranışlarını çalışma ortamında tespit eden çalışmalar da vardır. Gelecekte, konuyla ilgilenecek araştırmacıların, farklı yöntemlerle ulaşacakları sonuçlar alana yararlı olacaktır.

3- Bu çalışmada öğretmenlere sunulan örnek zorbalık davranışları, yalnızca öğretmen tarafından şahit olunan davranışlardır. Ancak öğretmenin şahit olmadığı, zorbalığa maruz kalan ya da zorbalık davranışına şahit olmuş öğrenci ya da öğrenciler tarafından rapor edilmiş aynı davranışa ne şekilde müdahale edileceğini araştırmak da önemlidir. Ayrıca yine bu çalışmada verilen örnek davranışlar, zorbalığa taraf olmuş öğrencilerin cinsiyetine veya arada yaş farkı olup olmadığına, fiziksel özelliklerine veya akademik başarılarına herhangi bir vurgu yapmamıştır. Öğretmenlerin müdahale stratejisinin zorbalık davranışına müdahil olan öğrencilerin bu tarz özelliklerine göre değişip değişmediğini ortaya koyacak çalışmalara yer verilmesi faydalı olacaktır.

4- Bu araştırma Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Malatya şehrinde, merkez ilköğretim okullarında çalışan öğretmenleri kapsamaktadır. Öğretmenlerin %75'i Orta Sosyo-Ekonomik Düzeye sahip okullarda çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bundan sonraki çalışmalar sadece Alt ve Üst seviyedeki okullarda çalışan öğretmenlere uygulanabilir ve veriler karşılaştırmalı olarak analiz edilebilir.

5.2.2.Uygulayıcılara Öneriler

1- Araştırmada, “ ‘ceza’ nın gerek öğretmenler gerekse yöneticiler tarafından en az tercih edilen müdahale davranışı” olduğu bulunmuştur. Ayrıca, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin, en fazla tercih ettikleri müdahale davranışlarının ise “zorbalıkla konuşmak, zorbalıyı uyarmak” gibi zorbalığa yönelik davranışlar olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda,

- Okullarda zorbalığı önleme faaliyetleri kapsamında, personelin hep birlikte, aynı hedefe ve doğru stratejilerle ilerlemesi için okulun zorbalıkla baş etme planına sahip olması gerekmektedir. Bu plan hazırlanırken öğretmenlerin de fikir ve deneyimlerinden yararlanılmalıdır. Planın içeriği okulun kültürel yapısına göre düzenlenmeli, stratejiler bu bağlamda gerçekleştirilmelidir.

- Ceza, disiplin, kınama vb. yaklaşımlar yerine, yakın öğretmen-öğrenci ilişkilerine ortam sağlayacak, öğrencilerin öğretmenlerine ve okullarına güvenecekleri, kendilerini rahatça ifade edebilecekleri bir ortam sağlayarak, zorbalığı aza indirmek mümkün olabilmektedir. Böyle bir ortamda öğrenciler de okulun zorbalık karşıtı politikasına destek vereceği göz önünde bulundurulmalıdır.

2- Araştırmadan elde edilen, öğretmenlerin herhangi bir zorbalık davranışıyla karşılaştıklarında en fazla tercih ettikleri müdahale stratejilerinde birinin “öğrenciyi okul yönetimine/rehberlik servisine/aileye bildiririm” olduğuna ilişkin bulgular ve yöneticilerin zorbalıkla mücadelede veli ile işbirliğinin önemine yaptıkları vurgular göz önüne alındığında,

- Velinin okul ile sağlıklı bir iletişim içinde olması sağlanmalı, veli bilgilendirme toplantılarını sayısı artırılmalı, velinin çocuğuyla birlikte okulda katılabileceği sosyal faaliyetlere yer verilmeli, konuyla ilgili alınan kararlarda düşüncelerine başvurulmalıdır.

- Ailelere çocuk gelişimi psikolojisi konulu seminerler düzenleyerek ailelerin çocuklarıyla ilgili doğru, tarafsız ve adil yargılar geliştirmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arıkan, R. (2011). *Araştırma yöntem ve teknikleri*. Nobel Yayınları, Ankara. S.19.
- Atik, G. (2006). *The role of locus of control, self-esteem, parenting style, loneliness, and academic achievement in predicting bullying among middle school students*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atlas, R. S., and Pepler, D. J. (1998). Observations of bullying in the classroom. *The Journal of Educational Research*, Vol. 92 No.2
- Ayas, T., Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, Sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568,
- Ayas, T., Horzum, M. B. (2011). Exploring the teachers' perception of cyber bullying in terms of various variables. *International Online Journal of Educational Sciences*. 3(2). 619-640.
- Balanuye, I.(2007). *Okul zorbalığına ilişkin öğretmen tutumlarının incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Bauman, S., ve Del Rio, A. (2005). Knowledge and beliefs about bullying in schools: Comparing pre-service teachers in United States and the United Kingdom. *School Psychology International*, 26, 428-442.
- Bauman, S., Rigby, K. and Hoppa, K. (2008). US teachers' and school counsellors' strategies for handling school bullying incidents. *Educational Psychology*. Vol. 28, No. 7, 837-856.
- Bayar, Y. (2010). *Okul sosyal iklimi ile geleneksel ve sanal zorbalık arasındaki ilişkiler; genellenmiş akran algısının aracı rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Besag, V. E. (1989). *Bullies and victims in schools: a guide to understanding and management*. Open University Pres, Philadelphia.
- Beebout-Blodholm, T. M. (2010). *Teachers' responses to bullying situations: The elements that influence intervention*. Yayınlanmamış doktora tezi, Capella University.
- Boulton, M.J., & Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children . *British Journal of Educational Psychology*, 62, 73—87
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1558813> adresinden 14.01.2013'te alınmıştır.

- Bradshaw, C. P., Sawywe, A.L., and O'Brennan, L. M., (2007) Bullying and peer victimization at school: perceptual differences between students and school staff. *School Psychology Review*. Vol.36. No.3 pp. 361-382.
- Bush, M. D. (2009). *A quantitative investigation of teachers' responses to bullying*. Yayınlanmamış doktora tezi. Indiana University of Pennsylvania.
- Butler, D. W. (2005). *Type, prevalence, seriousness and intervention: What teachers believe about student bullying*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Averitt Collage of Graduate Studies of Georgia Southern University,
- Büyüköztürk, Ş. ve diğerleri (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegema Akademi Yayıncılık. 7. Baskı. Ankara.
- Camodeca, M. and Goossens, F. A. (2005) Children's opinions on effective strategies to cope with bullying: the importance of bullying role and perspective. *Educational Research*, Vol. 47, No. 1, pp. 93 – 105
- Chazan, M. (1994). Bullying in the infant school. In Delwyn P. Tattum and David A. Lane (Eds). *Bullying in schools* (pp 33-43). Trentham Books Limited, England.
- Craig, W. M., Henderson, K., and Murphy, J. G. (2000). Prospective Teachers' Attitudes toward Bullying and Victimization. *School Psychology International*, 21(1) 5-21.
- Craig, W. M. (1998). The Relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children. *Person. Individ. Diff.* Vol. 24, No. 1 pp. 123-130
- Crothers, L. M. And Kolbert, J. B. (2008). Tackling a problematic behavior management issue: Teachers' intervention in childhood bullying problems. *Intervention in School and Clinic*. Vol. 43, No. 3, pp. 132-139.
- Çinkır, Ş. ve Karaman- Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*. Sayı 34 yıl 9. 236- 253.
- Çubukçu, Z. ve Dönmez, A. (2012). İlköğretim Okul Yöneticilerinin Şiddet Türlerine Yönelik Görüşleri ve Şiddetle Başa Çıkma Yöntemleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi 2012, Cilt 18, Sayı 1, ss: 37-64*
- Doll, B., Song, S., and Siemers, E. (2004). Classroom ecologies that support or discourage bullying. In Dorothy L. Espelage and Susan M. Swearer (Eds). *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp161-183). Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.
- Dökmen, Ü., (2008). *Küçük şeyler 3:Yaşama yerleşmek*. Remzi Kitabevi. İstanbul.

- Duncan, R. D. (2004). Home-school collaboration and school bullying: an ecological approach to increase social competence in children and youth. In Dorothy L. Espelage and Susan M. Swearer (Eds). *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp. 227- 244). Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.
- Ellis, A. A. and Shute, R. (2007). Teacher responses to bullying in relation to moral orientation and seriousness of bullying. *British Journal of Educational Psychology*. 77, 649-663.
- Ergün, D. (2011). *Kuzey kıbrıs türk cumhuriyeti'nde ortaöğretim 6., 7., ve 8. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı yaygınlığı ve risk faktörlerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Espelage, D. L, Swearer, S. M (2004). *Bullying in American schools*, Lawrence ErlbaumAssociates Publishers, London.
- Espelage, D. L. And Holt, M. K. (2001). Bullyind and victimization during adolescence: Peer influences and psychosocial corelates. In Robert A. Geffner and Marti Loring (Eds). *Bullying behavior: Current issues, research, and interventions* (pp. 95- 121). The Haworth Press, New York
- Espelage, D. L. and Asidao, C. S. (2001). Conversation with middle school students about bullying and victimization: should we be concerned. In Robert A. Geffner and Marti Loring (Eds). *Bullying behavior: Current issues, research, and interventions* (pp. 25- 47). The Haworth Press, New York.
- Fitzgerald, D. (1999). *Bullying in our schools: understanding and tackling the problem*. Blackhall Publishing, Dublin.
- Genç, M (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Genç, G.(2009). Okul çocuklarının zorbalık davranışlarını beslemede aile ve kültürün rolü: okul müdürleri ve rehber öğretmenlerin görüşleri. *E-Journal of New World Sciences Academy*. Vol.4, No.3,
- Griffiths, L. J., Wolke, D., Page, A. S., Horwood, J. P., tje ALSPAC Study Team (2006). Obesity and bullying: different effects for boys and girls. [Abstract]. *Arch Dis Child*. 91:121-125. Web: <http://adc.bmj.com/content/91/2/121.short> adresinden 31 Ocak 2013'te alınmıştır.
- Gottheil, N. F. Snd Dubow, E. F. (2001b). The interrelationships of behavioral indices of bully and victim behavior. In Robert A. Geffner and Marti Loring (Eds). *Bullying behavior: Current issues, research, and interventions* (pp. 49- 62). The Haworth Press, New York.

- Gottheil, N. F. and Dubow, E. F. (2001a). Tripartite beliefs models of bully and victim behavior. In Robert A. Geffner and Marti Loring (Eds). *Bullying behavior: Current issues, research, and interventions* (pp. 7- 23). The Haworth Press, New York.
- Güçlü, A. (2013). Şiddete kim dur diyecek? 3. Şubat. 2013 Milliyet. www.gundemmilliyet.com.tr. adresinden 16.04.2013'te alınmıştır.
- Güngör, M. ve Bulut, Y. (2008). Ki-kare testi üzerine. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*.
- Hanish, L. D., Kochenderfer-Ladd, R., Martin, C. L. (2004). Bullying among young children: The influence of pers and teachers. In Dorothy L. Espelage and Susan M. Swearer (Eds). *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp141-159). Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.
- Hargrove, K. (2010). Stop school bullying: a tale of two girls. *Gifted Child Today*. Vol. 33, No. 4.
- Hazler, R. J., Hoover, J.H. and Oliver, R. (1993). What do kids say about bullying? *Education Digest*, 58(7), 16-20
- Holt, M. K., and Espelage, D. L. (2006). Perceived social support among bullies, victims, and bully victims. *Journal of Youth and Adolescence, A Multidisciplinary Research Publication*, 10.1007/s10964-006-9153-3
- Holt, M. K., and Keyes, M. A. (2004). Teachers' attitudes toward bullying. In Dorothy L. Espelage and Susan M. Swearer (Eds). *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp. 121-139). Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.
- İrfaner, S. (2009). *Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin tutum ve görüşleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Jeffrey, L. R., Miller, D., and Linn, M. (2001). Middle school bullying as a context for the developmet of passive observers to the victimization of others. In Robert A. Geffner and Marti Loring (Eds). *Bullying behavior: Current issues, research, and interventions* (pp. 123- 142). The Haworth Press, New York.
- John, B. M. (2011). *Childhood reflections: The affects of bullying experiences on teacher intervention*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Capella University
- Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt.37, sayı. 1, 1-13.
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın: Ankara.

- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). Bullying and school climate from the aspects of the students and teachers. *Egitim Arastirmalari-Eurasian Journal of Educational Research*, 36, 209-226.
- Kartal, H. Bilgin, A (2009) İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (3).
- Kartal, H. (2009). Öğretmen adaylarının uygulama okullarındaki zorbalıkla ilgili değerlendirmeleri. *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı , 141-172.
- Kartal, H. Ve Bilgin, A. (2012). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığın nedenleri ile ilgili algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), ss. 25-48
- Kehres, I. (2004). *Factors associated with teacher intervention in relational aggression*. Yayınlanmamış doktora tezi. Graduate School of Syracuse University.
- Keller, H. R., and Tapasak, R. C. (1997). Classroom management. In Arnold P. Goldstein and Jane Close Coleney (Eds). *School violence intervention: A practical handbook* (pp. 107- 126). The Guilford Press, London.
- Koç, Z (2006), *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Köknel, Ö. (2000) *Bireysel ve toplumsal şiddet*. Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul
- Lane, D. (1994). Violent histories: bullying and criminality. In Delwyn P Tattum and David A. Lane (Eds). *Bullying in schools* (pp. 95-104). Trentham Books Limited, England.
- Lee, C. (2004). *Preventing bullies in schools*. Paul Chapman Publishing, London.
- Limber, S: P. (2004). Implementation of the Olweus bullying prevention program in American schools: lessons learned from the field. In Dorothy L. Espelage and Susan M. Swearer (Eds). *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp. 351- 363). Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.
- McEachern, A. G., Kenny, M., Blake, E., and Aluede, O. (2005). Bullying in Schools: International Variations. *Journal of Social Sciences*, 8: 51-58
- MEB (2006). Bakanlığı Eğitim Ortamlarında Sıddetin Onlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı (2006- 2011+). Ankara.
- MEB. “ Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği”, Resmi Gazete, sayı 26408, 19.01.2007

- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pila, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B, and Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of American Medical Association*. 285(16), 2094-2100.
- Newman, D. A. (1999). The effectiveness of a psychoeducational intervention for classroom teachers aimed at reducing bullying in middle school students. Yayınlanmamış doktora tezi, The University of Georgia, Athens.
- Newman, M. L. (2010). *Kindergarten and First Grade Teachers' Perceptions of Bystander Bullying: Resolution Strategies in Selected Picture Books*, Brigham Young University,
- Okullarda Günde Ortalama 21 Olay. (25 Şubat 2007). *Milliyet Gazetesi*.
- Olweus, D. (2005). *Bullying at school*. Cornwall: Blackwell Publishing.
- Olweus, D. (2004). The Olweus bullying prevention programme: Design and implementations issues and a new national initiative in Norway. In Peter K. Smith, Debra Pepler, and Ken Rigby (Eds). *Bullying in schools: How successful can interventions be?* (pp. 13- 35). Cambridge University Press, UK.
- Orpinas, P., Horne, A. M. (2006). *Bullying prevention: creating a positive school climate and developing social competence*. American Psychological Association, Washington, DC.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* . Cilt (17), Sayı 4, ss. 605-626.
- Özkan, Y., Gekçeaslan Çifci, E. (2010). *Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı*, Elementary Education Online, 9(2), 576-586, <http://ilkogretim-online.org.tr>
- Özkan, Y. Ve Çifçi, E. G. (2010). Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı. *İlköğretim Online*. 9 (2), 576-586.
- Pellegrini, A. D. And Long, J. D. (2004). During the transition from primary school through secondary school. In Dorothy L. Espelage and Susan M. Swearer (Eds). *Bullying in American schools : A social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp.107-117). Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.
- Pepler, D., Smith, P. K., and Rigby, K. (2004). Looking back and looking forward: implications for making interventions work effectively. In Peter K. Smith, Debra Pepler, and Ken Rigby (Eds). *Bullying in schools: How successful can interventions be?* (pp. 3007- 324). Cambridge University Press, UK.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 2 (2). 531-562.

- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, Cilt 35, Sayı, 156*.
- Pişkin, M., Öğülmüş, S., ve Çinkır, Ş. (2011). *Liselerde şiddetin saptanması ve okul temelli şiddeti önleme programının geliştirilmesi*. TÜBİTAK Projesi. Ankara.
- Pişkin, M. (2006). Akran zorbalığı olgusunun ilköğretim öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. *I. Sıddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuga Yönelik Sıddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu*, 28-31 Mart 2006, İstanbul.
- Ramsey, C. J. (2010). *Teachers' experiences with student bullying in five rural middle school*. Yayınlanmamış doktora tezi, Westwrn Carolina University.
- Reid, K. (1994). Bullying and the persistent school absenteeism. In Delwyn P Tattum and David A. Lane (Eds). *Bullying in schools* (pp. 89-94). Trentham Books Limited, England.
- Reid, P., Monsen, J., and Rivers, I. (2004). Psychology's Contribution to Understanding and Managing Bullying within Schools. *Educational Psychology in Practice*, Vol. 20, No. 3,
- Rigby, K., Smith, P. K., and Pepler, D. (2004). Working to prevent school bullying: Key issues. In Peter K. Smith, Debra Pepler, and Ken Rigby (Eds). *Bullying in schools: How successful can interventions be?* (pp. 1- 12). Cambridge University Press, UK.
- Rigby, K. (2011). What can schools do about cases of bullying? *Pastoral Care in Education*, Vol. 29, No. 4, pp. 273-285.
- Roland, E. (1994). Bullying: The Scandinavian research tradition. In Delwyn P Tattum and David A. Lane (Eds). *Bullying in schools* (pp. 21-32). Trentham Books Limited, England.
- Sampson, R. (2002). Bullying in schools. *Problem-Oriented Guide for Police Series, Guide No. 12*. Retrieved January 3, 2004. Web: <http://www.cops.usdoj.gov/files/ric/CDROMs/Tribal/law/BullyingInSchools.pdf> adresinden 18 Mart 2013'te alınmıştır.
- Shur, K. A. (2006). *Teacher responses to children's verbal bullying and social exclusion*. Yayınlanmamış doktora tezi, The Pennsylvania University.
- Sharp, S. and Smith, K. P. (1994). Understanding bullying. In S. Sharp and P. K. Smith (Eds.). *Tackling bullying in your school*. (pp. 1-6). New York: Routhledge.
- Smith, P. K., Ananiadou, K. and Cowie, H. (2003). Interventions to reduce school bullying. *The Canadian Journal of Psychiatry In Review*. 48: 591-599.
- Smith. P.K, Pepler. D, Rigby, K. (2004). *Bullying in schools: How successful can interventions be?*, Cambridge University Press.

- Smith, P. K., Sharp, S., Eslea, M., and Thompson, D. (2004). England: the sheffield Project. In Peter K. Smith, Debra Pepler, and Ken Rigby (Eds). *Bullying in schools: How successful can interventions be?* (pp. 99- 123). Cambridge University Press, UK.
- Smith. P. K., Brain, P. (2000). Bullying in Schools: Lessons From Two Decades of Research. *Aggressive Behavior*. 26, 1-9.
- Stephenson, P. and Smith, D. (1994). Bullying in the junior school. In Delwyn P Tattum and David A. Lane (Eds). *Bullying in schools* (pp. 45-57). Trentham Books Limited, England.
- Swearer, S. M., Song, S. Y., Cary, P. T., Eagle, J. W., and Mickelson, W. T. (2001). Psychosocial correlates in bullying and victimization: the relationship between depression, anxiety, and bully/victim status. In Robert A. Geffner and Marti Loring (Eds). *Bullying behavior: Current issues, research, and interventions* (pp. 75- 93). The Haworth Press, New York.
- Swearer, S. M. and Doll, B. (2001). Bullying in schools: An ecological framework. In Robert A. Geffner and Marti Loring (Eds). *Bullying behavior: Current issues, research, and interventions* (pp. 7- 23). The Haworth Press, New York.
- Swearer, S. M., Grills, A. E., Haye, K. M., and Cary, P. T. (2004). Internalizing problems in students involved in bullying and victimization: implications for intervention. In Dorothy L. Espelage and Susan M. Swearer (Eds). *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp. 63-83). Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.
- Swearer, S. M. And Espelage, D. L. (2004). Introduction: a social-ecological framework of bullying among youth. In Dorothy L. Espelage and Susan M. Swearer (Eds). *Bullying in American schools: A social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp. 1-12). Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.
- Şahin, M, Demirağ, S., Aykaç, F. (2009). Anasınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algıları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 17. 1-17.
- Tattum, D. (1994). Violence and aggression in schools. In Delwyn P Tattum and David A. Lane (Eds). *Bullying in schools* (pp. 7-19). Trentham Books Limited, England.
- The psychology of bullying.
http://www.theravive.com/research/The_Psychology_Of_Bullying 31.01.2013 tarihinde edinilmiştir.
- Timm, V. M., and Eskill-Blockland, L. M. (2011) A construction of bullying in a primary school in an underprivileged community: an ecological case study. *South African Journal of Psychology*, 41(3), pp 339-350
- Tiryaki, E. (2008). *Trabzon ili ortaöğretim okulu yöneticilerinin ve öğretmenlerinin öğrenciler arası zorbalığa ilişkin görüşleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Topcu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, Gender, traditional bullying, internet use and adult Monitoring*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Umutlu, Ç. (2010). "*Çocuk dostu okul*" projesi kapsamında olan ve olmayan ilköğretim okulu öğrencilerinin özgüvenleri ile zorbalık eğilimlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Walsh, J. M. (2005). *Teacher perceptions concerning bullying and victimization*. Yayınlanmamış doktora tezi, Duquesne University.
- Wiggins, C. T. (2001). *Teachers' perceptions of and interventions in episodes of bullying in schools*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Louisiana Tech University and The Louisiana m Board, Ruston, LA.
- Wright, L. F., (2005). *Teacher desirability for Professional development specific to bullying intervention and prevention*. Yayınlanmamış Doktora tezi, University of Virginia.
- Yavuzer, H. (2012). *Çocuk psikolojisi*. Remzi Kitabevi, Ankara.
- Yoon, J. S. and Kerber, K. (2003). Bullying: Elementary teachers' attitudes and intervention strategies. *Research Education*. No. 69, 27-35.
- Yoon, J. S. (2004). Predicting teacher interventions in bullying situations. *Education and Treatment of Children*. Vol.27, No.1, pp. 37-45.
- Yurttaş, A. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile algıladıkları anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (İstanbul ili Kadıköy ilçesi örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EKLER

1. Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Yazısı
2. Çalışma I- Uyarlanmış Zorbalık Tutum Anketi
3. Çalışma II- Okul Yöneticilerinin Zorbalığa İlişkin Görüşme Formu
4. Analiz Sırasına Göre Senaryolar

EK1: Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Yazısı

T.C.
MALATYA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı :B.08.4.MEM.0.44.07.00-605.
Konu Anket Uygulama İzin Onayı

2386

18.01.2012

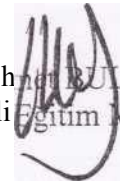
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi * : 10/01/2012 tarih ve 57-113 sayılı yazınız.

İlgi yazınız gereğince, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Pınar AKAR ÇEVİLİK in bilimsel çalışmalarında kullanmak üzere, Müdürlüğümüze bağlı İlköğretim kuramlarında yönetici ve öğretmenlere yönelik anket uygulama çalışması için gerekli izinin verildiğine dair onay yazımız ekinde sunulmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Mehmet RUL UT
İl Milli Eğitim Müdürü

EKLER:
EK-1 Onay Yazısı (1 sayfa)

EK2: Çalışma I- Uyarlanmış Zorbalık Tutum Anketi

Sayın Meslektaşım,

Son yıllarda okullarda sıkça rastlanan şiddet olaylarının önüne geçebilmek için bir dizi önlemler alınmaktadır. Bunların başında da akranlar arasındaki zorbalığa karşı öğretmen ve yönetici farkındalığını arttırma çalışmaları gelmektedir. Yapılmakta olan bir araştırmada öğretmen ve yöneticilerin, karşılaştıkları akran zorbalığı davranışlarına ilişkin görüşleri ve bu tür davranışlara müdahale davranışlarının neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Sorulara vereceğiniz yanıtlar bilimsel ölçütlere göre yapılmakta olan bu araştırmada dışında başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Yanıtların değerlendirilmesi topluca yapılacağından ankete isminizi yazmanız gerekmemektedir.

Verdiğiniz içtenlikli yanıtlar ve değerli katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Pınar Akar Çevlik

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

BÖLÜM I

Aşağıda kişisel durumunuzla ilgili bazı sorular yer almaktadır. Lütfen, her soru için durumunuza uygun seçeneği işaretleyiniz.

1- Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek

2- Meslekteki toplam hizmet süreniz: () 1-4 yıl () 5-9 yıl () 10-14 yıl () 15-19 yıl () 20 ve üzeri yıl

3- Branşınız (Lütfen yazınız) :

4- Okulunuzun bulunduğu çevrenin size göre sosyo-ekonomik düzeyi (SED) : () Üst SED () Orta SED () Alt SED

BÖLÜM II

Aşağıda her öğretmenin şahit olabileceği altı senaryo verilmiştir. Lütfen, senaryoları okuyup her bir senaryoya ilişkin sıralanmış dört soruya cevap veriniz.

1. "Sınıfta henüz ders başlamamışken, bir öğrencinin başka bir öğrenciye 'yalaka, dalkavuk, yağcı' gibi lakaplarla hitap ettiğini duyuyorsunuz. Öğrenci bu sözlerle aldirış etmemeye çalışıyor ama sırasına kapanıyor. Dün de aynı olaya tanık olmuştunuz."

A) Bu durum sizce ne kadar ciddidir?

() Çok ciddi () Ciddi () Biraz ciddi () Az ciddi () Ciddi değil

B) Bu duruma müdahale etme olasılığınız nedir?

() Kesinlikle müdahale ederim () Çoğunlukla müdahale ederim () Bazen müdahale ederim

() Nadiren müdahale ederim () Kesinlikle müdahale etmem

C) Sizce bu bir zorbalık mıdır?

() Evet () Hayır

D) Böyle bir davranışla karşılaştığınızda ne yapardınız? Yapma ihtimaliniz en düşük olandan (1'den) en yüksek olana (5'e) kadar derecelendiriniz. Seçeneklerden en az tercih edeceğiniz boş kalmalıdır.

----- Görmekten gelirdim.

----- Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağladım.

----- Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam durması konusunda cesaretlendirdim.

----- Öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşturdum.

----- Ceza verirdim.

----- Öğrenciyi okul yönetimine/ rehberlik servisine/ aileye bildirdim.

2. "Tenefüste okul koridorunda, bir öğrencinin başka bir öğrenciyi durduk yere tekmelediğini görüyorsunuz. Tekmelenen öğrenci yaralanıyor. Öğrencinin bu tür davranışları daha önce de yaptığını görmüştünüz."

A) Bu durum sizce ne kadar ciddidir?

() Çok ciddi () Ciddi () Biraz ciddi () Az ciddi () Ciddi değil

B) Bu duruma müdahale etme olasılığınız nedir?

() Kesinlikle müdahale ederim () Çoğunlukla müdahale ederim () Bazen müdahale ederim

() Nadiren müdahale ederim () Kesinlikle müdahale etmem

C) Sizce bu bir zorbalık mıdır?

() Evet () Hayır

D) Böyle bir davranışla karşılaştığınızda ne yapardınız? Yapma ihtimaliniz en düşük olandan (1'den) en yüksek olana (5'e) kadar derecelendiriniz. Seçeneklerden en az tercih edeceğiniz boş kalmalıdır.

----- Görmekten gelirdim.

----- Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağladım.

----- Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam durması konusunda cesaretlendirdim.

----- Öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşturdum.

----- Ceza verirdim.

----- Öğrenciyi okul yönetimine/ rehberlik servisine/ aileye bildirdim.

3. “Öğrencinin biri okula bir yarışmadan kazandığı oyun cd'sini getiriyor ve bu başarısıyla övünüyor. Başka bir öğrenci gidip bu çocuğun başına vurarak cd'yi kendisine vermesini istiyor. Öğrenci başta karşı koyuyor, fakat sonunda cd'yi ona veriyor.”

A) Bu durum sizce ne kadar ciddidir?

☐ Çok ciddi ☐ Ciddi ☐ Biraz ciddi ☐ Az ciddi ☐ Ciddi değil

B) Bu duruma müdahale etme olasılığınız nedir?

☐ Kesinlikle müdahale ederim ☐ Çoğunlukla müdahale ederim ☐ Bazen müdahale ederim

☐ Nadiren müdahale ederim ☐ Kesinlikle müdahale etmem

C) Sizce bu bir zorbalık mıdır?

☐ Evet ☐ Hayır

D) Böyle bir davranışla karşılaştığınızda ne yapardınız? Yapma ihtimaliniz en düşük olandan (1'den) en yüksek olana (5'e) kadar derecelendiriniz. Seçeneklerden en az tercih edeceğiniz boş kalmalıdır.

----- Görmezden gelirdim.

----- Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağlardım.

----- Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam duması konusunda cesaretlendirirdim.

----- Öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşurdum.

----- Ceza verirdim.

----- Öğrenciyi okul yönetimine/ rehberlik servisine/ aileye bildirirdim.

4. “Bir sınıf etkinliği esnasında öğrencilerden birinin diğer bir öğrenciye 'boya kalemlerini bana vermezsen seni doğum günü partime davet etmem' dediğini duyuyorsunuz. Çocuğun böyle bir şey söylediğine daha önce de tanık oldunuz.”

A) Bu durum sizce ne kadar ciddidir?

☐ Çok ciddi ☐ Ciddi ☐ Biraz ciddi ☐ Az ciddi ☐ Ciddi değil

B) Bu duruma müdahale etme olasılığınız nedir?

☐ Kesinlikle müdahale ederim ☐ Çoğunlukla müdahale ederim ☐ Bazen müdahale ederim

☐ Nadiren müdahale ederim ☐ Kesinlikle müdahale etmem

C) Sizce bu bir zorbalık mıdır?

☐ Evet ☐ Hayır

D) Böyle bir davranışla karşılaştığınızda ne yapardınız? Yapma ihtimaliniz en düşük olandan (1'den) en yüksek olana (5'e) kadar derecelendiriniz. Seçeneklerden en az tercih edeceğiniz boş kalmalıdır.

----- Görmezden gelirdim.

----- Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağlardım.

----- Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam duması konusunda cesaretlendirirdim.

----- Öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşurdum.

----- Ceza verirdim.

----- Öğrenciyi okul yönetimine/ rehberlik servisine/ aileye bildirirdim.

5. "Teneffüs saatinde okul kantinin önünde öğrenciler bir şeyler almak için sırada beklemektedirler. Bir öğrencinin, diğerini 'kafanı kırmamı istemiyorsan harçlığını bana ver' diyerek tehdit ettiğini görüyorsunuz. Çocuk hiç karşı gelmeden hemen parasını veriyor. Bu olayın ilk kez yaşanmadığını da biliyorsunuz."

A) Bu durum sizce ne kadar ciddidir?

☐ Çok ciddi ☐ Ciddi ☐ Biraz ciddi ☐ Az ciddi ☐ Ciddi değil

B) Bu duruma müdahale etme olasılığınız nedir?

☐ Kesinlikle müdahale ederim ☐ Çoğunlukla müdahale ederim ☐ Bazen müdahale ederim

☐ Nadiren müdahale ederim ☐ Kesinlikle müdahale etmem

C) Sizce bu bir zorbalık mıdır?

☐ Evet ☐ Hayır

D) Böyle bir davranışla karşılaştığınızda ne yapardınız? Yapma ihtimaliniz en düşük olandan (1'den) en yüksek olana (5'e) kadar derecelendiriniz. Seçeneklerden en az tercih edeceğiniz boş kalmalıdır.

----- Görmezden gelirdim.

----- Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağlardım.

----- Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam duması konusunda cesaretlendirirdim.

----- Öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşurdum.

----- Ceza verirdim.

----- Öğrenciyi okul yönetimine/ rehberlik servisine/ aileye bildirirdim.

6. "O gün yoğun çalışıp çok yoruldukları için, öğrencilerinizin biraz boş kalmalarına izin veriyorsunuz. Bir öğrencinin diğerine 'Hayır, olmaz. Sana bizimle oynayamayacağını söyledim' dediğini duyuyorsunuz. Çocuk tek başına kalıyor ve kalan zaman boyunca, üzgün bir şekilde tek başına oynuyor. Oyuna arkadaşını almayan öğrencinin bir başkasının yalnız oynamasına neden oluşu ilk değil."

A) Bu durum sizce ne kadar ciddidir?

☐ Çok ciddi ☐ Ciddi ☐ Biraz ciddi ☐ Az ciddi ☐ Ciddi değil

B) Bu duruma müdahale etme olasılığınız nedir?

☐ Kesinlikle müdahale ederim ☐ Çoğunlukla müdahale ederim ☐ Bazen müdahale ederim

☐ Nadiren müdahale ederim ☐ Kesinlikle müdahale etmem

C) Sizce bu bir zorbalık mıdır?

☐ Evet ☐ Hayır

D) Böyle bir davranışla karşılaştığınızda ne yapardınız? Yapma ihtimaliniz en düşük olandan (1'den) en yüksek olana (5'e) kadar derecelendiriniz. Seçeneklerden en az tercih edeceğiniz boş kalmalıdır.

----- Görmezden gelirdim.

----- Öğrencilerin kendi aralarında konuşup anlaşmalarını sağlardım.

----- Mağdur olan öğrenciyi, bu tarz davranışlar karşısında daha sağlam duması konusunda cesaretlendirirdim.

----- Öğrenciyle yaptığının kabul edilemez bir davranış olduğunu konuşurdum.

----- Ceza verirdim.

----- Öğrenciyi okul yönetimine/ rehberlik servisine/ aileye bildirirdim.

EK3: Çalışma II- Okul Yöneticilerinin Zorbalığa İlişkin Görüşleri Anketi

Sayın Okul Yöneticisi,

Son yıllarda okullarda sıkça rastlanan şiddet olaylarının önüne geçebilmek için bir dizi önlemler alınmaktadır. Bunların başında da akranlar arasındaki zorbalığa karşı öğretmen ve yönetici farkındalığını artırma çalışmaları gelmektedir. Yapılmakta olan bir araştırma kapsamında öğretmen ve yöneticilerin, karşılaştıkları akran zorbalığı davranışlarına ilişkin görüşleri ve bu tür davranışlara müdahale davranışlarının neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Sonulara vereceğiniz yanıtlar bilimsel ölçütlere göre yapılmakta olan bu araştırma dışında başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Yanıtların değerlendirilmesi topluca yapılacağından ankete isminizi yazmanız gerekmektedir.

Verdiğiniz içtenlikli yanıtlar ve değerli katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Pınar Akar Çevlik

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

1- Sizce 'zorbalık' nedir?

.....

.....

.....

.....

.....

2- Okulunuzda ne tür öğrenci zorbalığı davranışlarına tanık olmaktadır?

.....

.....

.....

.....

.....

3- Okulunuzda öğrenciler arasında zorbalık davranışları daha çok hangi durumlarda ve okulun hangi bölümlerinde gerçekleşmektedir?

.....

.....

.....

.....

.....

4- Öğrenciler arasındaki zorbalık davranışların sebepleri size göre nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

5- Herhangi bir öğrenci zorbalığı davranışıyla karşılaştığınızda ne yaparsınız?

.....

.....

.....

.....

6- Zorbalık davranışıyla mücadele için okulunuzda ne gibi önlemler alınmaktadır?

.....

.....

.....

.....

7- Zorbalık davranışıyla mücadelede en etkili yöntem sizce nedir?

.....

.....

.....

.....

8- Zorbalık davranışını önlemede en büyük sorumluluk kimdedir?

.....

.....

.....

.....

9- Zorbalık davranışıyla mücadelede sınıf öğretmenlerine, ders öğretmenlerine, rehber öğretmenlere ve yöneticilere ne gibi görevler düşmektedir?

.....

.....

.....

.....

10- Konuyla ilgili araştırmaya yardımcı olacağına inandığınız düşünceleriniz varsa lütfen yazınız.

.....

.....

.....

.....

EKeğiti4: Analiz Sırasına Göre Senaryolar

1. "Sınıfta henüz ders başlamamışken, bir öğrencinin başka bir öğrenciye 'yalaka, dalkavuk, yağcı' gibi lakaplarla hitap ettiğini duyuyorsunuz. Öğrenci bu sözlerle aldirış etmemeye çalışıyor ama sırasına kapanıyor. Dün de aynı olaya tanık olmuştunuz."
2. "Teneffüs saatinde okul kantinin önünde öğrenciler bir şeyler almak için sırada beklemektedirler. Bir öğrencinin, diğerini 'kafanı kırmamı istemiyorsan harçlığını bana ver' diyerek tehdit ettiğini görüyorsunuz. Çocuk hiç karşı gelmeden hemen parasını veriyor. Bu olayın ilk kez yaşanmadığını da biliyorsunuz."
3. "Teneffüste okul koridorunda, bir öğrencinin başka bir öğrenciyi durduk yere tekmelediğini görüyorsunuz. Tekmelenen öğrenci yaralanıyor. Öğrencinin bu tür davranışları daha önce de yaptığını görmüştünüz."
4. "Öğrencinin biri okula bir yarışmadan kazandığı oyun cd'sini getiriyor ve bu başarısıyla övünüyor. Başka bir öğrenci gidip bu çocuğun başına vurarak cd'yi kendisine vermesini istiyor. Öğrenci başta karşı koyuyor, fakat sonunda cd'yi ona veriyor."
5. "Bir sınıf etkinliği esnasında öğrencilerden birinin diğer bir öğrenciye 'boya kalemlerini bana vermezsen seni doğum günü partime davet etmem' dediğini duyuyorsunuz. Çocuğun böyle bir şey söylediğine daha önce de tanık oldunuz."
6. "O gün yoğun çalışıp çok yoruldukları için, öğrencilerinizin biraz boş kalmalarına izin veriyorsunuz. Bir öğrencinin diğerine 'Hayır, olmaz. Sana bizimle oynayamayacağını söyledim' dediğini duyuyorsunuz. Çocuk tek başına kalıyor ve kalan zaman boyunca, üzgün bir şekilde tek başına oynuyor. Oyuna arkadaşını almayan öğrencinin bir arkadaşının yalnız oynamasına neden oluşu ilk değil."